

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

LEADERSHIP OF SANGHA ADMINISTRATORS IN PRANBURI DISTRICT,
PRACHUAPKHIRIKHAN PROVINCE

พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยอง ทีปกโร)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยอง ที่ปกโร)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Leadership of Sangha Administrators in Pranburi District,
Prachuapkhirikhan Province

Phrakhrupitakpranket (Lamyong Dīpakaro)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อสารนิพนธ์ : ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ผู้วิจัย : พระครูพิทักษ์ปรางเขต (ลำยอง ฑีปโกโร)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์
 : พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตโต,ดร., พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ),
 พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 : ผศ.ดร.ธิดาภูมิ หมั่นมี, พธ.บ. (การสอนสังคม), พธ.ม. (ปรัชญา),
 รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)
วันที่สำเร็จการศึกษา : มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสงฆ์ในอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน ๑๗๙ รูป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที และค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว เมื่อพบความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านนิสสัยสัมปันโน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านจักขุมา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ พบว่า สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานทุกข้อที่ตั้งไว้

๓. ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ พระสังฆาธิการบางรูปขาดความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ ปัจจุบัน, พระสังฆาธิการบางรูปมอบอำนาจตัดสินใจให้กับผู้ที่ขาดประสบการณ์, ขาดการทำงานที่มีการประสานงานและทำงานเป็นทีม, ขาดการนำเทคนิคและเครื่องมือสมัยใหม่เข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์, ปัญหาการเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้ง และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ การพัฒนาความสามารถในการวางแผน, การกำกับ ติดตาม ดูแลการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชาที่ขาดประสบการณ์, การสร้างทีมงาน และการทำงานเป็นทีม, การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์ในการทำงาน, การหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือหลีกเลี่ยงการเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้ง และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

Research Paper Title: Leadership of Sangha Administrators in Pranburi District,
Prachuapkhirikhan Province

Researcher : Phrakhrupitakpranket (Lamyong Dīpakaro)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrakhrusangharaksongphan Jayadatto, Dr.,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management),
Ph.D. (Buddhist Management)

: Asst.Prof. Dr.Thitiwut Manmee, B.A. (Social Teaching),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Public Administration)

Date of Graduation : March, 2018

ABSTRACT

The objectives of research paper were: (1) to study leadership of Sangha administrators in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province, (2) to compare the opinions toward leadership of Sangha administrators in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province, classified by personal data, and (3) to study problems, obstacles and suggestions for development leadership of Sangha administrators in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province. It was the mixed research method that the quantitative research used the questionnaire as the tool to collect the data in the field study from 179 monks in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province. The statistics were used for the data analysis through frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D.), t-test, F-test, One-way Analysis of Variance and Least Significant Difference: LSD. And the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool to collect the data in the field study from 12 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of research were as follow:

1. Leadership of Sangha administrators in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province. Overall was found in high level with average at mean of 4.18, when considering the aspect found that in high level all aspect, the aspect that has the most value include the Nissayasampanno aspect at mean of 4.24, the aspect with the lowest mean include the Cakkhuma aspect at mean of 4.11.

2. The comparison of monk's opinions toward leadership of Sangha administrators in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province, classified by personal data (status, age, years of being monk, general education) found that status, age,

years of being monk, and general education had the significantly at 0.01, the hypothesis was accepted.

3. The problems and obstacles for development leadership of Sangha administrators in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province as following: some Sangha administrators lack of ability to analyze current situation, some Sangha administrators give decision making to those who lack experience, lack of coordinated work and teamwork, do not use modern techniques and tools to benefit, being in the midst of conflict problem. And, the suggestions for development leadership of Sangha administrators in Pranburi district, Prachuapkhirikhan province as following: development of planning capabilities, the monitoring and supervising the work of subordinates who lack experience, team building and teamwork, the use of modern technology for the benefit of the work, to avoid conflicts or avoid them in the midst of conflict, and building a good relationship with the community.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ดร. และ ผศ.ดร.ธิดาวิภา หนัมนี่ ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ประกอบด้วย พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร., ผศ.ดร.อุทัย สติมัน และ อ.ดร.มนตรี วรภัทรทรัพย์ ที่ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อการปรับปรุงให้ความถูกต้อง และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบคุณ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ผศ.ดร., พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร., พระครูวิสุทธาสนันท์คุณ, ดร., พระมหากังวาล อธิธมโม, ดร. และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระพรหมเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ที่มอบความเมตตาและกำลังใจผู้วิจัยเสมอมา และขอขอบคุณ พระครูอาทรศีรีรักษ์ (ประทุม หนฺตปาโล) เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, พระครูวิริยาธิการี (ทรงยศ กิตติคุณฺโณ) รองเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี พระครูสุนทรกิตติวัฒน์ (พนมชัย กิตติปัญโญ) เจ้าคณะตำบลหนองตาแต้ม, พระครูวิบูลพัฒน์กร (อดุลย์ พลวฑฒโน) เจ้าคณะตำบลเขาน้อย, พระครูอุปถัมภ์บุญญสาร (บุญเชิด รตนนาโณ) เจ้าอาวาส วัดเขาหิน, พระปลัดสมเพียร ญาณวิโร เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, พระสมุห์ทองมา อุตตสนโน เลขาธิการรองเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, นายเสถียร เหล่าคนคำ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, นายเกริกชัย ชาตไทยไตรรงค์ วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, นายกิตตพงศ์ สุขภาคกุล นายอำเภอปราณบุรี, นายบำรุง ตรีเพชร ไวยาวัจกรวัดนาห้วย, นายสุรพล เพื่องสุวรรณ กรรมการวัดปราณบุรี ที่ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พี่ ๆ น้อง ๆ รวมทั้งคณะญาติโยมและผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ผู้ให้กำลังใจ ผู้ให้กำลังใจสนับสนุน และผู้ถวายข้าวทุกทัพพีตลอดเวลาที่ดำรงเพศสมณะตลอดมา ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยอง ทีปโกโร)

มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ฎ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฐ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่	๘
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา	๓๕
๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับพระสังฆาธิการ	๖๕
๒.๔ ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๗๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๔
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๗
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๘๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๙๕
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๕
๔.๒ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	๙๓
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๐๒
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	๑๒๑
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	๑๒๔
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๓๒
๕.๑ สรุป	๑๓๒
๕.๒ อภิปรายผล	๑๓๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๙
บรรณานุกรม	๑๔๐
ภาคผนวก	๑๔๘
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๔๙
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง	๑๕๕
ภาคผนวก ค ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา	๑๖๑
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๖๓
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๗๖
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๘๔
ภาคผนวก ช ภาพถ่ายการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๘๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๙

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ พระสังฆาธิการในอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (มหานิกาย)	๗๓
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำแนกตามสังกัดตำบลคณะสงฆ์	๘๙
๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๙๖
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม	๙๗
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักษุมา	๙๘
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิฑูโร	๙๙
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน	๑๐๐
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๓
๔.๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๓
๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักษุมา จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๔
๔.๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักษุมา จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๔
๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิฑูโร จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๕
๔.๑๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิฑูโร จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๕
๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๖
๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๐๗
๔.๑๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๐๗
๔.๑๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามอายุ	๑๐๘
๔.๑๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามอายุ	๑๐๘
๔.๑๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโ จำแนกตามอายุ	๑๐๙
๔.๑๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโ จำแนกตามอายุ	๑๐๙
๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามอายุ	๑๑๐
๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามอายุ	๑๑๐
๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๑
๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๑๒
๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๑๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

[illegible]

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระ สังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร จำแนกตามวุฒิ การศึกษาสามัญ	๑๑๘
๔.๓๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำ ของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปันโน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๙
๔.๓๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระ สังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปันโน จำแนกตาม วุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๙
๔.๓๙ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔	๑๒๐
๔.๔๐ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอ ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา	๑๒๑
๔.๔๑ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอ ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร	๑๒๒
๔.๔๒ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอ ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปันโน	๑๒๓

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	สไตล์ความเป็นผู้นำ	๒๘
๒.๒	ตารางการบริหารหรือตารางความเป็นผู้นำ(The Managerial Grid)	๓๐
๒.๓	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๖
๔.๑	การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	๑๓๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น อก.ติก. ๒๐/๔๕๙/๑๔๖. หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๕๙ หน้าที่ ๑๔๖ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อก.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อก.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อก.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อก.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อสีตินิบาต	ชาดก (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา.เอกก.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------------	-------	---	------------	----------------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชนชาติไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมายาวนาน โดยมีวัดเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นสถานที่ร่มรื่นร่มเย็นทั้งทางกายและทางใจ เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม^๑ ประชาชนยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา น้อมนำหลักธรรมมาใช้เป็นหลักการในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการดำรงตน คุณแลสังคม หรือกระทั่งช่วยเหลือประเทศชาติ สังคม มีความสงบสุขร่มเย็น จนได้รับการขนานนามว่าเมืองพุทธ^๒ ปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดเป็นตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนา โดยมีมหาเถรสมาคมและพระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองบริหารคณะสงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และระเบียบประเพณีของสังคมไทยในทุกส่วนทุกระดับ โดยคำว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง^๓ ส่วนคำว่า การคณะสงฆ์ หรือการพระศาสนา^๔ หมายถึง ภารกิจ ๖ ประการ ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินการทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^๕ ดังนั้น วัดและพระสงฆ์จึงถือว่าเป็นศูนย์กลางเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการพัฒนาจิตใจและพัฒนาด้านต่าง ๆ ของประชาชนได้เป็นอย่างดี เปรียบประดุจเหมือนตะเกียงให้แสงสว่างเป็นประโยชน์แก่ผู้คน เป็นตะเกียงทางจิตวิญญาณของชาวบ้าน เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งภายในวัดและภายนอกวัดด้วยหลักความถูกต้องดีงาม และได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความเจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นต่อวัดวาอาราม และเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทที่เป็นชาวบ้านอย่างครบถ้วนบริบูรณ์^๖

^๑ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (พิพัฒน์ สุเมธโส), **หลักการแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัดพัฒนา ๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

^๒ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺโณ), อ้างใน กรมการศาสนา **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๓.

^๓ สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, **คู่มือปฏิบัติงานคณะสงฆ์**, (สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, ๒๕๔๓), หน้า ๔๖.

^๔ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๗๑.

^๕ พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕.

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ ซึ่งจะต้องมีคุณลักษณะ คือ ผู้นำต้องมีคุณสมบัติ เช่น มีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความดีงามและความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามและลักษณะผู้นำที่มีคุณภาพต้องประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ตลอดจนต้องมีประสิทธิภาพที่ดีตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อ การพัฒนาคนและสังคมต่อไป^๖ ดังพุทธภาษิตแสดงไว้ว่า

“เมื่อฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคด ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวนแคว้นทั้งหมด ก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม

เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตามทั้งแวนแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”^๗

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่สวัสดิภาพ และสันติสุขของตนเอง องค์กร สังคมและประเทศชาติทั้งหมด^๘ ซึ่งโดยทั่วไป ผู้นำ คือ บุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้ามีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา และอาจชักนำพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้ซึ่งเรียกผู้นำตามลักษณะนี้ว่า ผู้นำแบบพลวัต (Dynamic Leader) ซึ่งถ้าหากนำไปในทางที่ถูกที่ควรก็เรียกว่า เป็นผู้นำในทางที่ดี ถ้านำไปในทางไม่ถูกต้อง ปฏิบัติการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อระเบียบแบบแผนของสังคมก็เรียกว่า เป็นผู้นำในทางเสีย คือ นำในทางไม่ดี^๙ ผู้นำ (Leader) อาจเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีอำนาจอิทธิพลในกลุ่ม หรือบุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้รับคำยกย่องให้เป็นหัวหน้า เป็นผู้ตัดสินใจเหนือกลุ่มในการใช้อำนาจที่เกิดความแตกต่างในผลการดำเนินการขององค์กรได้ คือผู้นำระดับสูงขององค์กร^{๑๐}

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑-๓๒.

^๗ องค์กร. (ไทย) ๒๑/๗๐/๙๘.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ,, หน้า ๒.

^๙ พระครูสิริจันทวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

^{๑๐} นิติ สัมมาพันธ์, ภาวะผู้นำพลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร บริษัทอินโนกราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

ผู้นำจำเป็นต้องมีรากฐานของการเป็นผู้นำในตนเองที่จะนำไปสู่การเป็นผู้นำบุคคลอื่นอย่างแท้จริง ซึ่งต้องเกิดจากการศึกษาค้นคว้าหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อฝึกฝนตนเองให้เกิดทักษะของการเป็นผู้นำในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จสูงสุดได้ ซึ่งโดยทั่วไป ลักษณะของผู้นำนั้นจะต้องมีภาวะเป็นผู้นำ คือ มีวิสัยทัศน์ (Visionary Leadership) บริหารงานโดยหลักการ (Management by Principle) มุ่งสู่ความเป็นเลิศ (Standard of Excellence) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Enquirer Creativity) เป็นนักแก้ปัญหา (Problem-Solver) ความมุ่งหวังต้องกระจ่าง (Clear Expectation) ประเด็นปัญหาต้องเปิดเผย ให้ทุกคนได้รับรู้ร่วมกัน (Issues in the Open) เป้าหมายท้าทาย นำไฟฝัน ดึงดูดใจ (Challenging Goals) ทุกอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ ซื่อสัตย์ (Candid) ต้องประสานพลัง (Synergy) ส่งเสริมการพึ่งพาซึ่งกันและกันให้เข้าลักษณะเอกภาพพหุคูณ (Promote Interdependence) มีค่านิยมร่วมกัน (Shared Values) มีความรับผิดชอบทั้งส่วนตนและส่วนรวม (Self/team Responsibility) ร่วมกันตรวจสอบ ร่วมกันตัดสิน (Confrontation) คิดล่วงหน้า คิดถึงอนาคต (Thinks Ahead) มองต่างมุม ยอมรับความแตกต่าง (Perspective) มีความรอบครอบถ้วนถี่ (Through) สื่อไปกลับ (Two-way) พิสูจน์ความคิดของตน (Test Own Thinking) มีเหตุผล (Cause and Effect) ค้นหาสิ่งที่ถูกต้อง (What's Right) รับฟังเหตุผล (Open to Reason) และหลีกเลี่ยงผลประโยชน์ส่วนตัว (Avoids Self-interest)^{๑๑}

อย่างไรก็ตาม ปัญหาส่วนใหญ่ของเจ้าอาวาสแต่ละวัด คือ ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาวัดและชุมชนใกล้เคียงอยู่ในระดับปานกลาง และทำแบบเชิงรับอยู่กับที่อยู่กับวัดเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ขยายขอบเขตการทำงานลงสู่ชุมชนเท่าที่ควร ทำให้ขาดการรับทราบข้อมูล และปัญหาที่แท้จริง เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ไม่มีนโยบาย และการวางแผนที่ชัดเจน ขาดการทำงานเป็นระบบมีเครือข่ายซึ่งต่างวัดต่างทำ และที่สำคัญคือขาดบุคลากรที่มีศักยภาพที่จะมาสนองงานด้านการพัฒนาแต่ละด้าน ดังกล่าวนี้ เป็นปัญหาสำคัญที่ประสบในปัจจุบัน^{๑๒}

คณะสงฆ์อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มี พระครูอาทรศิริรักษ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี^{๑๓} ปกครองวัดในสังกัด จำนวน ๑๖ วัด (มหานิกาย) ดังนี้ ๑) วัดนาห้วย ๒) วัดปราณบุรี ๓) วัดสิทธิสังฆาราม ๔) วัดเขาน้อย ๕) วัดธรรมวารีศรีรัตนาราม ๖) วัดแหลมเจ้าสัว ๗) วัดเขาน้อยปากน้ำ ๘) วัดปากคลองปราณ ๙) วัดเขากะโหลก (สุนาวาส) ๑๐) วัดหนองตาแต้ม ๑๑) วัดธรรมประชาราม ๑๒) วัดเขาเขียว ๑๓) วัดเขาดิน ๑๔) วัดรังษีนิมิต ๑๕) วัดวังก้ง และ ๑๖) วัดวังยาว^{๑๔}

^{๑๑} จรูญ คุณมี, การบริหารจัดการ, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๓-๔.

^{๑๒} พระครูโพธิ์โรจน์ภักทรคุณ (วิโรจน์ ภาทพโย), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ข.

^{๑๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, “เจ้าคณะผู้ปกครอง”, [ออนไลน์]. < <http://pkn.onab.go.th/>, [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๔].

^{๑๔} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “รายชื่อวัดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, [ออนไลน์], < <https://th.wikipedia.org/wiki/>, [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๔].

ประการสำคัญ คือ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับตัวผู้นำและภาวะในการเป็นผู้นำนี้ไว้มาก โดยมีคำสอนที่พูดถึงเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำดังที่ปรากฏอยู่ในทศตปิฎกสูตร ว่า ผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้คือ (๑) จกขุมา คือ ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออกและจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้อย่างไร (๒) วิรุโธ คือ ความเป็นผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการต่าง ๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ และ (๓) นิสสยสมปนโน คือ ความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น

ดังกล่าวนี้นี้ ประกอบกับที่ผู้วิจัยมีฐานะเป็นพระสังฆาธิการในสังกัดคณะสงฆ์อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงสนใจศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อีกทั้ง ยังเป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่อื่น ๆ ได้อีกประการหนึ่งด้วย

๑.๒ คำถามการวิจัย

- ๑.๒.๑ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
- ๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๑.๓.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
- ๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิณปิฎก^{๑๕} ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านจักขุมา ๒) ด้านวิรุโธ และ ๓) ด้านนิสสยสัมปนโน

^{๑๕} ๐.๓.๒. ๒๐/๔๕๙/๑๔๖.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มี ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านจักษุมา ๒) ด้านวิรุโร และ ๓) ด้านนิสสัยสัมปโน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน ๓๒๓ รูป^{๑๖} (ตำบลเขาน้อย จำนวน ๙๓ รูป, ตำบลปราณบุรี จำนวน ๑๐๘ รูป, ตำบลหนองตาแต้ม จำนวน ๑๒๒ รูป)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๒ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

^{๑๖}สำนักงานเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๒. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติที่ดีของผู้นำที่ปรากฏในตัวของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มี ๓ ด้าน ได้แก่

๑) จักขุมา คือ ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออกเพื่อวางแผนเตรียมรับหรือรุก ได้แก่ มีเจตคติที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่, มีศักยภาพในการสร้างวิสัยทัศน์การบริหารกิจการคณะสงฆ์, กำหนดทิศทางที่จะดำเนินงานขององค์กรคณะสงฆ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ, มีทักษะในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรคณะสงฆ์, มีแนวความคิดที่สอดคล้องกับแนวโน้มความสำเร็จในอนาคต, มีทักษะในการวางแผนการดำเนินการโดยสอดคล้องกับเป้าหมายที่ชัดเจน, มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์, มีความสามารถครอบคลุมการบริหารกิจการคณะสงฆ์, มีกระบวนการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ และมีแนวความคิดใหม่ ๆ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒) วิรุโธ คือ ความเป็นผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการต่าง ๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ ได้แก่ มีความหมั่นเพียรในการทำงาน, มีความตั้งใจอดทนต่อสภาพปัญหาอันเกิดจากการปฏิบัติงาน, หมั่นฝึกฝนเทคนิคต่าง ๆ อยู่เสมอ, มีความรับผิดชอบต่อการกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ, มุ่งมั่นสั่งสมประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน, มีความตื่นตัวในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ, มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความชำนาญการในการทำงาน, มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ มาพัฒนาการทำงานอยู่ตลอดเวลา, มีความตั้งใจอดทนในการทำงาน และมีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง

๓) นิสสยสัมปันโน คือ ความเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น ได้แก่ เป็นผู้มีความสุขภาพ อ่อนโยน, เป็นผู้ควบคุมอารมณ์ได้ดี แม้ในยามเกิดภาวะวิกฤติหรือผลกระทบจากเหตุการณ์ผันผวนจากภายนอก, เป็นผู้เอาใจใส่และมีใจผูกพันอยู่กับงาน, เป็นผู้มีความกระตือรือร้น พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้อง, เป็นผู้สร้างมิตรภาพและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร, เป็นผู้หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง, ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ, หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไข หรือพัฒนาการบริหารจัดการ, มีการยกย่องให้เกียรติบุคลากรทั้งต่อหน้าและลับหลัง และมีส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการทำงานอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในพื้นที่อำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เท่านั้น

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
- ๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๑.๗.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยนี้เป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่อื่น ๆ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ จากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการศึกษาวิจัย โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
- ๒.๔ ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่ จากเอกสารทางวิชาการของนักวิชาการหลากหลายท่าน จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ความหมายของผู้นำ” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

คำว่า “นำ” หมายถึง ไปข้างหน้า, เริ่มต้นโดยมีผู้อื่นหรือสิ่งอื่นตามหรือทำตาม^๑ ดังนั้น คำว่า ผู้นำ จึงหมายถึง บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งงามที่ว่าพากันไปก็ให้พากันไปด้วยดีนั้น หมายความว่าไปโดยสวัสดิ หรือโดยสวัสดิภาพ ผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุข เป็นต้น แล้วก็บรรลุถึงจุดหมายที่ตั้งงามโดยถูกต้องตามธรรม หมายความว่า เป็นความจริงความแท้ ความถูกต้อง และได้มาโดยธรรม^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๖๒๔.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ^๓ ผู้นำเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมายที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และมีความสามารถที่จะจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายนั้น^๔ ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กรและเป็นผู้กำหนดทิศทางขององค์กรประสานความร่วมมือกันของบุคคลในองค์กรเพื่อให้องค์กรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงตามเป้าหมายของวิสัยทัศน์ที่วางไว้^๕ ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่นและประสานให้ผู้อื่นช่วยทำกิจการงานต่าง ๆ ของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ^๖ ผู้นำ คือ คนที่สามารถชี้ให้ลูกน้องเห็นความสามารถที่ซ่อนไว้ในตัวของลูกน้องเอง แล้วช่วยให้ลูกน้องแสดงศักยภาพนั้นออกมาใช้อย่างเต็มที่^๗

ผู้นำเป็นบุคคลที่มีศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกการใช้กระบวนการสื่อสารความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกันกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้^๘ ผู้นำเป็นผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่ใช้เหตุผลสามารถประยุกต์ใช้ความรู้นั้นได้อย่างชาญฉลาดใช้ความรู้ได้ถูกที่ถูกคนถูกเวลาสามารถวิเคราะห์หาคำตอบที่เข้าใจปัจจุบันและคาดการณ์อนาคตได้ รวมทั้ง เป็นผู้มีอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตปรารถนาอุทิศตัวเพื่อการเผยแพร่แนวความคิดและถ่ายทอดสั่งจะทางปัญญาที่เป็นประโยชน์แก่สังคมด้วยวิธีการต่าง ๆ และเป็นบุคคลสำคัญที่เป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลงประเทศหรือสามารถช่วยเหลือบ้านเมืองได้^๙

คำว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ที่สามารถชักจูงให้คนอื่นทำตามต้องการได้ โดยในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่ มีการให้นิยามความหมายของคำว่า ผู้นำ ไว้ดังนี้

๑) ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่ม เปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง

^๓พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^๔David J. Campbell, **Organizations and the business Environment**, (U.K.: Oxford Butterworth Heinemann, 1997), p. 169.

^๕Franklin Covey, **The Four Roles Leadership**, (USA: Franklin Covey Co., Ltd., 1999), pp. 8-11.

^๖Normand L. Frigon and Harry K. Jackson Jr., **The Leade: Developing the Skill & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**, (New York: American Management Association, 1996), p. 8.

^๗Steven R. Covey, **The 8th Habit: From Effectiveness to Greatness**, (New York: Free Press, 2005), pp. 97-98.

^๘กิติ ตยัคคานนท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: เพลออักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^๙เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **เคลื่อนไหวลูกที่ ๕ ประชาชนสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทซัคเซสเมเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๗.

๒) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งนำกลุ่มหรือพากลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือสู่จุดหมายปลายทางที่วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทาง ก็ถือว่าเป็นผู้นำ ทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออกนอกกลุ่มนอกทางด้วย

๓) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือกให้เขาเป็นผู้นำของกลุ่มซึ่งเป็นไปโดยอาศัยลักษณะทางสังคมมิติของบุคคลเป็นฐานและสามารถแสดงพฤติกรรมของผู้นำได้

๔) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่างคือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการ อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด

๕) ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ดีตามที่ต้องการ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ^{๑๐}

หากองค์กรหนึ่ง ๆ แต่งตั้งบุคคลหนึ่ง ๆ ให้ขึ้นมาเป็นหัวหน้าที่มีหน้าที่รับผิดชอบหน่วยงานหนึ่งในองค์กร เราก็สามารถเรียกบุคคลนั้น ๆ ว่าเป็น ผู้นำ ได้^{๑๑}

ผู้นำ (Leader) หมายถึง ผู้มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ คอยช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดตามความสามารถ ผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่มที่คอยวางแผนและผลักดัน แต่ผู้นำจะต้องยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่มและนำกลุ่มปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย^{๑๒} ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถแสดงบทบาทการเป็นผู้นำบุคคลอื่นได้โดยไม่ต้องบังคับหรือจูงใจใด ๆ แต่สามารถทำให้บุคคลอื่น ๆ ยอมรับและศรัทธา จนพร้อมที่จะเชื่อตาม ทำตามอย่างจริงจังและพอใจเสมอและเป็นบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดีสู่จุดหมายที่ตั้งใจ^{๑๓}

ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำต่อผู้อื่นมากกว่าคนอื่น ๆ ในองค์กรหรือกลุ่มที่เขาปฏิบัติงานอยู่เป็นผู้ซึ่งใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายหรือการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายโดยได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า^{๑๔} ผู้นำอาจจะจะเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เนื่องจาก บุคคลนั้นมีลักษณะเด่นเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักและเป็นเอกภาพโดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกการใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๑๕}

^{๑๐} กวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๑} เจษฎา บุญโฮม, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๕.

^{๑๒} บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์กร, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๖.

^{๑๓} ปริญญา ดันสกุล, ศาสตร์แห่งผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จิตจักรวาล, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

^{๑๔} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๙๕.

^{๑๕} มัลลิกา ดันสอน, พฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

ผู้นำถือเป็นผู้ที่ทุกคนในหน่วยงานจับตามองอยู่ตลอดเวลา ผู้นำจึงต้องมีลักษณะที่โดดเด่นบางอย่าง อาทิ เป็นผู้ที่รู้จักตนเอง เชื้อมั่นในตนเอง มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีความฉลาดหลักแหลม และมีวิจรรณญาณ มุ่งมั่นที่จะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ทำงานหนัก อดทน กล้าหาญ กระตือรือร้น ซื่อสัตย์สุจริต เฉลียวฉลาด มีความสามารถในการสื่อสารและโน้มน้าวผู้อื่น มีความเปิดกว้างต่อโลก และเป็นผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคม^{๑๖} ผู้นำเป็นบุคคลที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายขององค์กร และบรรลุผลสำเร็จโดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ได้บังคับบัญชา หรือผู้นำบุคคลอื่นซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๑๗}

ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ นั้นสามารถสร้างบุคคลให้กลายเป็นผู้นำได้ ผู้นำ จึงเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นหัวหน้าหรือจากสมาชิกในกลุ่ม เพราะเห็นว่าบุคลิกลักษณะของเขาในสถานการณ์นั้น ๆ มีความเหมาะสมที่จะเลือกให้เขาเป็นผู้นำ บุคลิกพิเศษดังกล่าวอาจเป็น ความกล้าหาญ มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลมกว่าคนอื่น เป็นต้น^{๑๘} ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นพิเศษเหนือกว่าบุคคลอื่นในกลุ่มชนขององค์กรนั้น เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ (ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือรอบรู้งานในหน้าที่) และสามารถใช้ศาสตร์ และศิลปะในการจูงใจให้คนอื่น ๆ คล้อยตาม ทำตาม และร่วมมืออย่างศรัทธา นับถือ ตามแนวทางที่ให้กระทำด้วยความเต็มใจอย่างประสานสัมพันธ์กันจนงานสำเร็จบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง^{๑๙}

ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถนำกลุ่มปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร มีความสามารถในการชักจูงบุคลากรในองค์กรให้ทำงานด้วยความเต็มใจ แต่ผู้นำทุกคนไม่ได้เป็นผู้บริหารและในความเป็นจริงผู้บริหารโดยตำแหน่งอาจจะไม่ใช่ผู้นำก็ได้^{๒๐} ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือกลุ่มหรือผู้มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำมีลักษณะโดดเด่นมีวิสัยทัศน์ มีค่านิยมที่จะเหมาะสมและมีอิทธิพลเหนือคนอื่นตลอดจนมีความสามารถในการตัดสินใจในสถานการณ์ที่ยุ้งยากและซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม^{๒๑} หากบุคคลที่มีความสามารถแท้จริงหรือสมาชิกในกลุ่มเชื่อว่ามีความสามารถแก้ปัญหาเป็นผู้นำกลุ่มมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม มีเป้าหมายที่ชัดเจนสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ มีการจัดการและพัฒนาบุคลากรตัดสินใจอย่างเป็นระบบพัฒนาทีมงานมีการสื่อสารที่ดี^{๒๒}

^{๑๖} ยงยุทธ เกษสาคร, **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เอกสารและตำราสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑), หน้า ๕๔.

^{๑๗} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^{๑๘} วิเชียร วิทยอุดม, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีระฟิล์มและโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๘๕.

^{๑๙} ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคนิค ๑๙, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๕.

^{๒๐} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **พฤติกรรมองค์กร**, (กรุงเทพมหานคร: ซีระฟิล์มและโซเท็กซ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙๗.

^{๒๑} สุพานี สฤษฏ์วานิช, **พฤติกรรมองค์กรสมัยใหม่ : แนวคิดและทฤษฎี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙๖.

^{๒๒} สมพิศ วิทยวิเชียร, **หัวใจไม่ใชหาง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

ผู้นำคือบุคคลที่สามารถทำให้ผู้อื่นไปสู่จุดหมายปลายทางได้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด โดยใช้วิธีการจูงใจและอาศัยบุคลิกภาพของตนเองเพื่อที่จะทำงานให้สำเร็จด้วยลักษณะต่าง ๆ คือ การใช้อำนาจในการกำหนดเป้าหมายมีทัศนคติที่ดีต่อองค์การ ซึ่งทำหน้าที่ผู้นำโดยอาศัยความร่วมมือของผู้อื่น ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และการวางตัวเหมาะสม^{๒๓} ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาที่มีความสามารถ มีเทคนิคในการบริหารมีคุณลักษณะที่ดี และใช้ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ย่อมสามารถกระตุ้นแรงจูงใจให้บุคคลในหน่วยงานได้^{๒๔}

สรุปได้ว่า คำว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ที่มีความสามารถ มีทักษะ ได้รับการยอมรับ และมีความบุคลิกเฉพาะตัวที่สามารถจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติภารกิจงานของกลุ่มหรือองค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ผู้นำหรือองค์กรตั้งไว้อย่างชาญฉลาด โดยสามารถจูงใจหรือชักนำให้สมาชิกของกลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานรวมพลังเพื่อปฏิบัติภารกิจต่างได้อย่างราบรื่น นำหมู่คณะให้บรรลุวัตถุประสงค์ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ด้วยดี อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานนั้น ๆ ตั้งแต่ระดับสูง ระดับกลาง และระดับต่ำ โดยแท้จริงแล้วอาจมิใช่ผู้นำเสมอไป เพราะคำว่า ผู้นำ พิจารณาในบริบทของกริยาในการนำผู้อื่นด้วยศาสตร์และศิลป์ นั่นเอง

๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ความหมายของภาวะผู้นำ” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาวะผู้นำ มาจาก การนำเอาตัวอักษรภาษาอังกฤษมาประกอบกันเป็นคำว่า Leadership ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

L ย่อมาจากคำว่า Love หมายถึง ผู้บังคับบัญชาหรือผู้นำต้องมีความรักในหน้าที่การงาน รักผู้ใต้บังคับบัญชา รักความยุติธรรม และรักความก้าวหน้า

E ย่อมาจากคำว่า Education and Experience หมายถึง ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติทางด้านการศึกษาและประสบการณ์ที่ดีพอสมควร เพื่อเป็นแบบอย่างและสามารถสั่งสอนแนะนำผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานได้ถูกต้อง

A ย่อมาจากคำว่า Adaptability หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

D ย่อมาจากคำว่า Decisiveness หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการพิจารณาตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ผู้นำจะต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองและกล้าได้กล้าเสียด้วย

^{๒๓} เสนาะ ดิยาวัว, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๖-๘.

^{๒๔} เอกชัย กี่สุขพันธ์, **การบริหารทักษะและการปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

E ย่อมาจากคำว่า Enthusiasm หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความกระตือรือร้น มีความตั้งใจในการปฏิบัติงานอย่างจริงจังและสนับสนุนชักนำ (Encourage) ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างจริงจังด้วย

R ย่อมาจากคำว่า Responsibility หมายถึง ผู้นำที่ดีจะต้องมีความรับผิดชอบทั้งส่วนที่เป็นภาระหน้าที่ของตนและในส่วนที่ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติไม่ทอดทิ้งหรือผลักดันความรับผิดชอบให้ผู้อื่น ถึงแม้จะถูกตำหนิเมื่อเกิดข้อผิดพลาดขึ้น จึงอาจรวมความรับผิดชอบที่เกิดจากการเสี่ยง (Risk) ในทุกลักษณะอีกด้วยเช่น เสี่ยงในด้านการตัดสินใจ เป็นต้น

S ย่อมาจากคำว่า Sacrifice and Sincere หมายถึง ผู้นำจะต้องเป็นผู้เสียสละและอุทิศผลประโยชน์ของตนให้กับส่วนรวมด้วยความจริงใจ ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือและพร้อมที่จะอุทิศตนให้กับงานอย่างจริงจังด้วย

H ย่อมาจากคำว่า Harmonize หมายถึง ผู้นำจะต้องเป็นคนที่มีความนุ่มนวลรู้จักผ่อนปรนพูดจาน่าฟัง อันเป็นลักษณะของผู้นำที่จะเสริมสร้างความสามัคคีกลมเกลียวและความเข้าใจอันดีต่อผู้ร่วมงานซึ่งอาจรวมถึงการรู้จักถ่อมตน (Humble) ตามกาลเทศะ

I ย่อมาจากคำว่า Intellectual Capacity หมายถึง ผู้นำจะต้องมีความเฉลียวฉลาดและมีไหวพริบทันคนทันเหตุการณ์ มีความคิดริเริ่มและรอบรู้ซึ่งลักษณะของผู้นำดังกล่าวนี้มีความจำเป็นในการปกครองบังคับบัญชาคน เพราะไม่มีผู้ใต้บังคับบัญชาคนใดที่อยากได้ผู้นำที่โง่ ไม่ทันคน

P ย่อมาจากคำว่า Persuasiveness หมายถึง ความสามารถในการจูงใจคน เป็นลักษณะที่ผู้นำทุกคนจะขาดเสียมิได้ ซึ่งผู้นำจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายประการในการจูงใจหรือชักนำผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามและให้ความร่วมมือด้วยความศรัทธาเชื่อถือ เช่นต้องใช้หลักจิตวิทยา (Psychology) และต้องมีอำนาจ (Power) อยู่ในตัว^{๒๕}

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติของผู้นำ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม^{๒๖} ภาวะผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล และปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อการพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย^{๒๗} ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกการใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมมือกันกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้^{๒๘}

^{๒๕} ชูศักดิ์ ตรงเที่ยง, การบริหารงานบุคคลในภาครัฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐-๑๒.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, หน้า ๔.

^{๒๗} J.L. Gibson, J.M. Ivancevich, & J.H. Donnelly, Organization Behavior Structure Process, 9th ed., (New York: McGraw-Hill, 1997), p. 272.

^{๒๘} กิตติ ตยัคคานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, หน้า ๒๒.

ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๒๙} ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการ มิใช่บุคคล กล่าวคือ เป็นกระบวนการของการใช้อิทธิพลเหนือกลุ่ม เพื่อกำหนดเป้าหมาย และการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๓๐} ภาวะผู้นำเป็นพฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำพากิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) เป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดหมายร่วมกัน เป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร^{๓๑} ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการในการใช้อิทธิพลของผู้นำต่อการทำกิจกรรมของแต่ละบุคคล ในความพยายามที่จะให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง^{๓๒} ภาวะผู้นำเป็นอิทธิพลที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ขององค์กร อิทธิพลดังกล่าวนี้อาจเป็นไปในทางบวกและทางลบหรือทางใดทางหนึ่ง^{๓๓}

พฤติกรรมของผู้นำ เรียกว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งหรือผู้นำพยายามใช้กำลังสมอง กำลังกาย และกำลังใจเพื่อจูงใจหรือตลใจให้ผู้ตาม หรือกลุ่มกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นไปตามความประสงค์ของตน และเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม และการจูงใจหรือตลใจนั้นจะต้องไม่เป็นการบังคับ ตลอดจนต้องได้รับความยินยอมจากผู้ตามหรือจากกลุ่มด้วย^{๓๔} ภาวะผู้นำครอบคลุมในมิติที่กว้างขวางและหลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญ และการตัดสินใจการเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำผลักดันและสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมาย และครองใจที่ต้องการซึ่งต้องประกอบไปด้วยความกล้าหาญ ความสามารถในการโน้มน้าวจูงใจและจังหวะเวลาในการตัดสินใจ^{๓๕}

สรุปได้ว่า คำว่า ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมของความเป็นผู้นำ ซึ่งอาจมีมากบ้างน้อยบ้างตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลที่เป็นผู้นำ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้ตาม หรือก็คือความสามารถของผู้นำที่จะชักจูงผู้ตามให้ร่วมมือร่วมใจกับตนดำเนินการไปสู่จุดหมายของตนได้ กล่าวคือ เป็นกระบวนการ มิใช่ตัวบุคคล หรือเป็นศาสตร์และศิลป์ของผู้นำในการติดต่อกับผู้อื่นทำให้สมาชิกในกลุ่มสนับสนุนกระบวนการเพื่อการดำเนินการตามที่ตนต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

^{๒๙} กวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, หน้า ๑๓.

^{๓๐} นงลักษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์, พัฒนาศักยภาพผู้นำและผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒.

^{๓๑} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, ภาวะผู้นำ, หน้า ๓๑.

^{๓๒} ศักดิ์ไทย สุรกิจบรร, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓๘.

^{๓๓} สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์, ๒๕๕๘), หน้า ๘.

^{๓๔} สมัย จิตต์หมวด, พฤติกรรมผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒.

^{๓๕} สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, วิสัยทัศน์ขุนคลัง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗.

๒.๑.๓ ลักษณะของผู้ผู้นำ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ลักษณะของผู้ผู้นำ” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

คุณลักษณะของผู้ผู้นำ หรือ คุณลักษณะภาวะผู้นำ (Leadership Trait) หมายถึง ลักษณะเด่นประจำตัวของบุคคลที่แตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งมีอยู่ในตัวผู้นำแสดงให้เห็นถึงความดีงาม และภาวะผู้นำที่เอื้อต่อความสำเร็จขององค์การ มีอิทธิพลต่อการจูงใจคนอื่น ๆ ให้ปฏิบัติตาม คุณลักษณะนี้อาจติดมาแต่กำเนิดหรือสร้างขึ้นในภายหลังก็ได้ และหากไม่มีคุณลักษณะของผู้ผู้นำ ผู้คนอาจไม่ปฏิบัติตาม^{๓๖} คุณลักษณะของผู้ผู้นำ จำแนกเป็นด้านต่าง ๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) คุณลักษณะทางสติปัญญา

๑.๑) ความตื่นตัว (Alertness) มีความว่องไว เตรียมพร้อม ระวังระไว ตื่นตัวอยู่เสมอ มองดี คิดได้ว่องไว มีไหวพริบในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างฉับพลัน

๑.๒) ความคิดอย่างมีเหตุผล (Logical Thought) คิดบริหารงานและแสดงออกทางกาย วาจา ประกอบด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ หรือคิดพิจารณาก่อนลงมือกระทำ

๑.๓) สามัญสำนึก (Common Sense) มีความรู้สึก ผิด ชอบ ชั่ว ดี

๑.๔) ดุลยพินิจ (Judgment) พิจารณาใคร่ครวญก่อนตัดสินใจทำงานใช้ประสบ การณ์ที่ผ่านมาของตนเองให้เกิดดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

๑.๕) เห็นการณ์ไกล (Fore Sight) เมื่อกระทำสิ่งใด เล็งผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ประเมินสถานการณ์ วางแผนการปฏิบัติงานอย่างมีเหตุและผล โดยตั้งสมมติฐาน รวบรวมข้อมูลและใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นแนววิเคราะห์ใคร่ครวญวิธีปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย

๒) คุณลักษณะทางกาย

๒.๑) มีสุขภาพดี (Health) ผู้นำต้องมีความสมบูรณ์ทางร่างกาย เพื่อให้มีความพร้อมในการทำงานอยู่เสมอ สุขภาพที่ดีย่อมอำนวยผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๒) มีกำลังกาย (Energy) ผู้นำควรมีพลังกำลังทางกายที่ดี เพราะในบางสถานการณ์ ผู้นำต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยการใช้พลังทางกาย

๒.๓) มีความทรหดอดทน (Endurance) มีความอดทนทางกาย ต่อความยากลำบาก ความหิวกระหาย และความเลวร้ายของดินฟ้าอากาศ ต้องสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ในทุกสถานที่

๒.๔) มีรูปร่างที่ดี (Pleasing Appearance) มีทรวดทรงบุคลิกลักษณะเป็นผู้นำ สง่าผ่าเผย เป็นที่เกรงขาม และดึงดูดความเลื่อมใสจากผู้ใต้บังคับบัญชา

๓) คุณลักษณะทางอารมณ์

๓.๑) มองโลกในแง่ดี (Optimism) มองคนอื่นเป็นมิตร มีความเข้าใจคนอื่น

๓.๒) ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี (Adaptability) สามารถปรับตัวได้ดีกับผู้ใหญ่และผู้ใต้บังคับบัญชา วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ทศนคติของสังคมและภูมิประเทศ ดิน ฟ้าอากาศ

๓.๓) ความมีใจเยือกเย็น (Stability) มีการอดกลั้นอารมณ์ไว้ได้ มีใจหนักแน่น ไม่หือถอย ไม่โกรธง่าย ไม่แสดงอารมณ์ดีใจหรือเสียใจจนเกินไป

^{๓๖} N.L. Frigon and H.K. Jackson, **The Leader**, (New York: Amecom, 1996), pp. 29-36.

๓.๔) บังคับใจตนเอง (Self-Control) บังคับตนเองและสำรวมไว้ด้วยดี ไม่ตกไปในสิ่งชั่วร้ายของอำนาจฝ่ายต่ำ อันก่อให้เกิดการละเมิดมาตรฐานทางจริยธรรมและวัฒนธรรมของสังคม

๓.๕) มีความกระตือรือร้น (Enthusiasm) มีความตั้งใจ กระฉับกระเฉงในการทำงาน ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง และมีการเตรียมแผนงานไว้อย่างดี ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และประหยัด

๓.๖) การสังคมดี (Sociability) มีอัธยาศัยไมตรี มีสัมพันธภาพได้กับคนทุกคนทุกชนชั้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไม่ถือตัว ไม่วางท่ายกตนข่มท่าน

๓.๗) มีความแนบเนียน (Tact) เมื่อ คิด พูด และกระทำ รู้จักกาลเทศะ มีความแนบเนียน ไม่แก่งก้างในการแก้ปัญหา มีศิลปะ ประสพการณ์และการฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ

๓.๘) มีอารมณ์ขัน (Sense of Humor) ไม่มีอารมณ์ตึงเครียด อารมณ์ขันจะทำให้ไม่เหนื่อย และรู้จักช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะแสดงออก ไม่พรวดเพื่อจนลูกน้องไม่ยำเกรง

๓.๙) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Confidence) มีความมั่นคงในจิตใจไม่อ่อนไหวตามคำพูดของคนอื่น ตัดสินปัญหาได้ด้วยเหตุผล ไม่ลังเล

๓.๑๐) มีความสนใจอย่างกว้างขวาง (Broad Interest) มีความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ไม่สำคัญตนว่าเป็นผู้รู้ดี กล้าปรึกษาหารือถามผู้รู้

๓.๑๑) เข้าใจผู้อื่น (Human Understanding) มองคนออก มีวิจารณ์ญาณสังเกตเข้าใจพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อมอบหมายงานที่เหมาะสมกับจริตให้แต่ละคน

๔) คุณลักษณะอุปนิสัย

๔.๑) ตรงไปตรงมา (Truthfulness) เป็นคนพูดจริง ทำจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น มีสัจจะต่อคำสัญญา ไม่ผิดนัด

๔.๒) มีความจงรักภักดี (Loyalty) จงรักภักดีต่อองค์กร ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สร้างความจงใจในการการบัญชาของตนต่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้ เพื่อให้ทุกคนมีความจงรักภักดีเช่นกัน

๔.๓) มีความสำนึกในหน้าที่ (Sense of Duty) สำนึกในการปฏิบัติงานตามนโยบายที่ได้วางไว้อย่างมีความรับผิดชอบ ไม่ก้าวก่ายแทรกแซงหน้าที่ของผู้อื่น

๔.๔) ความไว้วางใจ (Dependability) ดำรงตนอยู่ในจริยธรรม ไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น

๔.๕) ความกล้าหาญ (Courage) มีความกล้าหาญทางจริยธรรม กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องทำงานด้วยเหตุผลและกล้ารับผิดชอบ

๔.๖) มีความเข้มแข็ง (Force) ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่ขวางหน้า

๔.๗) มีความยุติธรรม (Fairness) ไม่ลำเอียง วางตัวเป็นกลาง บริหารโดยยึดความถูกต้องและผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

๔.๘) ไม่เห็นแก่ตัว (Selflessness) มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เสียสละบางอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา สละความสุขส่วนตน บำเพ็ญประโยชน์เป็นแบบอย่าง^{๓๗)}

^{๓๗)} จุมพล หนิมพานิช, “การจงใจและการเป็นผู้นำ”, ใน เอกสารการสอนชุดวิชาของคณาจารย์และการจัดการ เล่ม ๒ หน้าที่ ๙-๑๕, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑) : ๒๗.

หากกล่าวโดยย่อ ผู้นำที่ดีพึงมีคุณลักษณะโดยสังเขป ๖ ประการหลัก ๆ ได้แก่
 ประการที่ ๑ ผู้นำต้องเป็นผู้บุกเบิก ค้นคว้าหาสิ่งใหม่ ๆ
 ประการที่ ๒ ผู้นำจะต้องก้าวให้ทันโลกรอบรู้ รู้ความเคลื่อนไหวของสังคมทั้งในและนอก

ประเทศ

ประการที่ ๓ ผู้นำจะต้องเป็นนักพัฒนาริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานอยู่เสมอ
 ประการที่ ๔ ผู้นำจะต้องเป็นนักต่อสู้ไม่ย่อท้อ ทรหดและฟันฝ่าอุปสรรคทุกชนิด
 ประการที่ ๕ ผู้นำจะต้องมีบทบาทในการพัฒนาสังคมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อสังคม
 ประการที่ ๖ ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบในงานและดูแลผู้ใต้บังคับบัญชา^{๓๘}

โดยนัยนี้ ปรากฏมีหลักการสำคัญ ๗ ประการ สำหรับผู้มีประสิทธิภาพสูง (The 7 Habits of Highly Effective People) ซึ่งอธิบายโดยย่อ ดังนี้

ประการที่ ๑ กระตือรือร้นและริเริ่มด้วยตนเอง (Be Proactive) รู้ว่าตนเองสามารถกำหนดโชคชะตาของตนเองได้ ไม่ปล่อยให้ใครมาบงการชีวิตตน รับผิดชอบในตัวเองได้

ประการที่ ๒ เริ่มต้นด้วยการรู้เป้าหมายข้างหน้า (Begin with the end in Mind) มีวิสัยทัศน์รู้ล่วงหน้าว่าสิ่งที่ตนเองกระทำจะมุ่งไปสู่ความสำเร็จใด รู้เป้าหมายของชีวิตว่าเกิดมาเพื่อสิ่งใด

ประการที่ ๓ ทำสิ่งที่สำคัญที่สุดก่อน (Put First Things First) รู้จักบริหารเวลา บังคับจิตใจตนเองให้กระทำตามแผนงานที่ทำไว้อย่างเฉียบขาด สิ่งที่สำคัญที่สุดของชีวิต เช่น ครอบครัว การงาน การเรียน ความรัก ควรมาก่อนเรื่องอื่น ๆ

ประการที่ ๔ คิดอย่างผู้ชนะทั้งเขาและเรา (Think Win-Win) รู้จักประสานประโยชน์ให้เกิดความเท่าเทียมกันทั้งตนเองและผู้อื่น ด้วยความใจกว้างและยอมรับการแบ่งปันที่เท่าเทียม

ประการที่ ๕ พยายามเข้าใจผู้อื่นก่อนแล้วค่อยให้เขามาเข้าใจเราทีหลัง (Seek First to Understand, Then to be Understood)

ประการที่ ๖ ผนึกกำลังเป็นทีมเพื่อสร้างสิ่งที่ยิ่งใหญ่มากกว่าการทำอะไรคนเดียว (Synergize)

ประการที่ ๗ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ (Sharpen your Saw) ทั้งในด้านสุขภาพ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ซึ่งเกี่ยวกับการทานอาหาร ออกกำลังกาย อ่านหนังสือ ทำสมาธิ และอาสาสมัครช่วยเหลือผู้ที่กำลังเดือดร้อน เป็นต้น

ดังกล่าวนี้อ ข้อที่ ๑-๓ เป็นการพัฒนาตนเอง และข้อที่ ๔-๖ เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่น และนิสัยข้อที่ ๗ เป็นการปฏิบัติแบบรอบด้านทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น^{๓๙} อย่างไรก็ตาม หากจำแนกคุณลักษณะของผู้นำที่ดี ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถจำแนกได้ ๒๔ คุณลักษณะดังนี้

๑) ลักษณะท่าทาง คือ การวางตัวอย่างเหมาะสม ด้วยการแสดงออกโดยท่าทาง ท่วงที วาจา การปรากฏตัว และการประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม ซึ่งจะทำให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา

^{๓๘} ประยงค์ รณรงค์, ผู้นำการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗.

^{๓๙} Steven R. Covey, The 8th Habit : From Effectiveness to Greatness, pp. 287-307.

๒) ความกล้าหาญ คือ การมีความกล้าหาญทั้งทางกาย และใจ คืออำนาจทางใจที่บุคคลสามารถควบคุมตนเองได้เมื่อตกอยู่ในอันตราย และสามารถปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้ด้วยลักษณะอันสงบมั่นคง

๓) ความเด็ดขาด เป็นความสามารถในการตกลงใจอย่างทันท่วงที และประกาศข้อตกลงใจนั้น ๆ ในลักษณะที่มั่นคง ชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้

๔) ความไว้วางใจได้ เป็นความเชื่อมั่นในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาในระดับที่สูงกว่า

๕) ความอดทน คือ ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ และร่างกายอันที่จะยืนหยัดต่อสู้กับความเจ็บปวด ความเหนื่อยยาก ความบีบคั้น และความยากลำบากต่าง ๆ

๖) ความกระตือรือร้น คือ การแสดงออกถึงความสนใจในงานอย่างจริงจัง และปฏิบัติอย่างจริงจัง เต็มใจ และมองโลกในแง่ดีเสมอ

๗) ความริเริ่ม คือ การพิจารณาว่ามีอะไรควรกระทำ และจะเริ่มปฏิบัติอย่างไร แม้จะไม่ได้รับคำสั่งก็ตาม

๘) ความซื่อสัตย์ คือ อุปนิสัยที่ถูกที่ควร และความประพฤติปฏิบัติอันถูกต้อง ความซื่อสัตย์ถือว่าเป็นคุณลักษณะที่ดีของผู้นำประการหนึ่ง

๙) ดุลยพินิจ คือ การเปรียบเทียบข้อเท็จจริง และหนทางแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ อย่างมีเหตุผลเพื่อประกอบการตกลงใจอันถูกต้อง

๑๐) ความยุติธรรมคือคุณลักษณะความไม่ลำเอียงหรือมีอคติ และมีความมั่นคงในการบังคับบัญชาเกี่ยวกับการให้รางวัล และการลงโทษจะต้องเป็นไปตามควรแก่กรณี

๑๑) ความรู้คือสิ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งข่าวสาร เรื่องราวที่เป็นไป ข้อเท็จจริง หลักการ ทั้งทำให้รอบรู้ในวิชาชีพ

๑๒) ความจงรักภักดี คือ การมีความซื่อสัตย์มั่นคงต่อประเทศชาติ องค์การ หน่วยงาน ผู้บังคับบัญชา ผู้อาวุโส ผู้ใต้บังคับบัญชา

๑๓) ความแนบเนียน คือความสามารถที่จะทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ได้ โดยไม่ขัดแย้งกันในแง่ของมนุษยสัมพันธ์ ความแนบเนียน รวมถึงความสามารถที่จะพูด และกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างเหมาะสม

๑๔) ความไม่เห็นแก่ตัว คือการไม่หาความสะดวกสบาย และความก้าวหน้าให้แก่ตนเอง โดยทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อน^{๔๐}

โดยแท้จริง ลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำคือบุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ในทางจิตวิทยานั้น ลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของลักษณะผู้นำแต่ละประเภท^{๔๑}

^{๔๐} กวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๔๑} พระเทพปริยัติเมธี (สฤชดี สิริธโร), “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

คุณลักษณะที่ดีของผู้นำ ได้แก่ มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงดี ความรู้ดี ผู้นำที่ดีจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่และความรู้ทั่วไป ทักษะและบุคลิกที่ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความกระตือรือร้น การตัดสินใจกับการใช้ดุลยพินิจที่ดีและถูกต้อง ความกล้าหาญ เด็ดขาดและไม่โลเล ผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีจะต้องมีศิลปะในการทำงาน มีความอดทน มีสมาธิในการทำงาน มีความสามารถในการสื่อสารที่ดี ยกย่องให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชา มีความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน^{๔๒}

ลักษณะที่ดีของผู้นำ คือ เป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยในการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น ร่วมทำงานและเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ มีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่มีน้ำเสียงการพูดน่าฟัง เข้าใจง่าย มีอารมณ์มั่นคงมีความเข้มแข็งแต่ถ่อมตน มีกิริยามารยาทเป็นที่ยอมรับของสังคม มีการแต่งกายโดยสอดคล้องกับกาลเทศะมีคุณธรรมจริยธรรม มีวิสัยทัศน์ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลง ยึดมั่นระบบคุณธรรมเป็นที่ตั้ง ซื่อสัตย์อดทน อดกลั้น รับทั้งผิด และชอบ เสียสละ เป็นคนดีของสังคม^{๔๓} โดยนัยนี้สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำมีอาชีพใน ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑) คุณลักษณะพื้นฐาน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑.๑) ความรู้ความสามารถด้านสารสนเทศ

๑.๒) ความรู้ทางวิชาชีพ

๒) คุณลักษณะเฉพาะ ความสามารถและทักษะเฉพาะตัว คือ ภาวะผู้นำ ความรู้เท่าทันสถานการณ์ทักษะทางสังคม ทักษะการวิเคราะห์ปัญหาการควบคุมอารมณ์พฤติกรรมกล้าเสียการเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมและการมีวิสัยทัศน์

๓) คุณลักษณะเชิงบูรณาการ คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรู้ลึกไวกว่าบุคคลอื่นและความใฝ่รู้^{๔๔}

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่พิเศษของบุคคลที่มีอยู่ในตนและส่งอิทธิพลต่อความเป็นผู้นำ และทำให้คนอื่น ๆ ทำตาม ซึ่งควรส่งผลสู่การกระทำในลักษณะคุณงามความดี โดยนัยนี้ คุณลักษณะของผู้นำควรครอบคลุมทั้งลักษณะทางกายภาพ สติปัญญา อารมณ์ ตลอดจนอุปนิสัยที่ดีงามของผู้นำซึ่งจะก่อให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำจึงต้องหมั่นพัฒนาตัวตนอยู่เสมอ และมองตัวเองอย่างรอบด้าน รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นของคนรอบด้านในเรื่องภาวะผู้นำของตนเอง ผู้นำอาจมิใช่ผู้ที่สมบูรณ์เพียบพร้อมทุกประการ แต่ผู้นำควรมีคุณลักษณะที่มองโดยภาพรวมแล้วสามารถสร้างความศรัทธาและเชื่อมั่นจากคนในทีมและนอกทีมของตนได้ หากผู้นำขาดคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่ง หรือกระทำผิดรูปแบบที่ควรจะเป็นอาจส่งผลให้ผู้ตามไม่ทำตามได้

^{๔๒} กิติ ตยัคคานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, หน้า ๑๘-๒๔.

^{๔๓} ธีระ รุญเจริญ, ผู้บริหารศึกษามืออาชีพ : ศักยภาพเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: เอลโล่การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๘.

^{๔๔} สุรศักดิ์ ปาเฮ, “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”, ใน วารสารข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม-พฤศจิกายน, ๒๕๔๓): ๒๗-๓๓.

๒.๑.๔ ประเภทของผู้นำ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ประเภทของผู้นำ” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

หากพิจารณาจากบริบทของ “การตัดสินใจ” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑) ผู้นำแบบปล่อยเสรี หรือเสรีนิยม (Laissez-Faire) ภาวะการเป็นผู้นำชนิดนี้ ผู้นำจะปล่อยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ โดยผู้นำเป็นเพียงผู้ดูแลอยู่ห่างๆ ไม่มีบทบาทมากนัก จุดเน้นจะอยู่ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นสำคัญ จะเห็นว่าผู้นำแบบนี้ไม่ได้เป็นผู้นำเลยแต่ส่วนใหญ่ผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความพึงพอใจภาวะผู้นำแบบนี้ สำหรับผลการทำงานนั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานเอง

๒) ผู้นำแบบอัตตนิยม หรือแบบเผด็จการ (Autocratic) ภาวะการเป็นผู้นำแบบนี้ ผู้นำจะยึดตนเองเป็นสำคัญตั้งแต่เป็นผู้ตัดสินใจ กำหนดเป้าหมาย วิธีการทำงาน การสั่งการแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และควบคุมบัญชาอย่างใกล้ชิด ไม่ปล่อยให้มีความอิสระในการปฏิบัติงานเพราะไม่ไว้วางใจในผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความไม่พอใจในผู้นำแบบนี้และจะแสดงความก้าวร้าวตอบโต้ผู้นำ หรือไม่ก็เฉยหรือแสดงความก้าวร้าว

๓) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic) ภาวะการเป็นผู้นำชนิดนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย รวมตลอดถึงวิธีการปฏิบัติงาน โดยผู้นำเองก็มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่เช่นกัน จุดเน้นของผู้นำแบบนี้จึงอยู่ที่ทั้งตัวผู้นำและผู้ปฏิบัติงานทั้งหลาย หรือเรียกว่ากลุ่มนั่นเอง ภาวะการแบบนี้สมาชิกในกลุ่มจะมีความพึงพอใจสูงจึงกล่าวได้ว่า ผู้นำที่ดีต้องใช้ภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้ตามและสถานการณ์ในขณะนั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร^{๔๕}

หากพิจารณาจากบริบทของ “ความศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชา” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑) แบบเบี่ยงต้น เป็นคนน่าอิจฉาก็เพราะว่าเป็นโดยตำแหน่ง การมีตำแหน่งผู้จัดการนั้นย่อมทำให้ผู้อื่นต้องทำตามหน้าที่ มิได้มีความศรัทธาอะไรเลย

๒) แบบผู้คุ้มเคย คือ ผู้นำที่มีตำแหน่งและคนส่วนใหญ่ให้ความรักและความเคารพ อาจมีลักษณะเป็นผู้ใหญ่ใจดี คอยปกป้อง คอยให้กำลังใจ แต่ไม่เคยสั่งสอนเอาแต่ปกป้องลูกน้องไม่ว่าจะถูกหรือผิดก็ตาม

๓) แบบหุ่นส่วน คือ ผู้นำที่มีความเก่ง ความสามารถ มีผู้ตามเดินตามเป็นขบวน ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ เพราะเป็นผู้ที่ทำให้องค์กรเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผู้นำที่ทำงานเก่ง แต่ไม่ได้เป็นตัวอย่างของคนที่ดี มีจริยธรรม หรือนำคนด้วยความสุข

^{๔๕}โรนัลด์ ลิพพิท (Ronald Lippitt) และ ราล์ฟ ไวท์ (Ralph White) อ้างใน พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริธโร), “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓.

๔) แบบเปี่ยมด้วยศรัทธา คือผู้นำที่มีความเก่งในการทำงาน และมีคุณธรรม จริยธรรม มีความเสียสละ อุทิศตนเพื่อองค์กรหรือประเทศชาติ^{๔๖}

หากพิจารณาจากบริบทของ “การปกครองบังคับบัญชา” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑) ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ เป็นผู้นำประเภทมักยึดถือระเบียบแบบแผนและกฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัด แม้ว่าจะล้าสมัยหรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ ไม่มีการยืดหยุ่น การบริหารลักษณะนี้เป็นรูปแบบของนายกับบ่าว

๒) ผู้นำแบบบงการ เป็นผู้นำประเภทชอบออกคำสั่งเพื่อแสดงอำนาจ การปกครองขาดมนุษยสัมพันธ์ บรรยากาศของการทำงานเต็มไปด้วยความหวาดกลัว เป็นการปกครองในรูปแบบของพิธีการเป็นส่วนใหญ่

๓) ผู้นำผู้แบบจงใจ เป็นผู้นำประเภทเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแสดงความคิดเห็น และมีส่วนรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน เป็นการปกครองที่มีการติดต่อสื่อสารแบบสองทาง มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

๔) ผู้นำแบบร่วมมือ เป็นผู้นำประเภทต้องการความร่วมมือ ร่วมใจกันของกลุ่ม มักจะอิงกลุ่มอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแสดงความคิดเห็นได้ การปกครองมีลักษณะคล้ายผู้นำแบบจงใจ แต่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมสูงกว่า^{๔๗}

หากพิจารณาจากบริบทของ “ระดับประสิทธิผล” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) ประเภทผู้นำที่มีประสิทธิผลน้อย ได้แก่

๑.๑) ผู้หนีงาน (Deserter) ผู้นำแบบนี้ขาดความสนใจในด้านที่เกี่ยวกับความสำเร็จของงาน ตลอดจนสัมพันธ์ภาพกับผู้ร่วมงาน ขาดความกระตือรือร้น ขาดความอดทน ทำให้ประสิทธิผลของงานมีน้อยที่สุด

๑.๒) นักบุญ (Missionary) ลักษณะของหัวหน้างานเป็นผู้นำที่มีจิตใจเมตตา และคำนึงถึงแต่สัมพันธ์ภาพอันดีเหนือสิ่งอื่นใด แต่ที่นับว่าเป็นข้อเสียก็เพราะเขาปรารถนาที่จะเป็นคนดีเสียจนไม่กล้าโต้แย้งคัดค้านการกระทำใด ๆ แม้แต่เป็นเรื่องเล็กน้อย ทักษะคติในการทำงานของผู้นำชนิดนี้ ก่อให้เกิดการบริหารงานที่ไม่ดี และผลผลิตต่ำเขาคิดว่าการโต้เถียงกันจะไม่ทำให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ที่ดีขึ้นมาได้ ลักษณะการบริหารงานของเขาจึงไม่บรรลุผลสำเร็จ เพราะว่าเขาไม่เคยแก้ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องคนได้อย่างแท้จริง เพราะมุ่งแต่สร้างสัมพันธ์ภาพของบุคคล จนทำให้มีผลงานในระดับที่ต่ำ จึงนับว่าเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลของงานน้อยมาก

๑.๓) ผู้เผด็จการ (Autocrat) ลักษณะของผู้นำประเภทนี้ เป็นผู้นำที่ดำเนินงานมุ่งแต่ภารกิจเพียงอย่างเดียว โดยมิได้คำนึงเรื่องอื่น ๆ มองคนเหมือนเครื่องจักรต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานตามคำสั่งให้เร็วที่สุด โดยใช้อำนาจของตนเป็นหลัก ผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชามักจะเกิดความไม่พอใจ ผลของงานที่ออกมาค่อนข้างจะน้อย ผู้นำประเภทนี้จึงมีประสิทธิผลของงานน้อย

^{๔๖} หม่อมหลวงชัยวัฒน์ ชยางกูร, ผู้นำหลายมิติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔-๑๖.

^{๔๗} สุธรรม พงศ์สำราญ, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

๑.๔) ผู้ประนีประนอม (Compromiser) ผู้นำชนิดนี้เป็นคนชอบการประนีประนอมและโลเล เขาต้องการเพียงให้งานดำเนินไปเรื่อย ๆ และเป็นอยู่อย่างนั้นตลอดไป เขาสนใจแต่เฉพาะสิ่งที่จะทำให้งานดำเนินไปได้ เขาจะไม่ยุ่งกับใครและไม่ควรมีใครมายุ่งกับเขา ผู้นำประเภทนี้ชอบการรวมยอม ไม่มีการตัดสินใจที่เด็ดขาดแต่เป็นการตัดสินใจเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น

๒) ประเภทผู้นำที่มีประสิทธิผลมาก ได้แก่

๒.๑) ผู้ทำตามคำสั่งอย่างเดียวหรือแบบราชการ (Bureaucrat) ผู้นำที่มีลักษณะเช่นนี้จะทำตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด จะให้ความสนใจกับงานแต่ไม่นำตัวไปผูกพันกับปัญหาต่าง ๆ มากนัก เขาจะทำงานเฉพาะที่กฎหมายระเบียบต่าง ๆ กำหนดไว้เท่านั้น ผู้นำประเภทนี้จึงทำงานอย่างเข้มงวดและดำเนินงานอย่างถูกต้องตามระเบียบมากที่สุด ความคิดเห็นใหม่ ๆ ไม่ค่อยมี การพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาก็น้อย ผู้นำประเภทนี้จะประสบความสำเร็จของงานมากในหน่วยงานราชการ แต่ในหน่วยงานธุรกิจจะเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลของงานไม่มากนัก

๒.๒) นักพัฒนา (Developer) ผู้นำประเภทนี้จะได้รับความไว้วางใจให้แก่ผู้ร่วมงานอย่างแท้จริง เป็นผู้ที่ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีและสามารถจูงใจบุคคลอื่นได้ดีอีกด้วย ลักษณะการทำงานจะมอบความรับผิดชอบใหม่ ๆ ให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา เขาเชื่อว่าการทำงานคือการพัฒนา ความขยัน ความช่างคิด และภาวะสร้างสรรค์ มิได้มีอยู่เฉพาะในตัวบุคคลชั้นผู้นำเท่านั้น ทว่ามีอยู่ในบุคคลทุกคน

๒.๓) ผู้เผด็จการที่มีศิลปะ (Benevolent Autocrat) ผู้นำประเภทนี้จะมี ความมั่นใจสูงในวิธีการปฏิบัติงานและการดำเนินงานของตนเอง ลักษณะผู้นำนี้จะมีมากในวงการอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นบุคคลที่ไต่เต้าจากระดับล่างจนถึงระดับสูง มีความรอบรู้กฎหมายระเบียบต่าง ๆ และวิธีปฏิบัติเป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่พัฒนาปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลา ทำให้การทำงานมีศิลปะและประสิทธิผลของงานสูงมาก

๒.๔) นักบริหาร (Executive) ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้ที่รู้จักใช้ความสามารถผู้ใต้บังคับบัญชาให้ได้ประโยชน์มากที่สุด และคำนึงถึงประสิทธิภาพในการทำงาน โดยคำนึงถึงความสำเร็จของงานและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมงานอย่างชัดเจน และพยายามทำงานให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีลักษณะทำงานเป็นทีม โดยนำเอาความสามารถของทุกคนมาใช้ประโยชน์ในการทำงาน ผลงานที่เกิดขึ้นจึงมีทั้งปริมาณและคุณภาพ จึงเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลของงานมากที่สุด^{๔๘}

หากพิจารณาจากบริบทของ “ความคิดรวบยอด” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑) แบบใช้อำนาจ ผู้บริหารใช้อำนาจเผด็จการสูง ไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชาเล็กน้อย บังคับบัญชาแบบขู่เข็ญมากกว่าการชมเชย การติดต่อสื่อสารเป็นแบบทางเดียวจากบนลงล่าง การตัดสินใจอยู่ในระดับเบื้องบนมาก

๒) แบบใช้อำนาจเชิงเมตตา ปกครองแบบพ่อปกครองลูก ให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชา จูงใจโดยการให้รางวัล แต่บางครั้งขู่ลงโทษ ยอมให้การติดต่อสื่อสารจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนได้บ้าง รับฟังความคิดเห็นจากผู้ใต้บังคับบัญชาบ้าง และบางครั้งยอมให้การตัดสินใจแต่อยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของผู้บังคับบัญชา

^{๔๘} William J. Reddin, *Managerial Effectiveness*, (New York: McGraw-Hill, 1990), pp. 215-234.

๓) แบบปรึกษาหารือ ผู้บริหารจะให้ความไว้วางใจ และการตัดสินใจแต่ไม่ทั้งหมดจะใช้ความคิดและความเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ ให้รางวัลเพื่อสร้างแรงจูงใจ จะลงโทษนาน ๆ ครั้ง และใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีการติดต่อ สื่อสารแบบ ๒ ทางจากระดับล่างขึ้นบนและจากระดับบนลงล่าง การวางนโยบายและการตัดสินใจมาจากระดับบน ขณะเดียวกันก็ยอมให้การตัดสินใจบางอย่างอยู่ในระดับล่าง ผู้บริหารเป็นที่ปรึกษาในทุกด้าน

๔) แบบมีส่วนร่วมอย่าง ผู้บริหารจะให้ความไว้วางใจ และเชื่อถือผู้ใต้บังคับบัญชา ยอมรับความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ มีการให้รางวัลตอบแทนเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่กลุ่ม มีการบริหารแบบมีส่วนร่วม ตั้งจุดประสงค์ร่วมกัน มีการประเมินความก้าวหน้า มีการติดต่อสื่อสารแบบ ๒ ทาง ทั้งจากระดับบนและระดับล่าง ในระดับเดียวกันหรือในกลุ่มผู้ร่วมงานสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารได้ ทั้งในกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มผู้ร่วมงาน และพบว่าการบริหารแบบที่ ๔ จะทำให้ผู้นำประสบผลสำเร็จ เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพและทำให้ผลผลิตสูงขึ้นด้วย ซึ่งความสำเร็จขึ้นกับการมีส่วนร่วมเล็กน้อยของผู้ใต้บังคับบัญชา^{๔๔}

หากพิจารณาจากบริบทของ “การใช้อำนาจ” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๙ ประเภท ดังนี้

๑) ประเภทเผด็จการ (Autocrat) ผู้นำประเภทนี้ยึดมั่นอยู่บนรากฐานที่เชื่อว่าตนเป็นผู้มีความสามารถมากกว่าผู้อื่น มักจะบังคับให้ผู้อื่นทำตามความคิดของตน ใช้กฎเกณฑ์การควบคุม ตรวจตรา หรือการลงโทษ และมักใช้พระเดชมากกว่าพระคุณ ไม่ชอบการขัดแย้ง

๒) ประเภทพ่อปกครองลูก (Patrimonial) ผู้นำประเภทนี้ยึดหลักการว่าผู้ใต้บังคับบัญชาถือเสมือนลูกหลาน จึงมีความห่วงใย เอาใจใส่เมตตา กรุณา แนะนำสั่งสอน และให้อภัยเมื่อมีความผิด สัมพันธภาพระหว่างผู้นำและคนในองค์กรจะราบรื่น เป็นกันเองเหมือนญาติพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน

๓) ประเภทราชการ (Bureaucrat) จะยึดระเบียบกฎเกณฑ์เป็นหลักปฏิบัติงาน ขาดความริเริ่มการบังคับบัญชาเป็นไปตามขั้นตอน ยึดระเบียบกฎเกณฑ์เป็นบรรทัดฐานอย่างเคร่งครัด

๔) ประเภทผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วม (Participative Man) ผู้นำประเภทนี้จะยึดถือประชาธิปไตยของผู้ร่วมงาน ให้โอกาสผู้ร่วมงานเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน จนกระทั่งการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ผลงานงานจะขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำที่จะประสานการทำงาน เข้าใจปัญหา มีการพัฒนาบุคลากรและเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความสามารถให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕) ประเภทตามใจท่าน (Laissez-Faire) ผู้นำประเภทนี้ยึดเกณฑ์ของความอะลุ่มอล่วย ความประนีประนอม ไม่ชอบความขัดแย้ง ใช้กาลเวลาเป็นเครื่องช่วยคลี่คลายปัญหา มอบความรับผิดชอบให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ปล่อยให้ทำงานโดยกำหนดนโยบายและเป้าหมายไว้กว้าง ๆ เพื่อเป็นแนวทาง จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซง ทำให้ขาดความริเริ่มใหม่ ๆ ผู้ร่วมงานส่วนใหญ่จึงขาดระเบียบวินัย

^{๔๔}Dessler Gary, *Management : Principles and Practices For Tomorrow's Leaders*, 3rd ed., (New Jersey: Peason Education Inc., 2004), p. 302.

๖) ประเภทบารมีสูงใจ (Charismatic Man) ผู้นำประเภทนี้อาศัยบารมีสั่งสมมานาน จนมีชื่อเสียงเกียรติคุณ สามารถจูงใจผู้ร่วมงานให้ทุ่มเททำหน้าที่รับผิดชอบ ผู้นำแบบนี้สามารถบริหารงานได้ผล แต่จะมีปัญหาต่อองค์การในกรณีที่ผู้นำประเภทนี้ออกจากองค์การนั้นไปแล้ว หากคนอื่นมาแทนได้ยาก

๗) ประเภทเทคนิควิทยาการ (Technocratic Man) ผู้นำประเภทนี้จะอาศัยความรู้ทางเทคนิคเป็นเกณฑ์ ในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในงาน ทำให้งานไม่พัฒนาเท่าที่ควร เพราะผู้นำให้ความสนใจแต่เฉพาะทางเทคนิค อันเป็นปัญหาส่วนหนึ่งขององค์การ เท่านั้น

๘) ประเภทอุปถัมภ์ (Patronage Man) เป็นประเภทผู้นำที่ถือเกณฑ์การประสานงานระหว่างผู้ร่วมงานที่รู้จักมักคุ้นเป็นหลัก ผู้นำจึงเปรียบเสมือนผู้ประสานงาน เป็นเพื่อนร่วมงานมากกว่า การบังคับบัญชาสั่งการ โดยเฉพาะในกรณีการเป็นผู้นำมาจากการเลือกตั้ง อำนาจบังคับบัญชาลดน้อยลงไปมากกว่าผู้นำที่มาจากการแต่งตั้งโดยตรง ผลงานขึ้นอยู่กับผู้นำที่จะดึงผู้ร่วมงานให้ความร่วมมือมากน้อยเพียงใด

๙) ประเภทการเมือง (Political Man) ผู้นำประเภทนี้อาศัยอำนาจและอิทธิพลในเรื่องที่มีฐานะหรืออำนาจที่มาจากบุคคลระดับสูงขององค์การ ผลงานขององค์การที่มีผู้นำประเภทนี้ จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของผู้นำและความรับผิดชอบของผู้นำว่าจะทุ่มเทให้แก่องค์การได้มากน้อยเพียงใด และนำองค์การไปในทิศทางใด เพราะอิทธิพลของผู้นำดังกล่าวนี้ ทำให้สามารถสั่งใช้ผู้ร่วมงานได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงานส่วนตัวหรืองานส่วนรวม ข้อที่น่าสังเกตคือ ผู้นำประเภทการเมือง มักจะประสบผลสำเร็จได้ระยะเวลาหนึ่งเท่าที่ฐานะหรืออำนาจจากระดับสูง หรือพรรคพวกเอื้ออำนวย^{๕๐}

หากพิจารณาจากบริบทของ “การขึ้นนำ” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑) แบบสั่งการ (Telling style) เป็นรูปแบบผู้นำที่มุ่งเน้นงานสูงและมุ่งเน้นคนต่ำ โดยผู้นำจะเป็นผู้ชี้แนะ กำหนดบทบาท และบอกให้ผู้ตามทราบว่าการให้ทำอะไร

๒) แบบขายความคิด (Selling style) เป็นรูปแบบผู้นำที่มุ่งเน้นงานสูงและมุ่งเน้นคนสูง โดยผู้นำจะเป็นผู้ชักชวน อธิบาย ให้การสนับสนุน ให้กำลังใจ และให้ความกระจ่างเมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับการงาน

๓) แบบมีส่วนร่วม (Participating style) เป็นรูปแบบผู้นำที่มุ่งเน้นงานต่ำและมุ่งเน้นคนสูง โดยผู้นำสนับสนุนให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วม และใช้ความรู้ความสามารถในการทำงาน

๔) แบบมอบหมายงาน (Delegating style) เป็นรูปแบบผู้นำที่มุ่งเน้นงานต่ำและมุ่งเน้นคนต่ำ โดยผู้นำจะมีการกระจายหน้าที่ คอยให้คำแนะนำและการสนับสนุนเล็ก ๆ น้อย ๆ เพียงเพื่อให้ผู้ตามเข้าใจปัญหาและแผนงาน และให้ผู้ตามมีอิสระในการดำเนินการได้เอง^{๕๑}

^{๕๐} Robert B. Buchele, *The Management of Business and Public Organization*, (New York: McGraw-Hill, 1997), pp. 175-177.

^{๕๑} Hersey and Blanchard, quoted in Robert N. Lussier, *Management Fundamentals*, (New York: South-Western College Publishing, 2000), pp. 467-468.

หากพิจารณาจากบริบท “อัติปไตย” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑) ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย (Autocratic style) เป็นรูปแบบของผู้นำแบบเผด็จการ คือ จะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ถืออำนาจเป็นใหญ่ การบังคับบัญชาเป็นแบบควบคุมเต็มที่ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

๒) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic style) เป็นรูปแบบของผู้นำที่มีลักษณะของการกระจายอำนาจ การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ มีการปรึกษาหารือหรือประชุมร่วมกัน มีการทำงานร่วมกัน ผู้นำจะถืออำนาจของกลุ่มเหนือกว่าตนเอง

๓) ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez-faire style) เป็นรูปแบบของผู้นำที่มักจะหลีกเลี่ยงการใช้อำนาจ ไม่มีเป้าหมายในการทำงาน จะปล่อยให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานตามใจชอบ เมื่อเกิดปัญหาจะให้แก้ปัญหาและตัดสินใจกันเอง^{๕๒}

หากพิจารณาจากบริบทของ “รูปแบบการบริหาร” สามารถจำแนกประเภทของผู้นำได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑) แบบมุ่งเน้นงาน (Impoverished authority-compliance) ผู้นำแบบนี้จะมุ่งเน้นงานมากกว่าเน้นคน มุ่งแต่ทำงานให้สำเร็จ โดยไม่คำนึงถึงความต้องการของคน จะเข้มงวดต่อวิธีการทำงานและระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด

๒) แบบมุ่งเน้นคน (Country club management) ผู้นำแบบนี้ตรงข้ามกับแบบมุ่งเน้นงาน โดยจะเน้นคนเป็นหลัก เน้นงานน้อย และจะเน้นการรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลที่ราบรื่น ต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

๓) แบบปล่อยปละละเลย (Impoverished management) ผู้นำแบบนี้มีความสนใจต่ำมากทั้งงานและคน มักจะบริหารงานในลักษณะที่ไม่มีจุดมุ่งหมาย ต้องการเพียงให้ตนเอง เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรเท่านั้น

๔) แบบเดินสายกลาง (Middle of road management) ผู้นำแบบนี้เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับงาน และคนในระดับปานกลาง เป็นบุคคลที่ชอบประนีประนอม จะสร้างผลงานในระดับปานกลาง

๕) แบบทีมงาน (Team management) ผู้นำแบบนี้มุ่งเน้นทั้งงานและคน เน้นการร่วมมือทำงานและมุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม เน้นบรรยากาศการทำงานที่ช่วยเหลือกันไว้วางใจกัน^{๕๓}

สรุปได้ว่า ประเภทของผู้นำสามารถจำแนกได้หลากหลาย ตามบริบทหรือตัวชี้วัดที่นำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภท ได้แก่ จำแนกประเภทตามการตัดสินใจ จำแนกประเภทตามความศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชา จำแนกประเภทตามการปกครองบังคับบัญชา จำแนกประเภทตามระดับประสิทธิภาพ จำแนกประเภทตามความคิดรวบยอด จำแนกประเภทตามการใช้อำนาจ จำแนกประเภทตามการชี้แนะ จำแนกประเภทตามอัติปไตย และจำแนกประเภทตามรูปแบบการบริหาร เป็นต้น

^{๕๒} Micheal W. Drafke and Stan Kossen, *The Human Side of Organizations*, 8th ed., (New Jersey: Prentice-Hall, 2002), pp. 377-382.

^{๕๓} Rebert Blake and Jane S Mouton, *The Managerial Grid*, (Houston: Gulf Publishing Company, 1994), p. 70.

๒.๑.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำหรือทฤษฎีอุปนิสัย (Trait Theories of Leadership)

ระยะแรกของการศึกษาภาวะผู้นำเริ่มในปี ค.ศ. ๑๙๓๐- ๑๙๔๐ แนวคิดมาจากทฤษฎีมหาบุรุษ (Great man Theory of leadership) ของกรีกและโรมันโบราณ มีความเชื่อว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นเอง ตามธรรมชาติ หรือโดยกำเนิด (Born leader) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้แต่สามารถพัฒนาขึ้นได้ ลักษณะผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงจะประกอบด้วย ความเฉลียวฉลาด มีบุคลิกภาพซึ่งแสดงถึงการเป็นผู้นำและต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถด้วย ผู้นำในยุคนี้ได้แก่ พระเจ้าโนโปเลียน ฮิตเลอร์ ฟอซบุรรมคำแห่งมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น ตัวอย่างของการศึกษาเกี่ยวกับ Trait Theories ได้แก่

๑) The tasks of Leadership กล่าวถึงงานที่ผู้นำจำเป็นต้องมี ๙ อย่าง ได้แก่ มีการกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม มีบรรทัดฐานและค่านิยมของกลุ่ม รู้จักสร้างและใช้แรงจูงใจ มีการบริหารจัดการ มีความสามารถในการปฏิบัติการ สามารถอธิบายได้ เป็นตัวแทนของกลุ่ม แสดงถึงสัญลักษณ์ของกลุ่ม และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๒) Leader-Constituent Interaction เชื่อว่าผู้นำต้องมีพลังวิเศษเหนือบุคคลอื่น หรือมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นๆ เพื่อที่สนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐาน ความคาดหวังของบุคคล และผู้นำต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถพัฒนาตนเองและพัฒนาให้ผู้ตามมีความแข็งแกร่ง และสามารถยืนอยู่ด้วยตนเองอย่างอิสระทฤษฎีนี้พบว่า ไม่มีคุณลักษณะที่แน่นอนหรือชี้ชัดของผู้นำ เพราะผู้นำอาจไม่แสดงลักษณะเหล่านั้นออกมา

ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำหรือทฤษฎีอุปนิสัย (Trait theories of leadership) มองเห็นความสำคัญของคุณสมบัติของผู้นำ (Trait) เช่น ทักษะ (Skill) บุคลิกภาพ (Personality) รูปร่างหรือลักษณะทางกายภาพ เชื่อว่า บุคคลเป็นผู้นำโดยกำเนิด โดยแบ่งคุณลักษณะ (Trait) เป็น ๓ ประเภทคือ

ประเภทที่ ๑ ลักษณะบุคลิกภาพ (Personality Trait) ได้แก่ ลักษณะเด่นในเรื่องการก้าวร้าวหรือความนุ่มนวล จิตใจ ทักษะคิด ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นอิสระ การควบคุมและความสมดุลของอารมณ์ สติปัญญา ความเชื่อมั่นในตนเอง

ประเภทที่ ๒ ความสามารถ (Abilities) ความมีจริยธรรม สติปัญญา ความรู้ความสามารถในการพูด การตัดสินใจ

ประเภทที่ ๓ ทักษะทางสังคม (Social Skills ความสามารถในการบริหารงาน ความสามารถในการรวบรวมสมาชิกในการทำกิจกรรม ทักษะทางสังคม ความมีเกียรติและการเป็นบุคคลที่กว้างขวางเป็นที่ยอมรับ การใช้วิธีการทางการทูตหรือเทคนิคที่ให้คนยอมรับ / คล้อยตาม การมีส่วนร่วม^{๕๔}

^{๕๔} เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, “ภาวะผู้นำ” ใน ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ ๕, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖) : ๔๖.

คุณลักษณะผู้นำ (trait of leadership) เป็นเครื่องชี้หนึ่งที่จะทำให้ทราบค่าของผู้นำแต่ละคนว่าดีหรือไม่ดีเพียงใด คุณลักษณะผู้นำ เป็นคุณลักษณะของผู้นำ แต่ละคนซึ่งสามารถที่จะพัฒนาให้เกิดมีขึ้นได้ ผู้นำ ที่ประสบผลสำเร็จ คือ ผู้นำ ที่หมั่นสำรวจตนเองอยู่เสมอว่า ตนมีจุดเด่นจุดด้อยข้อใด คุณลักษณะผู้นำ เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่จะผูกใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดความศรัทธาในตัวผู้นำ และเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป โดยที่คุณลักษณะความเป็นผู้นำควรต้องมีในเบื้องต้นมี ๖ ประการ ได้แก่

- ๑) คุณลักษณะทางกายภาพ โดยจะต้องเป็นผู้ที่แข็งแรง ร่างกายสง่างาม
- ๒) ภูมิหลังทางสังคม อันได้แก่ การมีความรู้ และสภาพทางสังคมที่ดี
- ๓) สติปัญญา มีสติปัญญาสูง มีการตัดสินใจที่ดีและมีทักษะในการสื่อสาร การสื่อความหมาย และการพูด

๔) บุคลิกภาพ ต้องเป็นผู้ที่กระตือรือร้น ตั้งตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจริยธรรม และความเชื่อมั่นในตนเอง

๕) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน ผู้นำ ควรมีความปรารถนาที่จะทำ ให้ดีที่สุด มีความรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มุ่งทำงาน

๖) ลักษณะทางสังคม ผู้นำ จะต้องเป็นผู้ที่ปรารถนาจะร่วมมือกับคนอื่น มีเกียรติเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและคนอื่นๆ เข้าสังคมได้เก่ง มีความเฉลียวฉลาดในการเข้าสังคม^{๕๕}

ข. ทฤษฎีพฤติกรรมของผู้นำ (Behavioral Theories)

ระหว่างปี พ. ศ. ๒๔๙๓ ความไม่พอใจกับวิธีการศึกษาความเป็นผู้นำ เชิงคุณลักษณะได้ทำให้นักพฤติกรรมศาสตร์มุ่งความสนใจของพวกเขา ไปสู่พฤติกรรมของผู้นำที่เกิดขึ้นจริง รากฐานของวิธีการศึกษาเชิง “สไตล์ความเป็นผู้นำ” คือความเชื่อว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพ จะใช้สไตล์บางอย่างเพื่อนำบุคคลและกลุ่มบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ภายใต้ข้อบกพร่องบางอย่างของการศึกษาเชิงคุณลักษณะ นักวิจัยได้หันไปพิจารณาพฤติกรรม หรือการกระทำที่แบ่งแยก ระหว่างผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และไม่มีความมีประสิทธิภาพเหมือนกับทฤษฎีเชิงคุณลักษณะ ทฤษฎีพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกระบุว่าเป็นการประยุกต์ใช้ได้โดยทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ที่ผู้นำได้เผชิญอยู่

ทฤษฎีเชิงพฤติกรรมจะเกี่ยวพันกับวิถีทางที่บุคคลนำ และพวกเขาจะใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไร พฤติกรรมเหล่านี้จะถูกเรียกว่า สไตล์ความเป็นผู้นำ ได้แก่ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำของผู้นำ แม้ความเป็นผู้นำทุกอย่างจะเกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ผู้นำอาจจะแตกต่างกันภายใน “สไตล์” ที่พวกเขาใช้เพื่อ ที่จะให้เขาบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ปัจจัยสองอย่างที่ถูกเน้นภายในการศึกษาความเป็นผู้นำเชิงพฤติกรรมคือ การมุ่งงานและการมุ่งคน การมุ่งงานหมายถึง งาน การแบ่งงานกันทำ การตัดสินใจ และการประเมินผลงาน การมุ่งคนหมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งการเปิดรับและความเป็นมิตร และการให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การศึกษาเชิงพฤติกรรมจะประกอบด้วยการศึกษาของมหาวิทยาลัยโอไอโอว มหาวิทยาลัยมิชิแกน มหาวิทยาลัยรัฐโอไฮโอ และทฤษฎีตาข่ายการบริหาร

^{๕๕}ปิยะนุช เงินคล้าย, เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีองค์การ (PS 708), กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓, หน้า ๑๑๔. (อัดสำเนา).

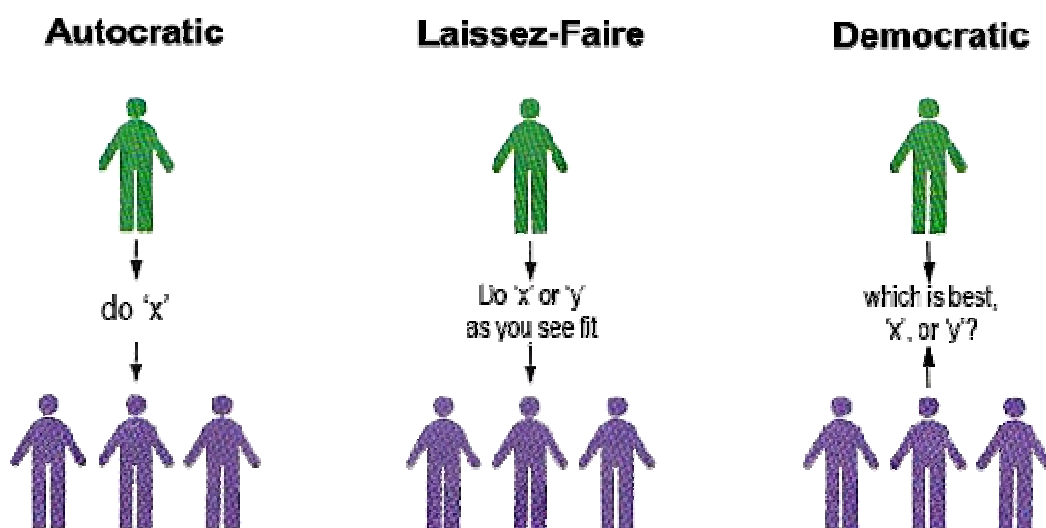
ทฤษฎีและการวิจัยมีการใช้หลายกรอบแนวความคิด การศึกษาครั้งแรกได้ถูกดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยไอโอวา ในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ มีการศึกษาทดลองภาวะผู้นำ ๓ แบบ คือ

แบบที่ ๑ แบบเผด็จการ (Autocratic) เป็นลักษณะของการควบคุมกิจกรรมของกลุ่ม และตัดสินใจโดยผู้นำ

แบบที่ ๒ แบบประชาธิปไตย (Democratic) เป็นแบบที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่ม และกฎเกณฑ์ที่สำคัญ

แบบที่ ๓ แบบตามสบาย (Laissez-faire) ผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้องน้อยมากในทุกกิจกรรม

Leadership Styles

แผนภาพที่ ๒.๑ สไตล์ความเป็นผู้นำ^{๕๖}

ผลการวิจัยได้ผลว่าภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยได้ผลในกระบวนการกลุ่มดีกว่าแบบอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่าง (เด็กวัยรุ่นยี่สิบคน) ที่ถูกใช้และขอบเขตในการวิจัยที่แคบจึงจำกัดการประยุกต์ใช้ข้อมูลที่ค้นอย่างมาก ที่นอกเหนือจากตัวอย่างศึกษา แต่กระนั้นการศึกษาความเป็นผู้นำของไอโอวา จะนำมาซึ่งยุคของพฤติกรรม แทนที่จะเป็นคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ได้รับความสนใจภายในการวิจัย

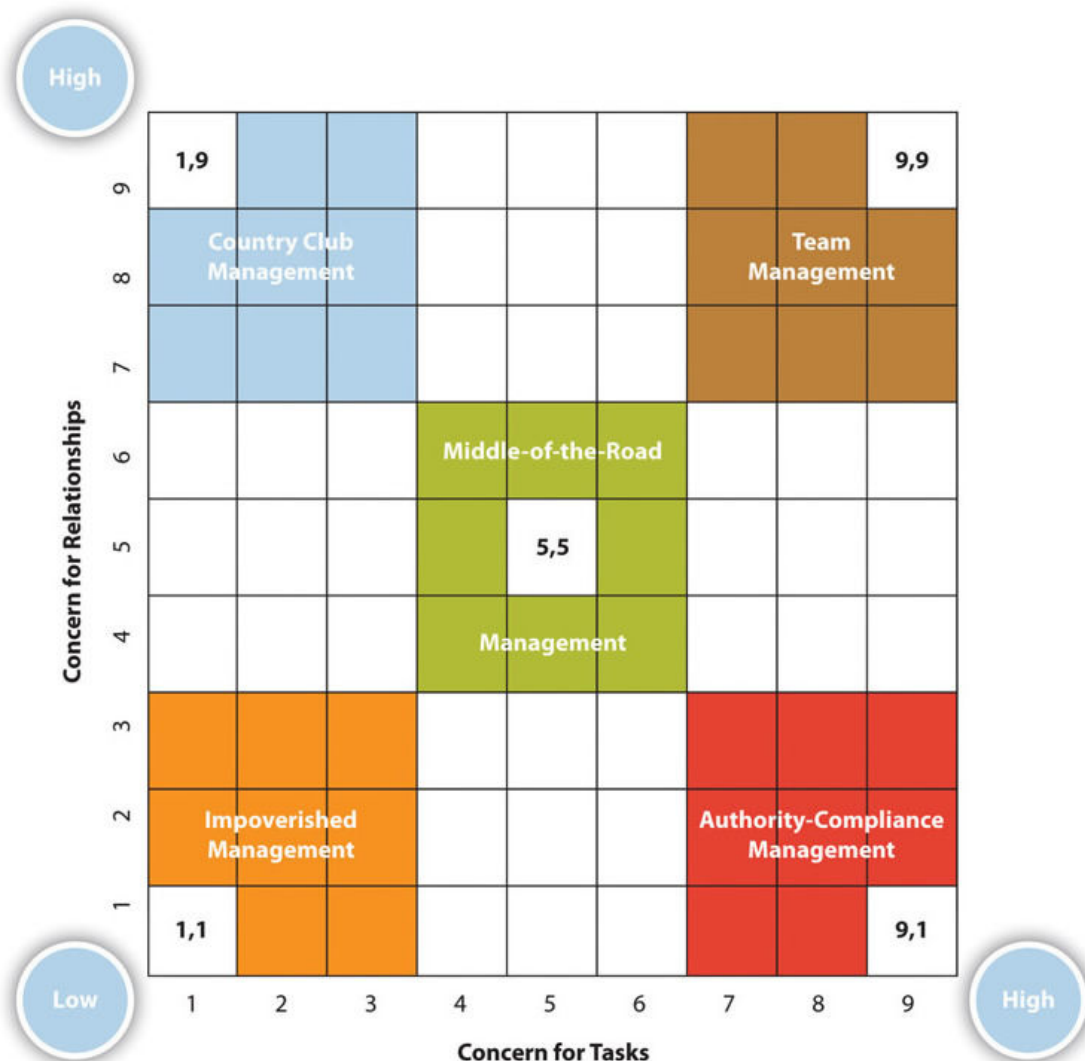
^{๕๖} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๗.

ต่อมา มหาลัยมิชิแกนได้ดำเนินการศึกษาผู้นำของกลุ่มงานที่มีประสิทธิภาพและไม่มีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะพิจารณาว่า ผู้นำได้กระทำอะไรบางอย่างที่แตกต่างกัน ระหว่างกลุ่มงานสองกลุ่มบนพื้นฐานของการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม พวกเขาได้ระบุพฤติกรรมของผู้นำสองแบบ ที่ปลายสุดด้านหนึ่งของแนวต่อเนื่อง จะเป็นพฤติกรรมแบบมุ่งคน (Employee-centered Behavior) และปลายสุดอีกด้านหนึ่งของแนวต่อเนื่องจะเป็นพฤติกรรมพฤติกรรมแบบมุ่งงาน (Job-centered Behavior) ด้วยวิธีการมุ่งคน ผู้บริหารจะมุ่งความสนใจของพวกเขาไปยังการพัฒนาทีมงานที่มีประสิทธิภาพที่ทุ่มเทให้กับเป้าหมาย การดำเนินงานที่สูงด้วยวิธีการมุ่งงานผู้บริหารจะแบ่งงานเป็นงานประจำวัน กำหนดวิธีการทำงานและควบคุมพนักงานอย่างใกล้ชิด ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่ากลุ่มงานที่มีผลการดำเนินงานสูง (เปรียบเทียบกับกลุ่มงานที่มีผลการดำเนินงานต่ำ) หัวหน้างานจะมุ่งใช้การควบคุมที่ไม่เข้มงวด และตอบสนองต่อปัญหาด้วยการช่วยเหลือ แต่คำอธิบายเหล่านี้ไม่สามารถอธิบายตามสภาพการณ์ได้ทุกเวลา เพราะเป็นไปได้ว่าผู้นำบางคนก็เน้นทั้งคนและงาน

ผลการวิจัยที่แพร่หลายต่อมาได้แก่ การศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งโอไฮโอ โดยที่นักวิจัยมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ ได้พบว่า พฤติกรรมของผู้นำสามารถอธิบายในแง่ของมิติสองมิติ คือ การมุ่งคนและการมุ่งงาน การมุ่งคน (consideration) หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งการสร้างควมไว้วางใจร่วมกัน การติดต่อสื่อสารแบบสองทาง การเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และการให้ความสำคัญกับความรู้สึกรักของพวกเขา ส่วนการมุ่งงาน (initiating structure) นั้น หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งระบุงานและความรับผิดชอบที่เจาะจงของสมาชิกองค์กรให้ชัดเจน การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน การประสานกิจกรรมของพนักงาน การมุ่งความสำคัญของการกำหนดการผู้นำ อาจจะมีสไตล์ผู้นำอย่างใดอย่างหนึ่งภายในสี่แบบคือ การมุ่งงานสูง/การมุ่งงานต่ำ, การมุ่งงานสูง/การมุ่งคนสูง, การมุ่งงานต่ำ/การมุ่งคนต่ำ, หรือการมุ่งงานต่ำ/การมุ่งคนสูง และผลการวิจัยพบว่าสไตล์ผู้นำที่มุ่งงานสูง/มุ่งคนสูง จะมีผลการดำเนินงานและความพอใจสูงกว่าสไตล์ผู้นำแบบอื่น แต่กระนั้น การวิจัยอย่างอื่นได้พบว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพอาจจะมุ่งคนสูง/มุ่งงานต่ำ หรือมุ่งคนต่ำ/มุ่งงานสูง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ดังนั้นสไตล์การมุ่งงานสูง/มุ่งคนสูง อาจจะไม่ดีที่สุดเสมอไป^{๕๗}

ต่อมา มหาวิทยาลัยเท็กซัส ได้วิเคราะห์ข้อบกพร่องบางอย่างในการศึกษาของมหาวิทยาลัยมิชิแกน และมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ และได้ประยุกต์ใช้ข้อสรุปจากการวิจัยของพวกเขาเอง ด้วยการพัฒนатарางการบริหาร (The Managerial Grid) ขึ้นมา หรือตารางความเป็นผู้นำ

^{๕๗} Dessler Gary, Management : Principles and Practices For Tomorrow's Leaders, p.

แผนภาพที่ ๒.๒ ตารางการบริหารหรือตารางความเป็นผู้นำ(The Managerial Grid)^{๕๘}

ตารางการบริหารจะระบุมิติสองมิติของพฤติกรรมความเป็นผู้นำ ว่าเป็นการมุ่งคนและการมุ่งงาน การมุ่งงานของผู้บริหารจะถูกประเมินตามมาตราส่วนเก้าคะแนน ๙ จะหมายถึงการมุ่งงานสูงมาก และ ๑ จะหมายถึงการมุ่งงานต่ำมาก ผู้บริหารที่มุ่งงานสูงจะมุ่งผลสำเร็จหรือการบรรลุเป้าหมาย มิติที่สองคือ การมุ่งคนที่ถูกประเมินตามมาตราส่วนเก้าคะแนนด้วย ๙ จะหมายถึงการมุ่งคนสูงมาก และ ๑ จะหมายถึงการมุ่งคนต่ำมาก ผู้บริหารที่มุ่งคนสูงจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งแลพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยตำแหน่ง ๙,๙ (มุมขวาบนของตารางความเป็นผู้นำ) จะเป็นสไตล์ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด นั่นคือผู้บริหารที่มุ่งงานสูงและคนสูงพร้อมกัน จะเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด รูปแบบหรือสไตล์การบริหารในตารางความเป็นผู้นำสามารถอธิบายได้ ดังนี้

^{๕๘} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๑๗๐.

การบริหารสไตล์ ๑,๑ (Impoverished Management) คือ การบริหารแบบปล่อยตามสบาย มุ่งงานต่ำและมุ่งคนต่ำ

การบริหารสไตล์ ๑,๙ คือ การบริหารแบบสโมสร (Country-club Management) มุ่งคนสูงแต่มุ่งงานต่ำ

การบริหารสไตล์ ๙,๑ คือการบริหารแบบเผด็จการหรือมุ่งงาน (Task or Authoritarian Management) มุ่งงานสูงแต่มุ่งคนต่ำ

การบริหารสไตล์ ๕,๕ คือการบริหารแบบเดินสายกลาง (Middle of the Road Management) มุ่งทั้งงานและคนปานกลาง

การบริหารสไตล์ ๙,๙ คือ การบริหารแบบประชาธิปไตยหรือทีมงาน (team or Democratic Management) มุ่งทั้งงานสูงและคนสูง

ข้อสรุปสำคัญของทฤษฎีเชิงพฤติกรรมคือ สไตล์ความเป็นผู้นำ ยิ่งมุ่งคนสูงเท่าไรจะทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชายิ่งพอใจขึ้นเท่านั้น ข้อสรุปที่ว่าสไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนจะทำให้ผลการดำเนินงานของผู้ใต้บังคับบัญชาสูงที่สุดยังไม่แน่ชัด แต่หลักฐานบางอย่างชี้ให้เห็นว่า ผู้นำที่มุ่งทั้งงานสูงและคนสูงจะทำให้ผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาสูงที่สุด เหตุผลอย่างหนึ่งของการขาดความสัมพันธ์ที่ชัดเจน ระหว่างสไตล์ความเป็นผู้นำ และผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้นำไม่ได้ใช้สไตล์ความเป็นผู้นำแบบเดียวกันอย่างสม่ำเสมอ หลักฐานคือ ผู้นำอาจจะปรับสไตล์ความเป็นผู้นำตามความต้องการของสถานการณ์ที่ได้เผชิญอยู่ เหตุผลประการที่สองคือ การขาดผลลัพธ์ที่ลงความเห็นแน่นอนได้ว่า สไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนจะมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปแทนที่จะพยายามระบุสไตล์ความเป็นผู้นำมีประสิทธิภาพ เราควรจะเข้าใจสไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนเหมาะสมที่สุดกับองค์กร งาน และผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละประเภท เป็นต้น^{๕๙}

ค. ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situational or Contingency Leadership)

ทฤษฎีตามสถานการณ์เป็นทฤษฎีที่นำปัจจัยสิ่งแวดล้อมของผู้นำมาพิจารณาว่า มีความสำคัญต่อความสำเร็จของผู้บริหาร ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่อำนวยให้ ได้แก่

๑) แนวคิดทฤษฎี 3-D Management Style

เรดดิน (Reddin) มีทัศนะว่า แบบภาวะผู้นำต่าง ๆ อาจมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ซึ่งประสิทธิภาพจะหมายถึง การที่ผู้บริหารประสบความสำเร็จในผลงาน ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ที่มีอยู่ แบบภาวะผู้นำจะมีประสิทธิภาพมากหรือน้อยไม่ได้ ขึ้นอยู่กับพฤติกรรม การบริหารที่มุ่งงานหรือมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งแบบภาวะผู้นำกับสถานการณ์ที่เข้ากันได้เหมาะสม เรียกว่า มีประสิทธิภาพ แต่ถ้าไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ เรียกว่า ไม่มีประสิทธิภาพ โดยนัยนี้ เรดดิน (Reddin) ได้แบ่งผู้นำออกเป็น ๔ แบบ คือ

Deserter คือ ผู้นำแบบละทิ้งหน้าที่และหนีกงาน Separated Bureaucrat คือ ทำงานแบบเครื่องจักรไม่มีความคิดสร้างสรรค์ให้งานเสร็จไปวันๆ

Autocrat คือ ผู้นำที่เอาแต่ผลของงานอย่างเดียว Dedicated Benevolent Autocrat คือ มีความเมตตากรุณาผู้ร่วมงานมากขึ้น

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๐-๑๗๓.

Missionary คือ เห็นแก่สัมพันธภาพเสียสละทำคนเดียวจึงได้คุณภาพงานต่ำ Related Developer คือ ต้องรู้จักพัฒนาผู้ตามให้มีความรับผิดชอบงานมากขึ้น

Compromiser คือ ผู้ประนีประนอมทุกๆเรื่อง Integrated Executive คือ ต้องมีผลงานดีเลิศและสัมพันธภาพก็ดีด้วย

เรดดิน (Reddin) มีทัศนะว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการระบุสถานการณ์มี ๕ ประการ คือ เทคโนโลยี ปรัชญาองค์การ ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา และได้เสนอแนะว่าองค์ประกอบทางสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบภาวะผู้นำที่เหมาะสม ได้แก่ องค์ประกอบทางเทคโนโลยี องค์การ และคน ดังนั้น ในการบริหารจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่จะใช้วิจารณ์ญาณพิจารณาว่า จะยึดองค์ประกอบตัวใดเป็นหลักในการใช้รูปแบบภาวะผู้นำได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพสูงสุด

๒) แนวคิดทฤษฎี Theory Z Organization

วิลเลียม โออุชิ (William Ouchi) เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์และความดีอยู่ในตัว ควรเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการพัฒนางาน และมีการกระจายอำนาจไปสู่ส่วนล่าง (Decentralization) และพัฒนาถึงคุณภาพชีวิต ผู้นำเป็นเพียงผู้ที่คอยช่วยประสานงาน ร่วมคิดพัฒนาและใช้ทักษะในการอยู่ร่วมกัน

๓) แนวคิดทฤษฎี Life-Cycle Theories

เฮอร์เชย์ และบลันชาร์ด (Hersey and Blanchard) ได้เสนอทฤษฎีวงจรชีวิต โดยได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีเรดดิน (Reddin) และยังยึดหลักการเดียวกัน คือ แบบภาวะผู้นำอาจมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ องค์ประกอบของภาวะผู้นำตามสถานการณ์ตามทฤษฎีของเฮอร์เชย์ และบลันชาร์ด (Hersey and Blanchard) ประกอบด้วย ปริมาณการออกคำสั่ง คำแนะนำต่าง ๆ หรือพฤติกรรมด้านงาน, ปริมาณการสนับสนุนทางอารมณ์ สังคม หรือพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ และความพร้อมของผู้ตามหรือกลุ่มผู้ตาม โดยนัยนี้จึงได้แบ่งภาวะผู้นำออกเป็น ๔ แบบ คือ

๓.๑) ผู้นำแบบบอกทุกอย่าง (Telling) ผู้นำประเภทนี้จะให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดและดูแลลูกน้องอย่างใกล้ชิด เหมาะสมกับผู้ตามที่มีความพร้อมอยู่ในระดับที่ ๑ คือ (M1) บุคคลมีความพร้อมอยู่ในระดับต่ำ

๓.๒) ผู้นำแบบขายความคิด (Selling) ผู้นำประเภทนี้จะคอยชี้แนะบ้างว่าผู้ตามขาดความสามารถในการทำงาน แต่ถ้าผู้ตามได้รับการสนับสนุนให้ทำพฤติกรรมนั้นโดยการให้รางวัลก็จะทำให้เกิดความเต็มใจที่จะรับผิดชอบงานและกระตือรือร้นที่จะทำงานมากขึ้น ผู้บริหารจะใช้วิธีการสื่อสารแบบ ๒ ทาง และต้องคอยสั่งงานโดยตรง อธิบายให้ผู้ตามเข้าใจ จะทำให้ผู้ตามเข้าใจและตัดสินใจในการทำงานได้ดี เหมาะสมกับผู้ตามที่มีความพร้อมในการทำงานอยู่ในระดับที่ ๒ คือ (M2) บุคคลมีความพร้อมอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง

๓.๓) ผู้นำแบบเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Participation) ผู้นำประเภทนี้จะคอยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการตัดสินใจ มีการซักถาม มีการติดต่อสื่อสาร ๒ ทางหรือรับฟังเรื่องราว ปัญหาต่าง ๆ จากผู้ตาม คอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ผู้ตามปฏิบัติงานได้เต็มความรู้ความสามารถและมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับผู้ตามที่มีความพร้อมอยู่ในระดับ ๓ (M3) คือความพร้อมของผู้ตามอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง

๓.๔) ผู้นำแบบมอบหมายงานให้ทำ (Delegation) ผู้บริหารเพียงให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือเล็กน้อย ๆ ผู้ตามคิดและตัดสินใจเองทุกอย่าง เพราะถือว่าผู้ตามที่มีความพร้อมในการทำงานระดับสูงสามารถทำงานให้มีประสิทธิภาพได้ดี เหมาะกับผู้ตามที่มีความพร้อมอยู่ในระดับ ๔ (M4) คือ ความพร้อมอยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีทั้งความสามารถและเต็มใจหรือมั่นใจในการรับผิดชอบการทำงาน

ความพยายามหาความแตกต่างระหว่างผู้นำกับการจัดการที่องค์กรต่าง ๆ มีความซับซ้อนมากขึ้น วิสัยทัศน์ถูกเปลี่ยนแปลงให้เข้าใจง่ายขึ้น เป็นแนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างแบบของผู้นำกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม พบว่า แบบแผนเกิดจาก พฤติกรรมในภาวะหน้าที่กับพฤติกรรมด้านสัมพันธภาพ พฤติกรรม ในภาวะหน้าที่ หมายถึง การที่ผู้นำเข้าไปจัดวางบทบาทของผู้อื่นและสมาชิกภายในกลุ่ม โดยอธิบายว่าแต่ละคนต้องทำอะไร เมื่อไร ที่ไหนและอะไรคือมาตรฐานของงาน ซึ่งอาจรวมไปถึงการกำหนดรูปแบบขององค์การและช่องทางในการสื่อสาร ส่วนพฤติกรรมด้านสัมพันธภาพ คือ การที่ผู้นำไปสร้างสัมพันธภาพกับพนักงานหรือสมาชิกของกลุ่ม ให้ความสนับสนุนแก่ผู้อื่นมีการสื่อสารช่วยเหลือการทำงานกลุ่ม และเชื่อว่าลักษณะ หรือบุคลิกภาพของผู้นำเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของภาวะการเป็นผู้นำ มีแนวคิดคือ เมื่อผู้นำทำอะไรบางอย่าง ต้องคำนึงถึงความต้องการ ๓ อย่างไปพร้อม ๆ กัน คือ

แนวคิดที่ ๑ ความต้องการของงาน คนมาทำงานร่วมกันก็เพราะงานนั้นยากเกินที่จะทำเพียงคนเดียวได้ ธรรมชาติของงานเป็นตัวกำหนดความต้องการต่าง ๆ และการตอบสนองจากผู้มาจากกลุ่มแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติและความสามารถของกลุ่ม ดังนั้นผู้นำจึงต้องตระหนักถึงธรรมชาติและความต้องการของกลุ่ม

แนวคิดที่ ๒ ความต้องการของกลุ่มจะไม่ปรากฏออกมาเช่นความต้องการของงานกลุ่ม จะต้องการการส่งเสริมและการบำรุงรักษาระดับความสามัคคีของกลุ่ม นอกจากนี้ กลุ่มก็ยังต้องการสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำงานที่เหมาะสม

แนวคิดที่ ๓ ความต้องการสุดท้าย คือ ความต้องการส่วนตัวของคนที่มาทำงานในกลุ่มนั้น ซึ่งอาจเป็นความต้องการทางด้านกลุ่มจิตใจ เช่น การยอมรับ สถานภาพคือความรู้สึกว่าได้สิ่งที่มีค่า ซึ่งแต่ละคนให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ ๓ ส่วนในสัดส่วนที่ไม่เท่ากัน เนื่องจากภาวะผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับความพยายามของทีมและทีมที่ดีที่สุดคือ ทีมที่ประกอบด้วยผู้นำที่ปรากฏโดยธรรมชาติภายในองค์การ ผู้นำที่ดีควรกระตุ้นให้คนคิดถึงคุณค่าและความต้องการของงาน เพื่อให้จุดมุ่งหมายของส่วนรวมสอดคล้องเข้ากันกับค่านิยมของคนและของกลุ่มต่าง ๆ ในองค์การ ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติการมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๖๐}

กล่าวโดยย่อ คือ การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ได้เริ่มสนใจกันตั้งแต่ปีทศวรรษที่ ๑๙๖๐-๑๙๘๐ เป็นการศึกษาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผล “วิธีที่ดีที่สุด” (Best Way) เหมาะสมกับความต้องการของสถานการณ์ต่าง ๆ มีการศึกษากันหลายนแนวทางโดยการนำเอาพฤติกรรมผู้นำดั้งเดิม ๓ แบบ หรือ มิติพฤติกรรมผู้นำ ๒ มิติ จากการศึกษาตามทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ ดังกล่าวมาศึกษาสถานการณ์เฉพาะที่กำหนดในแต่ละทฤษฎี

^{๖๐} เมาริก จอห์น แวน (แต่ง), แปลและเรียบเรียงโดย ยุดา รักไทย และสุภาวดี วิหะประพันธ์, คัมภีร์การพัฒนภาวะผู้นำจากปรมาจารย์ระดับโลก, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๔๐.

ทฤษฎีที่หลากหลายดังกล่าวนี้ ได้แก่ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของฟีลเดอร์ (Fiedler's contingency theory) ทฤษฎีความเป็นผู้ตามสถานการณ์ของเฮร์เซย์ และแบลนชาร์ด (Hersey and Blanchard's situational theory) ทฤษฎีเส้นทาง-เป้าหมายของเฮาส์ (House's path-goal theory) ทฤษฎีปทัสถานการตัดสินใจของวรูมและเยตตัน (Vroom and Yetton's normative decision theory) เป็นต้น การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ดังกล่าวกำหนดสถานการณ์ในแต่ละทฤษฎีแตกต่างกันส่วนแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลจะใช้ผู้นำแตกต่างกัน ตามสถานการณ์ของแต่ละทฤษฎีนั้น ๆ ดังเช่น ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของฟีลเดอร์ (Fiedler) ให้ความสำคัญของสถานการณ์การควบคุม (situational control) ๓ สถานการณ์ คือ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก (Leader-member Relations) ได้แก่ ระดับของการให้ความนับถือ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจที่ผู้ตามมีต่อผู้นำ ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับในตัวผู้นำ (๒) โครงสร้างของงาน (Task Structure) กล่าวคือ งานที่มีโครงสร้างชัดเจน ต้องระบุภารกิจชัดเจน มีวิธีทำงานเพียงวิธีเดียว มีวิธีแก้ปัญหาที่ชัดเจน สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอนโดยแต่ละคนรู้บทบาทหน้าที่แน่นอนว่าต้องทำอะไร ทำด้วยวิธีใด เป็นต้น ตรงกันข้ามกรณีที่โครงสร้างของงานไม่ชัดเจน ได้แก่ งานมีเป้าหมายคลุมเครือ มีวิธีทำงานได้หลายวิธี ขาดวิธีแก้ปัญหาที่แน่นอน ขาดข้อมูลป้อนกลับ ความไม่ชัดเจนเหล่านี้จึงยากต่อการปฏิบัติงานของทั้งผู้นำและผู้ตาม ดังนั้นถ้าโครงสร้างงานชัดเจน ผู้นำย่อมสามารถควบคุมทิศทางการทำงานของกลุ่มได้ง่ายขึ้น และ (๓) อำนาจในตำแหน่ง (Position power) หมายถึง อำนาจที่มากับตำแหน่งที่ผู้ดำรงอยู่อย่างเป็นทางการ ซึ่งสามารถดูได้จากการที่ผู้นั้นมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการให้คุณให้โทษด้วยตนเอง หรือต้องเสนอการให้คุณให้โทษแก่ลูกน้องต่อผู้บังคับบัญชาของตน หรือสามารถเสนอแนะการโยกย้าย แต่งตั้งการดำรงตำแหน่งของลูกน้องต่อผู้บังคับบัญชาของตนได้มากเพียงไรสิ่งเหล่านี้บ่งชี้ถึงอำนาจในตำแหน่ง ฯลฯ ดังกล่าวนี้นี้ ในการหาคำตอบว่าภาวะผู้นำแบบใดจะมีประสิทธิผลในสถานการณ์ใดนั้น ฟีลเดอร์ (Fiedler) ได้รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาไม่น้อยกว่า ๘๐๐ กลุ่มในช่วงเวลากว่า ๑๐ ปี โดยแต่ละกลุ่มจะหาความสัมพันธ์ระหว่างแบบภาวะผู้นำกับประสิทธิผลของกลุ่ม จากนั้นนำมาเขียนเป็นกราฟโดยใช้มัธยฐาน (Median) ของค่าสหสัมพันธ์ในแต่ละสถานการณ์^{๖๑}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เป็นการค้นหาความหมาย รูปแบบ คุณลักษณะ หรือคุณสมบัติ ประเภทผู้นำ บทบาทหน้าที่เกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งได้มีความคิดหลากหลาย โดยเฉพาะทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ ที่ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการทางความคิด ตั้งแต่เข้าใจแต่เดิมว่าภาวะผู้นำติดตัวมาตั้งแต่เกิด มาถึงภาวะผู้นำที่สามารถพัฒนาขึ้นใหม่ได้ ตามสภาพสังคมปัจจุบัน ที่เรียกว่าผู้นำเชิงปฏิรูป ผู้นำมีหลายประเภท มีทั้งแบบเผด็จการ ไม่สนใจลูกน้อง ต้องการแต่ผลสำเร็จ ผลประโยชน์ขององค์กรอย่างเดียว ถึงอย่างไร ผู้นำ ก็จะเป็นที่ยอมรับและอยู่ได้นาน ก็จะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหาร เป็นที่ยกย่องนับถือของผู้อยู่ในองค์กรและนอกองค์กร พัฒนาผู้อยู่ในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ ให้มีรายได้และมีอนาคตที่ดี ไปพร้อมกับพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างดียิ่ง จึงจะเรียกว่าเป็นผู้นำที่ดีมีคุณภาพ

^{๖๑} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร, หน้า ๑๘๖.

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา จากเอกสารทางวิชาการของนักวิชาการหลากหลายท่าน จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับตัวผู้นำและภาวะในการเป็นผู้นำ โดยผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังปรากฏใน ทุติยปาปนิสสูตร^{๖๒}

“ภิกษุทั้งหลาย พ้อคำประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบลูย์ในภคทรัพย์ องค์ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ พ้อคำในโลกนี้มีตาดี ๑ มีธุรกิจดี ๑ เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย ๑ พ้อคำชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างไร คือ พ้อคำในโลกนี้รู้จักสินค้าว่า สินค้านี้ ซื้อมาเท่านั้น ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่าประมาณเท่านั้น มีกำไรเท่านั้น พ้อคำชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างนี้แล พ้อคำชื่อว่า มีธุรกิจดี เป็นอย่างไร คือ พ้อคำเป็นคนฉลาดซื้อและขายสินค้าได้ พ้อคำชื่อว่า มีธุรกิจดี เป็นอย่างนี้แล พ้อคำชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างไร คือ คหบดีหรือบุตรคหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีภคทรัพย์มาก ย่อมรู้จักพ้อคำในโลกนี้ว่า พ้อคำผู้นี้แลมีตาดี มีธุรกิจดี และสามารถที่จะเลี้ยงดุบุตรภรรยาได้ทั้งใช้คืนให้แก่พวกเราได้ตามกำหนดเวลา คหบดีหรือบุตรคหบดีเหล่านั้นย่อมเชื่อเชียวพ้อคำนั้นด้วยภคทรัพย์ว่า นับแต่นี้ไป ท่านจงนำภคทรัพย์ไปเลี้ยงดุบุตรภรรยา และใช้คืนให้เราตามกำหนดเวลา พ้อคำชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างนี้แล พ้อคำประกอบด้วยองค์ ๓ ประการนี้แล ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบลูย์ในภคทรัพย์ ฉันทใด”

“ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ก็ฉันทนั้นเหมือนกันแล ไม่นานนักก็บรรลุความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบลูย์ในกุศลธรรม ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีตาดี ๑ มีฐานะดี ๑ เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย ๑ ภิกษุชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ภิกษุชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามีฐานะดี เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่ามีฐานะดี เป็นอย่างนี้แล^{๖๓}

^{๖๒} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓.

^{๖๓} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓-๑๖๔.

“ภิกษุชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พึงพึงอาศัย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูตร ผู้เรียนจบคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัทธกา ตามเวลาสมควร สอบสวนได้ถามว่า พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไรเนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร ท่านผู้คงแก่เรียนเหล่านั้นย่อมเปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้ง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่าง ภิกษุชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พึงพึงอาศัย เป็นอย่างนี้แล ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ไม่นานนักก็บรรลุความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพศาลในกุศลธรรม”^{๖๔}

หลักพุทธธรรมที่เป็นหลักการของผู้นำ คือ หลักปาปนิกรธรรม ๓ (ปาปนิกรังคะ-หลักพ่อค้า-องค์คุณของพ่อ) ได้แก่

๑) จักขุมา หมายถึง ปัญญามองการณ์ไกล เช่น พ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าอนาคตเศรษฐกิจหรือตลาดจะมีแนวโน้มเป็นแบบไหนหรือสามารถคาดการณ์ทิศทางหรืออนาคต ในการดำเนินธุรกิจได้แม่นยำจากการอาศัยกระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล โดยอาจใช้ประสบการณ์ในอดีตร่วมในการตัดสินใจและวางแผนด้วย ซึ่งคุณลักษณะนี้ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Conceptual Skill คือการชำนาญในการใช้ความคิด หรือทักษะทางด้านความคิด

๒) วิรุโรร หมายถึง จัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น นักการเงินต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญทางการเงินสามารถคำนวณอัตราผลตอบแทนต่าง ๆ ได้หรือเข้าใจในงบการเงินที่ใช้ในการประกอบการตัดสินใจได้ ในกรณีแพทย์ผ่าตัดตมอองก็ต้องมีความเชี่ยวชาญ ในการผ่าตัดตมออง เป็นต้น คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญการด้านเทคนิค หรือทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน

๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานกันแต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคนโดยสามารถ ทำให้พนักงานแต่ละคนปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจได้ เป็นต้น คุณลักษณะที่สามนี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์หรือทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์^{๖๕}

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับผู้นำที่จะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๓ ประการ (๑) จักขุมา คือ ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออกและจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้อย่างไร (๒) วิรุโรร คือ ความเป็นผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการต่าง ๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ และ (๓) นิสสยสัมปันโน คือ ความเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น

^{๖๔} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๕.

^{๖๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๓๘-๓๙.

๒.๒.๒ คุณสมบัติทั่วไปของผู้ นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ผู้นำ ได้แก่ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลาย รวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ดี งานที่ว่าพากันไปก็ให้พากันไปด้วยดีนั้น หมายความว่าไปโดยสวัสดิ หรือโดยสวัสดิภาพ ผ่านพ้นภัย อันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุข เป็นต้น แล้วก็บรรลุถึงจุดหมายที่ดีงามโดยถูกต้องตามธรรม หมายความว่า เป็นความจริงความแท้ ความถูกต้อง และได้มาโดยธรรม^{๖๖}

โดยทั่วไป คุณสมบัติของผู้ นำที่ดีตามทัศนะของพระพุทธศาสนา จำแนกได้ ๒ ด้าน คือ คุณสมบัติภายในตัวของผู้นำ ได้แก่ รู้หลักของสัปปุริสธรรม มีการรู้หลักการเหตุผล, มีสติปัญญา ไม่ประมาท, ตื่นตัว ทันต่อเหตุการณ์, มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล และเป็นคนเข้มแข็ง และคุณสมบัติภายนอกใน การที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ได้แก่ มีความรู้ ความสามารถ, มีพรหมวิหารธรรม, ห่วงประโยชน์ สุขแก่ส่วนรวม, น่ารัก น่าเคารพ, เป็นธรรมาธิปไตย, ฉลาดในการพูด และไม่ลำเอียง^{๖๗}

หากกล่าวให้ครอบคลุม คุณลักษณะของผู้นำที่ดี จำเป็นต้องประกอบด้วยคุณลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) มีบุคลิกภาพที่ดี (Good Personality) คือเป็นผู้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีมี สุขภาพกายที่ดีคือเป็นผู้ที่มีสุขภาพอนามัยที่ดีมีท่วงท่ากิริยารวมทั้งการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อยดีงาม สะอาดและดูสง่างามสมฐานะ

๒) มีคุณธรรมของนักปกครองนักบริหารที่ดี (Good Governance) คือ

๒.๑) หลักความถูกต้องคือมีการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาการทำการตัดสินใจ (Decision Making) และสั่งการ (Command) ด้วยความถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมืองและกฎระเบียบข้อบังคับ ขององค์กรที่ออกตามกฎหมาย ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของสังคม ถูกต้องตามนโยบายของผู้บังคับบัญชาหน่วยเหนือและถูกต้องตรงประเด็นตามหลักวิชาและได้รับความพึงพอใจจากคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๒.๒) หลักความเหมาะสม คือ รู้จักคิด พูด ทำกิจการงาน และปฏิบัติตนได้เหมาะสม ถูกกาลเทศะ บุคคล สังคม และสถานการณ์

๒.๓) หลักความบริสุทธิ์ คือ มีการวินิจฉัย สั่งการ กระทำกิจการงานด้วยความบริสุทธิ์ ใจคือด้วยเจตนาความคิดอ่านที่บริสุทธิ์

๒.๔) หลักความยุติธรรม คือ มีการวินิจฉัย สั่งการ และปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้ปกครองและ บุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยความชอบธรรมบนพื้นฐานแห่งหลักธรรมหลักการเหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้และตรงประเด็นและด้วยความเที่ยงธรรมคือไม่อคติหรือลำเอียงด้วยความหลงรักหลงชังด้วยความกลัวเกรงและด้วยความหลงไม่รู้จริง คือ ขาดข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้และสมบูรณ์เป็นเครื่อง ประกอบการวินิจฉัยตัดสินใจให้ความเที่ยงธรรม

๓) ผู้ประกอบด้วยสัปปุริสธรรมคือคุณธรรมของสัตบุรุษคือคนดีมีศีลธรรมให้รู้จักเหตุรู้จัก ผลให้รู้เราแล้วให้รู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะบุคคลสังคมและสถานการณ์

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, หน้า ๒๕.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๓.

๔) รู้จักหลักปฏิบัติต่อกันด้วยดีระหว่างผู้บังคับบัญชากับลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ชื่อ“เหตุภูมิทิศ” ๑ ในทิศ ๖ มีเนื้อความว่า “เหตุภูมิทิศ”คือทิศเบื้องต่ำเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชาพึงบำรุงบำว คือ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยสถาน ๕

๕) รู้จักปกครองดูแลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยหลัก “อ่อนนอก แข็งใน” คือ หลัก ๙ ป. ดังต่อไปนี้

ป.ที่ ๑ ปลุก คือ รู้จักปลุกใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีใจเบิกบานแจ่มใสกระปรี้กระเปร่า ยินดีในการทำกิจการงานด้วยความเข้มแข็งจริงจังและอดทน

ป.ที่ ๒ ปลอบ คือ รู้จักปลอบขวัญปลอบใจให้กำลังใจเวลาที่ลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ต้องประสบกับความผิดหวัง เศร้าโศก หรือมีใจหดหู่ ท้อถอย ให้กลับมีใจเข้มแข็งในการทำงาน และดำเนินชีวิตไปด้วยดีมีความสุข

ป.ที่ ๓ ปั้น คือ ให้มีคุณภาพคุณวุฒิและคุณธรรมที่ดีที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไปและประการสำคัญคือมอบหมายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้ตามความเหมาะสม แก่สมรรถภาพคุณภาพคุณวุฒิและคุณธรรม

ป.ที่ ๔ ปก คือ รู้จักปกป้องลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยวิธีการที่เป็นธรรมมิให้ถูกระทบกระเทือนเสียหายโดยไม่เป็นธรรม

ป.ที่ ๕ ป้อง คือ รู้จักป้องกันลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชามีให้ประพฤติดีกฎหมายหรือประพฤติดินทางนองคลองธรรม

ป.ที่ ๖ ปรับ คือ ช่วยให้เขาพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น รวมทั้งการปรับหน้าที่ความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับความรู้ความชำนาญ สติปัญญาความสามารถและวิสัยทัศน์ของเขาด้วย

ป.ที่ ๗ ประ คือ แนะนำสั่งสอนและ/หรือสนับสนุนให้ลูกน้อง ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้ศึกษาหาความรู้ความชำนาญ ด้วยการให้ศึกษาอบรมวิชาชีพทั้งก่อนที่จะมอบตำแหน่งหน้าที่กิจการงานให้ทำ (Pre-service Training) และภายหลัง ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบแล้ว (In-service Training) และให้เจริญคุณธรรม โดยสนับสนุน ส่งเสริมให้การศึกษา อบรมธรรมปฏิบัติ โดยการปฏิบัติศีล-สมาธิ-ปัญญา อันมีรายละเอียด อยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ให้เขาเจริญด้วยความรู้คู่คุณธรรม

ป.ที่ ๘ ปราบ คือ ถ้าทำงานบกพร่องหรือผิดพลาดหรือ ประพฤติดีกฎหมายผิดระเบียบข้อบังคับขององค์กรและ/หรือ ประพฤติดิสัยผิดธรรมก็ว่ากล่าว ตักเตือน ห้ามปรามแนะนำสั่งสอนให้ปรับปรุงตัวให้รู้จักกลับตัวกลับใจมาประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

ป.ที่ ๙ ปราบ คือ ถ้าห้ามปราม และว่ากล่าวตักเตือนหลายครั้งแล้ว ยังไม่ดีขึ้นก็ต้องปราบ คือ พิจารณาลงโทษทัณฑ์ตามกฎหมายขององค์กรตามกฎหมายบ้านเมืองและ/หรือตามหลักศีลธรรม คือพระธรรมวินัย (กรณีเป็นนักบวช)

๖) รู้จักวิธีการพัฒนาบุคลากร โดยการ แนะนำ สั่ง สอน อบรม บ่มนิสัยผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้เป็นคนดี มีคุณภาพ มีคุณธรรมอยู่เสมอคือ

๖.๑) แนะนำให้ทำดี ให้ถูกต้องตามหลักวิชาตามหลักกฎหมายและศีลธรรม

๖.๒) นำ โดยทำดีให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดี

๖.๓) สั่งให้ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เหมาะสมและเป็นธรรม

๖.๔) สอน ให้เรียนรู้และปฏิบัติงานให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ

๖.๕) อบให้หอม คือ ให้เพิ่มพูนวิชาความรู้คู่คุณธรรม

๖.๖) ร่มให้แห้ง คือ ให้อย่างหรือเผากิเลสโดยให้ศึกษาอบรมกายวาจาและใจโดยการปฏิบัติธรรมได้แก่ทานกุศลศีลกุศลภาวนากุศลและ/หรือศีลสมาธิปัญญาอันมีรายละเอียดอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อให้มีมานะละทิฐิและเพื่อกำจัดกิเลสตัณหาอุปาทานให้เบาบางลงให้เจริญอยู่แต่คุณความดีมีศีลมีธรรม

๖.๗) บ่มนิสัย ให้ตั้งอยู่ในคุณความดีหลีกเลี่ยงความชั่วคือ ไม่ให้มีจิตสันดานโน้มเอียงไปข้างความชั่วที่มักชอบประพฤติผิดศีล ผิดธรรม และติดอยู่ในอบายมุข ๖

๗) มีความคิดริเริ่ม (Initiatives) ด้วยความคิดสร้างสรรค์ (Creative) โครงการใหม่ๆที่เป็นประโยชน์สุขแก่หมู่คณะสังคมและประเทศชาติและวิธีการทำงานใหม่ๆให้การปกครองการบริหารกิจการงานได้บังเกิดผลดีมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

๘) มีความคิดพัฒนา (Development) คือเป็นนักพัฒนาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ล้าหลังหรือข้อบกพร่องในการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

๙) มีสำนึกในภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ (Sense of Responsibilities) สูงคือมีสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองโดยการศึกษาหาความรู้เพิ่มพูนศักยภาพและสำนึกในการสร้างฐานะของตนเองและมีสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมคือต่อครอบครัวต่อองค์กรและหมู่คณะที่ตนรับผิดชอบอยู่ และต่อสังคมประเทศชาติให้เจริญสันติสุขและมั่นคงโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อสถาบันหลักทั้ง ๓ ของประเทศไทยเราคือ สถาบันชาติ ๑ สถาบันพระพุทธศาสนา ๑ และสถาบันพระมหากษัตริย์ ๑ เพราะสถาบันหลักทั้ง ๓ นี้หากสถาบันใดคลอนแคลนไม่มั่นคงไม่ว่าจะเป็นเพราะถูกศัตรูภายในและ/หรือศัตรูจากภายนอกกรุกรานย่อมกระทบกระเทือนถึงสถาบันหลักอื่นๆของชาติไทยเราให้พลอยคลอนแคลนอ่อนแอไปด้วย

๑๐) เป็นนักเสียสละความสุขส่วนตนอีกทั้งกำลังกายสติปัญญาความสามารถให้แก่งานเพื่อบรรลุความสำเร็จ และให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง เสียสละกำลังทรัพย์เพื่อช่วยเหลือ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ผู้อื่นที่มีทุกข์ให้พ้นทุกข์ที่มีสุขก็ให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป และมีสำนึกในความเสียสละอย่างสูงเมื่อยามจำเป็น แม้จะต้องเสียสละชีวิตเลือดเนื้อ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเพื่อรักษาสถาบันหลักทั้ง ๓ ของไทยเราคือสถาบันชาติสถาบันพระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ก็จะต้องทำ

๑๑) มีความมั่นใจตนเองสูง (Self Confidence) นี้หมายถึงมีความมั่นใจในธรรมคือมีความมั่นใจในความรู้ความสามารถสติปัญญาและวิสัยทัศน์และทั้งคุณธรรม คือความเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันตนได้ศึกษาอบรมมาดีแล้วมิใช่มีความมั่นใจอย่างผิดๆลอยๆอย่าหลงตัวเองหลงตนทั้งๆที่แท้จริงตนเองหาได้มีคุณสมบัติและคุณธรรมดีสมจริงไม่และรู้จักต้องรู้จักแสดงความมั่นใจ ในเวลาคิด พูด ทำ ให้เหมาะสมกับกาลเทศะบุคคลสถานที่และประชุมชนด้วย^{๖๘}

^{๖๘} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล), หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มงคลชัยพริ้นติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔-๑๔๙.

นอกจากนี้ ยังมีคุณลักษณะ ๗ ประการที่ผู้นำควรนำมาเป็นแบบอย่างในการบริหารงานซึ่งแต่ละลักษณะนั้นมีความหมายโดยรวม ดังนี้

๑) เกศแหลม หมายถึง ให้มีสติปัญญาอย่าเียงเผลาจะสังเกตว่า เกศพระพุทธรูปจะเป็นลักษณะเป็นเปลวเพลิงนั้นหมายถึง มีปัญญาหรือพระปัญญาคณนัอง

๒) ตาคู หมายความว่า เป็นผู้นำต้องรู้จักสอดส่องดูแลตรวจสอบความเรียบร้อยหรือสังเกตจริตของผู้ใต้บังคับบัญชาว่าแต่ละคนเป็นคนแบบไหน สมควรจะปฏิบัติต่อเขาและป้องกันตัวเองยังงในองค์กรมีพรรคพวกใดบ้างเวลาจะเซ็นหรืออนุมัติอะไรลงไป ต้องอ่านให้ละเอียดถี่ถ้วน เพราะอาจจะยังผลให้เกิดความเสียหายในองค์กรหรือหน่วยงานตามมาได้

๓) หูยาน หมายถึง ให้หูหน้อย่าหูเบามีไขมีอายุน เพราะพระพุทธรูปมีอายุขัย ๘๐ พรรษา ก็ถือว่าไม่ยืนยาวมากนักแต่ที่ควรนำมาใช้คือให้หูหน้อยเวลามีใครมาพูดอะไรหรือได้ยินอะไรมาอย่าเพิ่งเชื่อในทันทีทันใด ให้หนักแน่นเข้าไว้ เพราะบางทีอาจจะมีคนในองค์กรมายุแหยดแครงรั้วให้แตกความสามัคคีกันก็จะได้ผู้นำจึงควรไม่เชื่อคนง่ายอย่างไรเหตุผล

๔) นังน่าน หมายความว่า อย่าเบื้อหน้อยหน้าทื่อของตนเองให้ยิดดีในหน้าทื่อของตนเองจะสังเกตว่าพระพุทธรูปไม่เคยลุกไปไหนละนั้นผู้นำก็ไมควรเบื้อที่จะทำหน้าทื่อของตนเองโดยง่าย

๕) ไม่ขานตอบ หมายความว่า บางทีมีสิ่งทีมากระทบกระทั่งจิตใจเป็นเหตุให้ขาดสติสัมปชัญญะ ผู้นำก็ควรจะเลียงหรืออย่าได้ตอบถ้าคิดว่าจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี ดังพระพุทธรูปไม่พูดกับใครนังอยู่เฉยๆ ก็ยังมีคนไปพูดกับท่านหรือขอให้ท่านช่วยเหลือ

๖) ยืมปลอบประโลมใจ หมายความว่า เวลาที่ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเดือดเนื้อร้อนใจมาขอความช่วยเหลือ ผู้นำต้องมีเมตตากับลูกน้อง ต้องช่วยปลอบให้เขาดีขึ้น และช่วยเหลือเขาในสิ่งที่เห็นว่าสมควรและถูกต้อง ดังพระพุทธรูปเวลามีใครไปหาหรือขอความช่วยเหลือท่านก็จะยืมให้

๗) ตัดสินให้ด้วยความยุติธรรม หมายความว่า เป็นผู้นำต้องเที่ยงธรรมอย่าลำเอียงด้วยอำนาจของอคติให้ยึดหลักความถูกต้องมากกว่าความถูกต้องเวลามีปัญหาต้องตัดสินใจต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย คือ ถือเอาธรรมหรือธรรมะหรือความถูกต้องเป็นใหญ่จึงจะเป็นผู้นำที่ดีและจะได้ทั้งใจของคนและผลของงาน เป็นต้น^{๖๙}

สรุปได้ว่า ในทัศนะของพระพุทธรูปศาสนานั้น การเป็นผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ปัญญา คือ มีหุตาไวและกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคล และเหตุการณ์ออกเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มีความ ชำนาญในการปกครอง เข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้มีผู้สนับสนุนมากขึ้น แต่คุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นนี้ มีระดับความสำคัญมากน้อยต่างกันไปตามระดับตำแหน่งหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานว่าเล็กหรือใหญ่ ขนาดไหนหรือมี ความสำคัญเพียงใดโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว ผู้ปกครองรัฐหรือผู้นำประเทศแล้วนั้นว่าเป็นองค์กรที่ใหญ่ ผู้นำต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนจึงสามารถยึดศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ส่งผลให้ลูกน้องหรือผู้ส่นองงานมีความเชื่อมั่น นั้นย่อมเป็นสาเหตุที่จะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๖๙} พระราชวินิจฉัยตรปฎิภาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร), ยอดแห่งผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๗.

๒.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธ- ศาสนา” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. อัครัญญสูตร

อัครัญญสูตร ที่มณีกาย ปฏิกวรรค ระบุถึง พระพุทธเจ้าครั้งอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขา มิครมาตา เขตกรุงสาวัตถี ตรัสสูตรนี้แก่สามเณรวาสุฏฐะและสามเณรภารทวาชะ ถึงการกำหนดโลก และมนุษย์ ก็เมื่อมวลหมู่มนุษย์กระทำให้บาปกรรมต่าง ๆ นานาจึงได้ประชุมกันว่าควรมีผู้นำหรือ ผู้ปกครองที่คอยควบคุมให้สังคมเกิดความมีระเบียบ ความว่า

“ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรึกษากันว่า ท่านผู้เจริญ บาบธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทณหาจกปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมต (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่ท่าน สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้นั้น วาสุฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมต (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า มหาสมมต มหาสมมต จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า กษัตริย์ กษัตริย์ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่านั้นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า ราชา ราชา จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีเชื้อพวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ผู้ปกครองหรือ กษัตริย์ทั้งหลายผู้ประพฤติกายสุจริต วาสุสุจริต มโนสุจริต มีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยสุข และหากทำแต่ความชั่ว หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยทุกข์ ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เปรียบพร้อมด้วยวิชา และจรรยาจัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทพและมนุษย์”^{๗๐}

^{๗๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

ข. ภูฏันทสูตร

ภูฏันทสูตร ที่มณีกาย สีสันธวรรค ระบุถึง พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ภูฏันทะที่ แคว้นมคธ ถึงยุทธศาสตร์ของนักปกครองหรือพระราชาที่จะทำให้บ้านเมืองสงบ ปราศจากโจรผู้ร้ายว่า ผู้ปกครองควรกระทำสิ่งต่อไปนี้ เพื่อหวังความสุขสงบแก่บ้านเมือง และเพื่อกำราบโจรผู้ร้ายมิให้ชุกชุม โดยมีต้องคอยแต่ทำการลงโทษผู้กระทำความผิดแต่อย่างเดียว คือ ให้พันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ ชะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ ให้ต้นทุนแก่พลเมืองผู้ชะมักเขม้นในพาณิชย์กรรม และให้อาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยืนชั้นแข็ง การทำเช่นนี้ พลเมืองจักชวนชวายนในหน้าที่ การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมือง และจักทำให้พระราชามีพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุข กับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน นอกจากนี้ ยังได้ระบุถึง คุณลักษณะของนักปกครองหรือ พระราชามี ๘ อย่าง ได้แก่

๑) มีพระชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายพระชนกและฝ่ายพระชนนี ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ดีตลอดเจ็ดชั่ว บรรพบุรุษ ไม่มีใครจะตำหนิได้เพราะอ้างถึงชาติตระกูล

๒) ทรงมีรูปงามน่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรม มีพระวรกายดุจพรม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก

๓) ทรงเป็นผู้มีก้มก้ม มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง

๔) ทรงมีกองทหารที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยกองทัพ ๔ เหล่า (พลช้าง พลม้า พลรถ และ พลเดินเท้า) อยู่ในระเบียบวินัย คอยรับพระบัญชา มีพระบรมเดชานุภาพดังจะเผาผลาญข้าศึกได้ด้วย พระราชอิสริยยศ

๕) มีพระราชศรัทธา ทรงเป็นทายก ทรงเป็นทานบดี ไม่ตระหนี่ เป็นดุจโรงงานของสมณ พราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยาก ทรงแบ่เพ็ญพระราชกุศลอยู่เนื่อง ๆ

๖) ทรงรู้เรื่องราวที่ได้ถ่ายทอดกันสืบต่อกันมานั้น ๆ ไว้มาก

๗) ทรงทราบความหมายแห่งภาษิตที่ได้ทรงศึกษานั้นว่า นี่คือจุดมุ่งหมายแห่งภาษิตนั้น ๆ

๘) ทรงเป็นบัณฑิตมีพระปรีชาสามารถดารีเรื่องราวในอดีต อนาคต และปัจจุบันได้

พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ภูฏันทะที่แคว้นมคธเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ของนักปกครอง หรือพระราชาที่จะทำให้บ้านเมืองสงบ ความว่า

“ฐานะของพระราชา หากจะทำการให้ทานแก่ประชาชนแล้ว ให้เจาะจง มอบให้แก่ผู้มีกุศลธรรมก่อน คือ ควรมอบทานให้แก่ผู้มีกุศลกรรมบถ ๑๐ ประกอบด้วย ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๑ ผู้เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่ เจ้าของไม่ได้ให้ ๑ ผู้ที่เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม ๑ ผู้ที่เว้นขาดจาก การกล่าวคำเท็จ ๑ ผู้เว้นขาดจากการกล่าวคำส่อเสียด ๑ ผู้เว้นขาดจากการ กล่าวคำหยาบ ๑ ผู้เว้นขาดจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อ ๑ ผู้เว้นขาดจากการ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ๑ ผู้ไม่มีจิตพยาบาท ๑ ผู้เป็นสมาธิภูมิ ๑”^{๗๑}

^{๗๑}ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๕-๑๕๐.

ค. จักรวัตติสูตร

จักรวัตติสูตร ที่ฉนิกาย ปาฏิภววรรค ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่อง พระเจ้าจักรพรรดิผู้เกรียงไกร ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ พระจักรพรรดิจักสามารถย้ายที่ตั้งได้ พระองค์ทรงชนะโดยชอบธรรม ไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้ศัสตรา มีราชอาณาจักรมั่นคง จักสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้แก่

- ๑) จักรแก้ว คือ อาวุธคู่กายของพระเจ้าจักรพรรดิ
- ๒) ช้างแก้ว คือ ช้างเผือกคู่บารมี
- ๓) ม้าแก้ว คือ ม้าทรงคู่บารมี
- ๔) มณีแก้ว คือ อภรณ์คู่บารมี
- ๕) นางแก้ว คือ นางงามคู่บารมี
- ๖) คหบดีแก้ว คือ ขุนคลังคู่บารมี
- ๗) ปริณายกแก้ว คือ เสนาบดีคู่บารมี

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่อง พระเจ้าจักรพรรดิผู้เกรียงไกร ปรากฏในจักรวัตติสูตร ที่ฉนิกาย ปาฏิภววรรค ที่กล่าวถึง พระจักรพรรดิ นามว่า ทัพพเนมิ หลังได้ปกครองบ้านเมืองด้วยธรรมมาจนแก่แล้วจึงออกบวชเป็นพระราชาสี สอนสังกษัตริย์องค์ต่อมาว่า ให้หมั่นรักษาศีลอุโบสถทุกวัน ๑๕ คำ และอยู่โดยอาศัยธรรมอันได้แก่กุศลธรรม ๑๐ เป็นเครื่องคุ้มครองตน ความว่า

“ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองตนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ขาวนิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแว่นแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก เว้นขาดจากความมัวเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และ โสรัจจะ (ความเสถียร) ฝึกตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วได้ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤตีสั่งนั้นให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล”^{๗๒}

^{๗๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๑/๕๙.

ง. มหาปริณิพพานสูตร

มหาปริณิพพานสูตร ที่มณีกาย มหาวรรค ระบุว่า พระพุทธองค์ตรัสแก่วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธภายใต้การปกครองของพระราชาชาตศัตถุ เวเทหิบุตร เรื่องเกี่ยวกับการปกครองไพร่ฟ้าของแคว้นวัชชีโดยมีหลักธรรม อปริหานิยธรรม ๗ ประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองควรจะทำเพื่อสร้างความผาสุกแก่ประชาชน ประกอบด้วย

- ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่จะพึงทำ
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ลบล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว
- ๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาผู้มีพระชนมายุมาก
- ๕) ไม่อุศคร่าขึ้นใจกุลสตรีหรือกุลกุมาริให้อยู่ร่วมด้วย
- ๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจตีย์ทั้งในเมืองและนอกเมือง

๗) จัดการรักษา คุ้มครอง ป้องกัน พระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้น

พระพุทธเจ้าตรัสเหตุที่เจ้าวัชชีมีหลักธรรมอปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังมีหลักธรรมนี้อยู่ และหากภิกษุหวังแต่ความเจริญเพียงอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีอปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้เช่นกัน ความว่า

“อปริหานิยธรรม ๗ อย่าง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง ๑ ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ ๑ ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามีได้บัญญัติไว้ ไม่ลบล้างสิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว ๑ ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตติกุลญ บวชมานาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง ๑ ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหาก่อให้เกิดภพใหม่ที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า ๑ ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังตั้งสติไว้ในภายในว่า ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มา พึงมา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”^{๗๓}

^{๗๓} ติ.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘.

จ. โสภณสูตร

โสภณสูตร อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต ระบุว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงบุคคลผู้มีธรรม ๕ ประการที่จะทำให้หมู่คณะมีความงาม ซึ่งเป็นพระธรรมที่เหมาะสมแก่ผู้เป็นผู้นำและนักปกครองได้ คือ

- ๑) วิยัตโต บุคคลผู้ประกอบด้วยปัญญาสามารถ
- ๒) วินีโต ผู้เข้าถึงวินัยอันท่านแนะนำดี
- ๓) วิสารโท ผู้ประกอบด้วยความกล้าหาญ
- ๔) พหุสุโต ผู้เป็นพหูสูต มีความรู้ ศึกษาทรงจำมาก
- ๕) ธัมมานุธัมมปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ผู้นำที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๕ ประการดังกล่าวนี้ย่อมประสบความสำเร็จและได้รับการยกย่อง นับถือ เพราะมีหลักธรรมสำหรับผู้นำไว้ ๖ ประการ คือ

- ๑) ขมา คือ มีความอดทนต่อการปฏิบัติงานมีใจหนักแน่น ไม่ยอมตกในความชั่ว ไม่เกรงกลัวหรือมีอคติ ๔ เมื่อจะต้องตัดสินใจและไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรม ๘
- ๒) ซาคตียะ คือ มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีความระมัดระวังไม่ประมาทในการปกครองชีวิตหน้าที่และการงาน
- ๓) อุภูฏานะ คือ มีความขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่การงาน
- ๔) ทया คือ มีจิตใจที่เอ็นดู รักใคร่ห่วงใยเข้าใจใส่ดูแลผู้ร่วมงาน
- ๕) อิกขนา คือ เอาใจใส่ตรวจตรางานและหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ^{๗๔}

พระพุทธเจ้าตรัสถึงบุคคลผู้มีธรรม ๕ ประการที่จะทำให้หมู่คณะมีความงาม ดังปรากฏใน โสภณสูตร อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต ความว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้ที่ฉลาด มีวินัย กล้าหาญ สดับมาก ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้คือใคร คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา บุคคล ๔ จำพวกนี้แลที่ฉลาดมีวินัย กล้าหาญ สดับมาก ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม บุคคลใด เป็นผู้ฉลาดและกล้าหาญเป็นผู้สดับมากและทรงธรรม เป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคคลเช่นนั้นเรียกว่าผู้ยังหมู่ให้งาม ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้ที่มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นพหูสูต บุคคลเหล่านี้แลยังหมู่ให้งาม บุคคลเหล่านี้เป็นสังฆโสภณ (ผู้ยังหมู่ให้งาม) แท้จริง ชนเหล่านี้แลชื่อว่าสังฆโสภณ ปราชญ์ทั้งหลายย่อมกล่าวว่า ธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ นำไปสู่ความเจริญถ่ายเดียว ไม่มีเสื่อมได้เลย”^{๗๕}

^{๗๔} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๒๐-๑๔๒๑/๒๙๐.

^{๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘.

ฉ. ปฐมจักกานวัตตนสูตร

ปฐมจักกานวัตตนสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระราชาผู้มีองค์ธรรม ๕ ประการจักทรงปกครองด้วยความสงบสันติ อันใคร ๆ จะหมุนกลับเป็นอื่นไม่ได้ ธรรมนั้น ได้แก่

- ๑) เป็นผู้รู้ประโยชน์ หมายถึง ทรงครองราชย์ด้วยการทรงบำเพ็ญประโยชน์
- ๒) เป็นผู้รู้ธรรม หมายถึง ทรงรู้ชนบธรรมเนียมประเพณี
- ๓) เป็นผู้รู้ประมาณ หมายถึง ทรงรู้จักประมาณในการลงอาชญาตามสมควรแก่ความผิดหรือในการทำพิธีกรรม
- ๔) เป็นผู้รู้กาล หมายถึง ทรงรู้กาลที่จะเสวยความสุขในราชสมบัติ กาลเป็นทีวินิจัย และการที่เสด็จไปยังชนบท
- ๕) เป็นผู้รู้บริษัท หมายถึง นี่คือนักขัตติยบริษัท นี่คือนิพราหณ์บริษัท นี่คือนิเวสบริษัท นี่คือนิครุฑ บริษัท และนี่คือนิคมบริษัท

หากปรับเข้ามาสู่ภาวะการณ์เป็นผู้นำในยุคปัจจุบัน ผู้นำหรือผู้ปกครองต้องอุทิศตนเพื่อประโยชน์ขององค์กร ผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นผู้รู้ธรรมเนียมขององค์กร รู้กฎระเบียบ และไม่กระทำการผิดกฎนั้น ๆ เสียเอง รู้ประมาณในการให้รางวัลหรือการลงโทษ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อคติใด ๆ มีความยุติธรรมเสมอกัน รู้เวลาที่เหมาะสมระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว และสุดท้ายคือ รู้จักบริษัทของตัวเองว่าแต่ละคนแต่ละแผนกมีหน้าที่รับผิดชอบแตกต่างกันอย่างไร ตลอดจนรู้จักวิธีที่จะสื่อสารกับคนภายในและภายนอกองค์กร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระราชาผู้มีองค์ธรรม ๕ ประการ ดังปรากฏใน ปฐมจักกานวัตตนสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิประกอบด้วยองค์ ๕ ประการนี้แล จึงทรงให้จักรพรรดินิพราหณ์ไปโดยธรรมเท่านั้น จักรพรรดินิพราหณ์ อันใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์ เป็นข้าศึก และเป็นสัตว์มีชีวิตให้หมุนกลับไม่ได้

ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จึงทรงให้ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมหมุนไปโดยธรรมเท่านั้น จักรพรรดินิพราหณ์ พราหณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก ให้หมุนกลับไม่ได้

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในโลกนี้ เป็นผู้รู้ประโยชน์ ๑ เป็นผู้รู้ธรรม ๑ เป็นผู้รู้ประมาณ ๑ เป็นผู้รู้กาล ๑ เป็นผู้รู้บริษัท ๑

ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล จึงทรงให้ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมหมุนไปโดยธรรมเท่านั้น จักรพรรดินิพราหณ์ พราหณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก ให้หมุนกลับไม่ได้”^{๗๖}

^{๗๖} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๑/๒๑๑-๒๑๒.

ข. ปฐมปัตถนาสูตร

ปฐมปัตถนาสูตร ระบุว่า ธรรมแห่งความเป็นนักปกครองอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจในแบบฉบับทางพุทธศาสนาว่า พระราชาโอรสองค์ใหญ่ของกษัตริย์ หากปรารถนาரசสมบัติต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่พิเศษ ดังนี้ เป็นผู้มีความดีทั้งฝ่ายมารดาและบิดา, เป็นผู้มีความงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีฉวีวรรณผุดผ่องและทรวดทรงดี, เป็นที่รักที่พอใจของพระมารดาและพระบิดา, เป็นที่รัก เป็นที่พอใจของชาวนิคมและชาวชนบท และเป็นผู้ได้ศึกษาสำเร็จดีในศิลปศาสตร์ทั้งหลาย ฯ พระสูตรนี้ ทรงตรัสแก่วิษณุให้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ให้ถึงความสิ้นอาสวะ ฉะนั้น เหมือนกัน ดังปรากฏ ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ก็ปรารถนาความสิ้นอาสวะ ฉะนั้น เหมือนกัน ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ๑ เป็นผู้มีความอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไพศาลสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร ๑ เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงในศาสนา หรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ๑ เป็นผู้มีความปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ๑

เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเป็นผู้มีความศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นพระพุทธรเจ้าเป็นพระผู้มีพระภาค ไฉนเราจะไม่ปรารถนาความสิ้นอาสวะเล่า เราเป็นผู้มีความอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไพศาลสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนักไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร ไฉนเราจะไม่ปรารถนาความสิ้นอาสวะเล่า เราเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงในศาสนา หรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย ไฉนเราจะไม่ปรารถนาความสิ้นอาสวะเล่า เราเป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ไฉนเราจะไม่ปรารถนาความสิ้นอาสวะเล่า เราเป็นผู้มีความปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ไฉนเราจะไม่ปรารถนาความสิ้นอาสวะเล่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมปรารถนาความสิ้นอาสวะ”^{๗๗๗}

^{๗๗๗} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๕/๒๑๘-๒๑๙.

ข. มหาโคपालสูตร

มหาโคपालสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ พระพุทธองค์ได้เปรียบเทียบนายโคบาลกับ
ภิกษุผู้ปรารถนาการบรรลุธรรมไว้เป็นอเนกซึ่งสามารถอธิบายได้ในบริบทของภาวะผู้นำ ดังนี้

๑) การรู้จักรูป หมายถึง การที่ผู้นำรู้จักผู้ใต้บังคับบัญชาของตน รู้ประวัติ นิสัยส่วนบุคคล
ความถนัดและความเชี่ยวชาญ เป็นต้น

๒) ฉลาดในลักษณะ หมายถึง การพิจารณาว่าผู้ใต้บังคับบัญชาเหมาะสมกับการทำงาน
ประเภทใดและจัดสรรงานให้แต่ละคนอย่างถูกต้อง

๓) เป็นผู้คอยแก้ไขข้อบกพร่อง หมายถึง ต้องทำงานไม่คั่งค้าง ผิดวันประกันพรุ่งคอยแก้ไขปัญหาที่
มีอยู่เสมอ

๔) เป็นผู้ปิดบังแผล หมายถึง ระวังไม่ให้เกิดความเสียหายขึ้น และเมื่องานเกิดความ
เสียหายแล้วต้องรีบแก้ปัญหาโดยด่วนมิให้เกิดชื่อเสียงเสียหายสู่ภายนอก

๕) เป็นผู้สมควรมิให้ หมายถึง การที่ผู้นำรู้จักถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้แก่ผู้ใต้บังคับ
บัญชา ไม่ต่างจากที่ภิกษุอาวุโสคอยสอนธรรมให้แก่ภิกษุบวชใหม่

๖) เป็นผู้รู้จักทำน้ำ หมายถึง ผู้นำควรถามไถ่ผู้รู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ตน ศึกษา
วิทยาการใหม่ ๆ เพื่อให้มีศักยภาพในการทำงานมากขึ้น เช่นเดียวกับภิกษุต้องคอยเสาะหาพหูสูตรเพื่อ
เรียนธรรม

๗) เป็นผู้รู้จักให้โคตี้ม หมายถึง ผู้นำต้องรู้จักการประเมินผลการทำงาน เพื่อตรวจสอบว่า
ความรู้ที่ถ่ายทอดให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชานั้นได้ประสิทธิผลเพียงใด

๘) การรู้ทาง หมายถึง ผู้นำต้องรู้เป้าหมาย รู้วัตถุประสงค์ของงาน รู้ว่าในที่สุดแล้วการ
ปฏิบัติงานจะนำไปสู่ความสำเร็จใด

๙) ฉลาดในสถานที่เที่ยวหากิน หมายถึง ผู้นำควรรู้จักและเชี่ยวชาญสถานที่ปฏิบัติงานทั้ง
ในพื้นที่องค์การตนเองและองค์การภายนอก รู้แหล่งทำการค้าธุรกิจ

๑๐) เป็นผู้รีดนมให้เหลือไว้ หมายถึง ผู้นำไม่ควรบีบคั้นผู้ใต้บังคับบัญชาให้มากจนเกินไป
เปรียบดั่งภิกษุผู้ควรรู้จักประมาณในการบริโภค ผู้นำควรรู้จักการพอประมาณในการปฏิบัติงาน
รวมทั้งการใช้สอยทรัพย์สิน

๑๑) การบูชาโคพ่อดู หมายถึง การรู้จักยกย่องให้เกียรติผู้ที่ทำงานได้ดี เป็นการ
เสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ลูกทีม

พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำ ดังปรากฏใน มหาโคपालสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ความว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาล ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้
ควรจะครอบครองฝูง ควรทำฝูงให้เจริญ องค์ ๑๑ ประการนั้นเป็นไฉน ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลายนายโคบาลในโลกนี้รู้จักรูป ฉลาดในลักษณะ เป็นผู้คอยแก้ไขข้อ
บกพร่อง สมควรมิให้ รู้จักทำ รู้จักให้โคตี้ม รู้จักทาง ฉลาดในสถานที่โคเที่ยวหา
กิน รีดนมให้เหลือไว้บูชาโคที่เป็นพ่อดูฝูงด้วยการบูชาเป็นอดิเรก”^{๗๘}

^{๗๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๘๕/๒๙๒.

ณ. ลักษณะสูตร

ลักษณะสูตร ที่มณีกาย ปาฏิหารรรค กล่าวถึง สมัยเมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน เขตพระนครสาวัตถี ความว่า

“พระมหาบุรุษยินดีในวจีสัง ในธรรม (กุศลกรรมบถ) ความฝึกตน ความสำรวม ความเป็นผู้สะอาด ศีลที่เป็นอาศัย อุโบสถกรรม ความไม่เบียดเบียน เหล่าสัตว์ และกรรมอันไม่สาหัส สมทานแล้วมั่นคง ทรงประพจน์มาแล้วอย่างรอบคอบ เพราะกรรมนั้น พระมหาบุรุษจึงหลีกไปสู่ไตรทิพย์ เสวยความสุขและสมบัติเป็นที่เพลิดเพลินยินดี จุตีจากไตรทิพย์แล้ว เวียนมาในโลกนี้ เหยียบปฐพีด้วยฝ่าพระบาทอันเรียบ พวกพราหมณ์ผู้ทำนายพระลักษณะมาประชุมกันแล้ว ทำนายว่า พระราชกุมารนี้มีฝ่าพระบาทประดิษฐานเรียบ เป็นคุุหลุสหรือบรรพชิต ก็ไม่มีใครชมได้ พระลักษณะนั้นย่อมเป็นนิมิตสองเนื้อความนั้น พระราชกุมารนี้ เมื่ออยู่ครองฆราวาส ไม่มีใครสามารถชมได้ มีแต่ครอบงำพวกปรปักษ์เหล่าศัตรูมีอาจยำยได้ ใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์ในโลกนี้หาชมได้ไม่ เพราะผลแห่งกุศลกรรมนั้น ถ้าพระราชกุมารเช่นนั้น เข้าถึงบรรพชา ทรงยินดียิ่งด้วยความพอใจในเนกขัมมะ จะมีพระปรีชาเห็นแจ่มแจ้งเป็นอัครบุคคัล ไม่ถึงความเป็นผู้อันใคร ๆ ชมได้ ย่อมเป็นผู้สูงสุดกว่านรชน อันนี้แลเป็นธรรมดาของพระกุมารนั้น”^{๗๙}

ลักษณะสูตร ระบุถึง ของบุคลิกลักษณะแห่งความเป็นมหาบุรุษ เปรียบกับบุคลิกลักษณะของผู้นำ โดยได้ระบุว่า มี ๓๒ ประการ คือ

- ๑) มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี พื้นฝ่าเท้าเรียบเสมอกัน
- ๒) พื้นภายใต้ฝ่าพระบาทมีจักรเกิดขึ้น มีซี่กำข้างละพัน มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง
- ๓) มีสันพระบาทยาว
- ๔) มีพระองคุลียาว
- ๕) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
- ๖) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุษฎาข่าย
- ๗) มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ
- ๘) มีพระขงฆ์รีเวียดูจแข็งเนื้อทราย
- ๙) เสด็จสถิตยืนอยู่มีได้น้อมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบคลำได้ถึงพระชาณู (เข่า) ทั้งสอง
- ๑๐) มีพระคุษะ (องคชาติ) เร้นอยู่ในฝัก
- ๑๑) มีพระฉวีวรรณดุจวรรณแห่งทองคำ
- ๑๒) มีพระฉวีละเอียด เพราะพระฉวีละเอียด ธุลีละอองจึงมีติดอยู่ในพระกายได้
- ๑๓) มีพระโลหชาติเส้นหนึ่ง ๆ เกิดในขุมละเส้น
- ๑๔) มีพระโลหชาติปลายขึ้นซ้อนบน สีเขียว เหมือนดอกอัญชัญ ขดเป็นกุนทลเวียนขวา

^{๗๙} พ.ป. (ไทย) ๑๑/๑๓๓/๑๓๖.

- ๑๕) มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม
- ๑๖) มีพระมังสะ (เนื้อ) เต็มในที่ ๗ สถาน คือ หลังมือ ๒ หลังเท้า ๒ บ่า ๒ และคอ ๑
- ๑๗) มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของสีหะ
- ๑๘) มีระหว่างพระอังสะเต็ม (หลังเต็มไม่เป็นร่อง)
- ๑๙) มีทรวงตรงดุจตันไทร วาของพระองค์เท่ากับพระกายของพระองค์
- ๒๐) มีลำพระศอกกลมเกลี้ยง
- ๒๑) มีปลายเส้นประสาทสำหรับรับรสอาหารอันดี
- ๒๒) มีพระหนุดุจคางราชสีห์
- ๒๓) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
- ๒๔) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน
- ๒๕) มีพระทนต์ไม่ห่าง (เรียบชิดกัน)
- ๒๖) มีพระทาส (เขี้ยว) ขาวงาม
- ๒๗) มีพระชีวหาใหญ่
- ๒๘) มีพระสุรเสียงดุจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงดังนกรเวก
- ๒๙) มีพระเนตรดำสนิท (ดำคม)
- ๓๐) มีดวงพระเนตรดุจตาแห่งโค
- ๓๑) มีพระอุณาโลมบังเกิด ณ ระหว่างพระขนง สีขาวอ่อน ดังปุยนุ่น
- ๓๒) มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ (สดใสมีประกาย)^{๘๐}

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า ผู้ปกครองกำเนิดขึ้นมาเพราะความจำเป็นที่จะต้อง มีผู้นำ และผู้นำได้รับสิทธิ์อันชอบธรรมที่ปวงประชามอบให้เพื่อให้มีหน้าที่ในการปกครอง ดูแล และ คอยกำกับให้สังคมอยู่อย่างปรกติสุข อย่างไรก็ตาม ผู้นำยังต้องมีความรู้และความประพฤติที่เหมาะสม คอยกำกับตน โดยเนื้อหาสาระจากพระสูตรต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณสมบัติของผู้นำ คุณลักษณะ ของผู้นำ ฯลฯ แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในทางพุทธศาสนามีปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นพระสูตรจำนวนมาก และแม้พระจริยาวัตรและคุณลักษณะของ พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้แสดงความเป็นผู้นำ เป็นมหาสัตว์ หรือมหาบุรุษ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการที่ได้ กระทำกุศลธรรมมาแต่ชาติปางก่อนและในอดีตกาล ผู้เป็นผู้นำแบบเชิงพุทธต้องใช้หลักธรรมในการ ดำเนินยุทธศาสตร์ในการปกครอง ซึ่งล้วนนำไปสู่การขัดเกลาตนเองทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้ สะอาดบริสุทธิ์ขึ้น ซึ่งผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีธรรมเป็นหลักชัย จักสำเร็จสมหวังในการครอบครองความ สมบูรณ์ และได้รับความเคารพนับถือจากหมู่ประชาชน และในยุคปัจจุบันก็ยังมี การคาดหวังในหมู่ นักวิชาการว่าควรนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะ การมุ่งหวังให้ผู้ปกครองหรือรัฐบาลทำงานด้วยความโปร่งใส สุจริต ปราศจากการฉ้อโกง พระธรรม ของพระพุทธศาสนาเป็นกฎแห่งความเป็นจริงที่ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา สามารถนำมาปรับใช้ได้ ใน ปัจจุบันและในอนาคต

^{๘๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๑๓๒-๑๓๕.

๒.๒.๔ ธรรมชาติของผู้ค้า

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ธรรมชาติของผู้ค้า” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ปาปณิกธรรม

ปาปณิกธรรม ๓ ประการ หรือองค์คุณของพ่อค้า (Qualities of a Successful Shopkeeper or Businessman) ประกอบด้วย

๑) จักขุมา ตาดี คือ รู้จักสินค้าดูของเป็นสามารถคำนวณราคากะทุนเก่งกำไร แม่นยำ (Shrewd)

๒) วิธูโร จัดเจนธุรกิจ คือ รู้แหล่งซื้อแหล่งขายรู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่ายรู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า (Capable of Administering Business)

๓) นิสสยสัมปันโน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย คือ เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย (Having Good Credit Rating)^{๔๑}

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต ปฐมปณณาสก์ ระบุว่า พระพุทธพระพุทเจ้าตรัสเกี่ยวกับธรรมชาติของผู้ค้า ซึ่งจำเป็นต้องวิสัยทัศน์ มีการบริหารจัดการที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ดี ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบูลย์ในโกศทรัพย์ องค์ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ พ่อค้าในโลกนี้มีตาดี ๑ มีธุรกิจดี ๑ เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย ๑ พ่อค้าชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างไร คือ พ่อค้าในโลกนี้รู้จักสินค้าว่า สินค้านี้ ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่าประมาณเท่านี้ มีกำไรเท่านี้ พ่อค้าชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าชื่อว่ามีธุรกิจดี เป็นอย่างไร คือ พ่อค้าเป็นคนฉลาดซื้อและขายสินค้าได้ พ่อค้าชื่อว่ามีความดี เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างไร คือ คหบดีหรือบุตรคหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโกศทรัพย์มาก ย่อมรู้จักพ่อค้าในโลกนี้เป็นอย่างดีว่า พ่อค้าผู้นี้แลมีตาดี มีธุรกิจดี และสามารถที่จะเลี้ยงดูบุตรภรรยาได้ทั้งใช้คืนให้แก่พวกเราได้ตามกำหนดเวลา คหบดีหรือบุตรคหบดีเหล่านั้นย่อมเชื่อเชียวพ่อค้าเหล่านั้นด้วยโกศทรัพย์ว่า นับแต่นี้ไป ท่านจงนำโกศทรัพย์ไปเลี้ยงดูบุตรภรรยา และใช้คืนให้แก่พวกเราตามกำหนดเวลา พ่อค้าชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าประกอบด้วยองค์ ๓ ประการนี้แล ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบูลย์ในโกศทรัพย์ ฉันทะ”^{๔๒}

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๙๖-๙๗.

^{๔๒} อัง.ตีก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓-๑๖๔.

“ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ไม่นานนักก็บรรลุความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพศาลในกุศลธรรม ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีตาดี ๑ มีหูระดี ๑ เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย ๑ ภิกษุชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ภิกษุชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามีหูระดี เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่ามีหูระดี เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้เรียนจบคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ตามเวลาสมควร สอบสวนไต่ถามว่า พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไรเนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร ท่านผู้คงแก่เรียนเหล่านั้นย่อมเปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้ง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่าง ภิกษุชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างนี้แล ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ไม่นานนักก็บรรลุความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพศาลในกุศลธรรม”^{๘๓}

พระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าไตรสรณีย์เกี่ยวกับธรรมะของผู้ผู้นำ ซึ่งจำเป็นต้องวิสัยทัศน์ มีการบริหารจัดการที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ ดังนี้

๑) จักขุมา หมายถึง ปัญญามองการณ์ไกล เช่น พ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าอนาคตเศรษฐกิจหรือตลาดจะมีแนวโน้มเป็นแบบไหนหรือสามารถคาดการณ์ทิศทางหรืออนาคต ในการดำเนินธุรกิจได้แม่นยำจากการอาศัยกระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล โดยอาจใช้ประสบการณ์ในอดีตร่วมในการตัดสินใจและวางแผนด้วย ซึ่งคุณลักษณะนี้ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Conceptual Skill

๒) วิรุโธ หมายถึง จัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น นักการเงินต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญทางการเงินสามารถคำนวณอัตราผลตอบแทนต่าง ๆ ได้หรือเข้าใจในงบการเงินที่ใช้ในการประกอบการตัดสินใจได้ ในกรณีแพทย์ผ่าตัดตมองก็ต้องมีความเชี่ยวชาญ ในการผ่าตัดตมอง เป็นต้น คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษคำว่า Technical Skill

๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานกันแต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคนโดยสามารถ ทำให้พนักงานแต่ละคนปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจได้ เป็นต้น คุณลักษณะที่สามนี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษคำว่า Human Relation Skill^{๘๔}

^{๘๓} อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๕.

^{๘๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๓๘-๓๙.

โดยคุณลักษณะทั้งสามประการมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับของนักบริหาร โดยที่หากเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ ๑ และ ๓ มีความสำคัญมากกว่าข้อที่ ๒ มีน้อยเพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความสามารถเฉพาะด้านได้ สำหรับนักบริหารระดับกลางคุณลักษณะทั้ง ๓ ข้อมีความสำคัญพอ ๆ กัน นั่นคือเขาต้องมีความชำนาญเฉพาะด้านและมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา ในขณะเดียวกันต้องมีปัญญาที่มองภาพกว้างและไกลเพื่อเตรียมตัวสำหรับเป็นนักบริหารระดับสูง นอกจากนั้นต้องมีความสามารถในการสื่อสารประสานงานในการถ่ายทอดนโยบายและยุทธศาสตร์จากผู้บริหารระดับสูงมาสู่การปฏิบัติในผู้บริหารและพนักงานระดับล่าง และนำผลการดำเนินงานที่ได้จากการปฏิบัติงานมาสรุปและนำเสนอต่อผู้บริหารระดับสูง

การมีวิสัยทัศน์หรือจักษุมาถึว่าเป็นหลักการของนักบริหารที่ทันสมัยที่สุด เพราะการมองการณ์ไกลมีสายตาวินิจฉัยในการวิเคราะห์อนาคตทำให้นักบริหารนั้นมีโอกาสประสบความสำเร็จสามารถแข่งขันอยู่รอดในธุรกิจได้ขณะที่วิรุโรหรือการจัดการธุรกิจ โดยมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเปรียบเทียบกับหลัก Competency ความสามารถที่จะเข้ามาสร้างสมดุลให้กับนักบริหารที่เป็นผู้นำและหลักนิสสัยสัมพันธ์เป็นความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์โดยหลัก ๓ ข้อ ควรมีอยู่ภายในของนักบริหารและหากหลอมรวมกันก็จะเป็นภูมิคุ้มกันที่มีประสิทธิภาพในการบริหารธุรกิจกิจการให้ประสบความสำเร็จหรือผ่านพ้นวิกฤติต่าง ๆ ไปได้^{๘๕}

ข. อธิปไตย

พระพุทธเจ้าทรงนำเอาอธิปไตยมาอธิบายให้เป็นไปในแง่ของการปฏิบัติธรรมของภิกษุ แต่ก็สามารถนำมาอธิบายในเชิงการปกครองได้ โดยพระองค์ได้ตรัสเรื่อง อธิปไตย ๓ ประการ ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อตฺตอธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ การที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้นหรือกามที่เร็วกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุนั้นเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์ที่แน่วแน่ เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อตฺตอธิปไตย”^{๘๖}

^{๘๕} นิตยสารผู้จัดการ, เปิดไตรสูตรสร้างนักบริหารใช้หลักธรรมสู่ความสำเร็จธุรกิจ, [ออนไลน์], < <http://info.gotomanager.com>>, [๒๑ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๘๖} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๒.

“ภิกษุทั้งหลาย โลกาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ก็บวชแล้วอย่างนี้พึงคิดเรื่องกาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิวาส (การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก) นี้ใหญ่ ก็ในโลกสันนิวาสใหญ่ มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีดาตัพย์ รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็นได้ แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้จิต (ของบุคคลอื่น) แม้ด้วยจิต (ของตน) สมณพราหมณ์เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุศลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีดาตัพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้ด้วยจิตบ้าง เทวดาเหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุศลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกบวชจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลมูลอยู่ ภิกษุ นั้นเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า โลกาธิปไตย”^{๘๗}

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกบวชจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกบวชจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะ เหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวินิยชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจารีผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่ การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุ นั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เธอยกธรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมาธิปไตย”^{๘๘}

^{๘๗} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๒-๒๐๓.

^{๘๘} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓.

อธิปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ อันเป็นสิทธิ์หรืออำนาจในตัวบุคคลที่จะนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ทั้งในลักษณะของการเป็นผู้นำ ผู้ปกครอง และผู้ปฏิบัติ อันจะทำให้สังคมเจริญ และเกิดความสงบสุข มี ๓ ประการ ดังนี้

๑) อัตตาธิปไตย (Supremacy of Self) ได้แก่ การให้อำนาจไว้กับคน ๆ เดียว เช่น มอบให้แก่พระราชา หรือผู้ยิ่งใหญ่คนใดคนหนึ่ง^{๘๙} อัตตาธิปไตย ถ้ามองในแง่ของการบริหารการปกครองก็จะหมายถึง การปกครอง ที่ใช้อำนาจของตนเองเป็นเครื่องตัดสิน กล่าวคือ อำนาจการปกครองทั้งหมดอันได้แก่ อำนาจนิตินบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียว ส่วนบุคคลอื่นเป็นเพียงผู้รับคำสั่ง หรือรับนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของอำนาจเท่านั้น ดังเช่นในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าก็เคยปกครองในระบอบนี้เหมือนกัน ในขณะที่เริ่มประกาศพระศาสนาใหม่ ๆ เพราะอะไร ๆ ก็ขึ้นอยู่กับพระองค์เพียงผู้เดียว เช่น การอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา แต่พระองค์ก็ทรงใช้ระบบนี้ได้ไม่นาน จากนั้นจึงมอบอำนาจให้สาวกปฏิบัติแทน^{๙๐} และในประเทศไทยของเรามาก่อนนั้น การปกครองก็ใช้ระบบนี้ซึ่งเป็นแบบระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบอบเผด็จการ การปกครองระบอบนี้พระราชามีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองแผ่นดิน เช่น ในระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ องค์พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครอง เป็นต้น ระบบการปกครองนี้มีผลนำไปในทางที่ดี และไม่ดียังได้เช่นกัน แยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ นำความผาสุกมาสู่ประชาชน หากพระราชาผู้ปกครองใช้อำนาจที่เป็นธรรมในการปกครอง เมื่อจะสั่งการอันใดด้วยความเด็ดขาดและเป็นธรรม ผู้รับบัญชาการนั้นก็ต้องปฏิบัติโดยเร็ว ผลที่จะตามมาก็จะเป็นผลดีนำความผาสุกมัยมาสู่ประชาชนภายใต้การปกครองของพระองค์ และก็เป็นการง่ายอีกเหมือนกันที่การปกครองระบอบนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนเป็นอย่างมากทีเดียว เพราะสามารถสั่งการได้โดยไม่ฟังเสียงคัดค้านจากมหาชนหรือคนใกล้ชิดแต่ประการใด แม้ว่าคนเหล่านั้นจะเสียผลประโยชน์ของเขาไปก็ตามที แต่เพื่อประโยชน์สุขของคนหมู่มากแล้วผู้ปกครองก็ไม่เห็นแก่กลุ่มชนเหล่านั้น ฉะนั้นเมื่อจะสั่งการก็สามารถทำได้โดยลำพังตนเองทันที ผลที่จะตามมาก็คือประโยชน์สุขของมหาชน นั่นเอง

ลักษณะที่ ๒ นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน เพราะหากพระราชาผู้ปกครองใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมหรือปกครองโดยอธรรม ก็จะทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชนไม่ได้รับความผาสุกจากการปกครองในระบอบนี้ และก็เป็นการง่ายที่ผู้ปกครองจะแสวงหาหรือกอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือบริวารญาติพี่น้องของตนได้^{๙๑}

^{๘๙} สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬารัชมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๓.

^{๙๐} ตูรายละเอียดยใน จำนงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ต้นอ้อ แกรมมี จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๕-๑๓๗.

^{๙๑} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สามัคคีสาสน์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๕.

๒) โลกาธิปไตย (Supremacy of the World) หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ หรือปรารถนาโลก (คนหมู่มาก) เป็นใหญ่^{๙๒} คำว่า โลกาธิปไตย มาจากศัพท์ “โลก” สันนิษฐานกับ “อธิปไตย” โลก ณ ที่นี้หมายถึงราชรัฐหรือสังคม ในอินเดีย โลกสภา หมายถึง สภาประชาชน คือสภาล่าง (ในอินเดียมีสองสภา อีกสภาหนึ่งคือ ราชสภา หรือสภาสูง) โลกาธิปไตยจึงอาจถือได้ว่าเป็นการปกครองที่ใกล้เคียงกับประชาธิปไตย เพราะมีความหมายกว้างให้พลเมืองเป็นใหญ่ ปัจจุบันมีใช้ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ถ้าเป็นประเภทประชาธิปไตยโดยตรง ก็จะทำให้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง ประชาธิปไตยโดยตรงสามารถใช้ได้เฉพาะในประเทศเล็ก ๆ เช่น นครรัฐต่าง ๆ ของกรีกโบราณ เป็นต้น และประเภทประชาธิปไตยโดยอ้อม ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน กล่าวคือเมื่อไม่สามารถนำประชาชนมาประชุมแสดงความเห็นพร้อม ๆ กันได้ทั้งประเทศ ก็ให้ประชาชนเหล่านั้นเลือกตัวแทนของตนเองขึ้นมาทำหน้าที่แทน ตัวแทนเหล่านั้นออกเสียง หรือแสดงความคิดเห็นอย่างไร ก็ถือว่าเป็นความคิดเห็นของบุคคลที่เลือกตนมา แต่โลกาธิปไตยอาจรวมถึงลัทธิปกครองโดยคณาธิปไตยหรือระบบขุนนางก็ได้ ทำนองระบบสามัคคีธรรมโบราณ เพราะถือว่าชนชั้นปกครองเหล่านั้นเป็นตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ หรือแม้ลัทธิคอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยมก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตยโดยตรงเหมือนกัน เพราะต่อต้านระบบนายทุนเพื่อให้กลายมาเป็นระบบของคนหมู่มากในสังคม แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันเรายึดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมที่ถือว่าปัจเจกชนสำคัญกว่าสังคม คนแต่ละคนเท่าเทียมกันและมีสิทธิอันละเมิดไม่ได้ เช่น สิทธิในอิสรภาพ เป็นต้น^{๙๓}

๓) ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma) ธรรมาธิปไตย หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ หรือปรารถนาธรรมเป็นใหญ่^{๙๔} คือ การปกครองที่ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ การตัดสินใจทุกอย่างขึ้นอยู่กับความถูกต้องเท่านั้น ไม่ได้อิงอาศัยอำมาตย์สินจ้างหรือเกียรติยศ รวมถึงพรรคพวกญาติพี่น้องแต่อย่างใดไม่ การปกครองในลักษณะนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะนำมาใช้กับทุกยุคสมัย เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นอมตะเหมือนพระธรรม ดังที่กล่าวว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย แม้จะกล่าวอีกสักกี่ครั้งก็ยุคสมัยก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับธรรมะคือความถูกต้องโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อยก็ตาม แม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว ทว่าเป็นความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ก็ถือเอาตามนั้น

อธิปไตยทั้ง ๓ นั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตยว่าประเสริฐที่สุด โลกาธิปไตยก็ยังดีกว่าอัตตาธิปไตย ถึงอย่างไรพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ตำหนิระบบเผด็จการที่ใช้อัตตาธิปไตย ถ้าเผด็จการนั้นยึดมั่นในธรรมในความถูกต้อง เป็นธรรม ชอบธรรม มีความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง ต่อประชาชน เหมือนพ่อปกครองลูก (Paternalism) และมีได้ยกย่องว่าระบอบประชาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยนั้นประเสริฐที่สุด แม้นักปรัชญาเมธีทางการเมืองยุคปัจจุบัน ก็เห็นด้วยกับพระพุทธเจ้า โดยกล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวร้ายที่สุด^{๙๕}

^{๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๕.

^{๙๓} สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, หน้า ๒๕๔.

^{๙๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๕.

^{๙๕} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๖),

การปกครองที่ดีเลิศตามนัยแห่งพุทธศาสนา คือ ธรรมาธิปไตย ได้แก่ การยกย่องธรรมะให้เป็นใหญ่ทั้งในหมู่ผู้นำและประชาชนทั่วไป มีการเทิดทูนผู้มีคุณธรรมให้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน การปกครองสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหลังจากที่ทรงยอมรับนับถือพุทธศาสนาแล้ว ถือว่าเป็นแบบธรรมาธิปไตย ธรรมาธิปไตยยกย่องผู้มีธรรมะ และเป็นการปกครองที่อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและจริยธรรม และมุ่งให้ราษฎรยึดธรรมะเป็นเกณฑ์^{๙๖}

ค. อิทธิบาทธรรม

อิทธิบาทธรรม หรือ อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นผู้นำหรือนักปกครอง ผู้ปรารถนาความสำเร็จในการทำงาน มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

วิณญฺณปชาดก ระบุถึง การนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ ซึ่งว่าด้วยเรื่อง ผู้ไม่เกียจคร้าน โดยคราวนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งที่ย่อหย่อนต่อการปฏิบัติพระกรรมฐาน จึงทรงแสดงว่าในอดีตกาล เขามีคนเกียจคร้าน ในชาตินี้จึงอย่าเป็นคนเกียจคร้านเลย ซึ่งมีรายละเอียดสังเขป ความว่า

“ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในตระกูลพ่อค้าเกวียน พระโพธิสัตว์นั้นเจริญวัยแล้ว เทียวกระทำการค้าด้วยเกวียน ๕๐๐ เล่ม พระโพธิสัตว์นั้นเดินทางกันดารไปในทะเลทรายแห่งหนึ่งมีระยะประมาณ ๖๐ โยชน์ ขบวนเกวียนบรรทุกพิน น้ำ น้ำมัน และข้าวสารเป็นต้น เดินทางเฉพาะกลางคืน ในเวลาอรุณขึ้นกระทำการเกวียนให้เป็นวงแล้ว ให้ทำปะรำไว้เบื้องบนทำกิจในเรื่องอาหารให้เสร็จแต่เช้าตรู่แล้วนั่งในร่มเงาจนหมดวัน เมื่อพระอาทิตย์อัสดงแล้ว บริโภคอาหารเย็น เมื่อพื้นดินเกิดความเย็น จึงเทียมเกวียนเดินทางไป การไปเหมือนกับการไปในทะเลนั้นแหละ ย่อมจะมีในทางกันดารนั้น มีคนคอยดูดาวนำทางไป เมื่อเดินทางได้ ๕๙ โยชน์ทุกคนจึงกินอาหารเย็น ใช้พินและน้ำจนหมดเพราะเห็นว่าเหลืออีกเพียงราตรีเดียวก็จะถึงที่หมาย^{๙๗}

^{๙๖} สุรพล สุขะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, หน้า ๒๕๔.

^{๙๗} ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๗๐.

เมื่อเดินทางต่อ คนนำทางเผลอหลับไปทำให้ขบวนเกวียนหลงทาง กลับมาที่เดิม ทุกคนจึงหมดหวังและเศร้าโศกอยู่ พระโพธิสัตว์คิดว่า เมื่อเราละ ความเพียรเสีย คนทั้งหมดนั้นจักพากันฉิบหาย พอเวลาเช้า จึงเที่ยวไปในเวลาที่ยังมีความเย็น เห็นกอหญ้าแทรกกอหนึ่งจึงคิดว่าหญ้าเหล่านั้นจักเกิดขึ้น เพราะ ความเย็นของน้ำข้างล่าง จึงให้คนถือจอบมา ให้ขุดลงยังที่นั้น คนเหล่านั้นขุดที่ ได้ ๖๐ ศอก เมื่อคนทั้งหลายขุดไปถึงที่มีประมาณเท่านี้ จอบได้กระทบหิน ข้างล่าง ก็พากันละความเพียรเสีย พระโพธิสัตว์ก็ลงเจี่ยหูฟังเสียงบนก้อนหิน ได้ยินเสียงน้ำเบื้องล่าง จึงขึ้นมาบอกกะคนรับใช้ว่า คุณก่อนพ่อ เมื่อเธอละ ความเพียรเสีย พวกเราจักฉิบหาย เธออย่าละความเพียร จงถือเอาค้อนเหล็กนี้ ลงไปยังหลุม ที่หินนี้ คนรับใช้นั้นรับคำของพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว ไม่ละความ เพียรในเมื่อคนทั้งปวงละความเพียรยืนอยู่จึงลงไปทุบหิน หินแตก ๒ ซีกลงไป ข้างล่างได้ตั้งขวางกระแสน้ำอยู่ เกลียวน้ำประมาณเท่าลำตาลพุ่งขึ้น คนทั้ง ปวงพากันดื่มกินแล้วอาบ ผ่าเพลและแอกเป็นต้นที่เหลือเพื่อหุงข้าวยาและ ภัตบริโภคและให้โคกิน และเมื่อพระอาทิตย์อัสดง จึงผูกธงใกล้บ่อน้ำ แล้วได้พา กันไปยังที่ที่ปรารภมาแล้ว ๆ คนเหล่านั้นขายสินค้าในที่นั้นแล้วได้ลาภ ๒ เท่า ๓ เท่า จึงได้พากันไปเฉพาะที่อยู่ของตน ๆ คนเหล่านั้นดำรงอยู่ในอติภาพนั้นจนชั่ว อายุแล้วไปตามยถากรรม ฝ่ายพระโพธิสัตว์กระทำบุญมีทานเป็นต้นได้ไปตาม ยถากรรมเหมือนกัน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนทั้งหลายผู้ไม่เกียจคร้าน ขุดภาคพื้นทีทางทราย ได้ พบน้ำในทางทรายนั้น ณ ที่ลานกลางแจ้ง ฉันทิ มุนิผู้ประกอบด้วยความเพียร และกำลัง เป็นผู้ ไม่เกียจคร้าน พึงได้ความสงบใจ ฉันทิมน”^{๙๘}

โดยนัยเดียวกัน พระพุทธเจ้าได้เคยตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับคุณวิเศษของอิทธิบาท ๔ ไว้ในมหาปริพาณสูตร ความว่า

“อานนท์ กรุงเวสาลินารัณรมย์ อุเทนเจตียนารัณรมย์ โคตมกเจตียนารัณรมย์ สัตตัมพเจตียนารัณรมย์ พหุพุตตเจตียนารัณรมย์ สารันททเจตียนารัณรมย์ ปาวาลเจตียนารัณรมย์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้ นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคต เจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป”^{๙๙}

^{๙๘} ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๗๐-๑๗๗.

^{๙๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๗/๑๑๒.

หลักอิทธิบาท ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือแปลง่ายๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ(ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรักพากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน^{๑๐๐}

ง. พรหมวิหารธรรม

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพระพรหม (พรหม-ประเสริฐ วิหาร-ธรรมเป็นเครื่องอยู่) หมายความว่า ถ้าใครมีพรหมวิหารแล้ว ผู้นั้นชื่อว่า มีธรรมประจำใจที่ประเสริฐ หรือมีธรรมประจำจิตใจเหมือนกับพระพรหม^{๑๐๑} ดังพุทธพจน์ปรากฏในเมตตาสหคตสูตร ความว่า

“เมตตาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด กรุณาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด มุทิตาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด อุเบกขาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด ภิกษุทั้งหลาย ในโลกนี้ พร้อมทั้ง เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะทำจิตให้ยินดีได้ ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ เว้นตถาคตหรือสาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากคำสอนของตถาคตนี้”^{๑๐๒}

พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูลต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุขไม่มีทุกข์ ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไป ก็อุเบกขา คือ ดูอยู่เฉย ๆ^{๑๐๓}

^{๑๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔๒.

^{๑๐๑} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตฺโน), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๐.

^{๑๐๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๕/๑๗๖.

^{๑๐๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), รวมธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕.

พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ (Holy Abiding ; Sublime States of Mind) ประกอบด้วยหลักธรรมะ ๔ ประการ ได้แก่

๑) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นผู้สุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (Loving-Kindness ; Friendliness)

๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือนร้อนของปวงสัตว์ (Compassion)

๓) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป (Sympathetic Joy, Altruistic Joy)

๔) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตราบเรียบเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือผลชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม (Equanimity ; Neutrality ; Poise)^{๑๐๔}

จ. สังคหัตถุธรรม

สังคหัตถุธรรม เป็นหลักธรรมสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้ ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับ สังคหัตถุ ๔ ประการ ความว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลายสังคหัตถุ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน คือ ทาน การให้ ๑ เพยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก ๑ อตถจริยา ความประพฤติประโยชน์ ๑ สมานตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหัตถุ ๔ ประการนี้แล การให้ ๑ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก ๑ ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ ๑ ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร ๑ ธรรมเหล่านั้นแลเป็นเครื่องสงเคราะห์โลกประดุจสลักเพลาคบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้ฉะนั้น ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้นไม่พึงมีไซ้ มารดาหรือบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้น ฉะนั้น พวกเขาจึงถึงความใหญ่และเป็นที่น่าสรรเสริญ”^{๑๐๕}

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๐๕} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครอง เรียกว่า “สังคหัตถ์” ซึ่งเป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนของผู้ปกครอง มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) ทาน หมายถึง การให้ นักปกครองที่ดีต้องมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา การให้ทานจะช่วยให้ผู้ใจคนอื่นไว้ได้ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรได้”^{๑๐๖} การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน โดยยึดหลักการให้ทาน ๓ ประการ คือ

๑.๑) อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา

๑.๒) วิทยาทานหรือธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำ หรือสอนวิธีการทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาบุคลากร

๑.๓) อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงานหรือล่วงเกินซึ่งกันและกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง นั่นเอง

๒) ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำที่อ่อนหวาน รู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน

๓) อตถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น นักปกครองทำอตถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้ไม่สบาย เป็นต้น

๔) สมานัตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ คือเมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์” และผู้บริหารต้องรับผิดชอบในการตัดสินใจของตนเอง

คุณธรรม ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้ และยังความสมัคสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นระหว่างกันและกันด้วย หรือจะเรียกว่าเป็น “หลักมหาเสน่ห์” ก็ได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของเรานั้น ได้ทรงเจริญคุณธรรมคือ ราชสังคหัตถ์ ๔ ประการ เป็นพระราชจริยานวัตรของพระองค์อยู่เป็นเนืองนิตย์ ราชสังคหัตถ์ธรรม อันเนื่องในพระราชจริยานวัตร ๔ ประการ นั้น โบราณบัณฑิตได้บัญญัติตั้งไว้เป็นแบบอย่างดังนี้

๑) สสฺสเมธ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

๒) ปุริสเมธ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ

๓) สมมาปาส ความรู้จักผูกพันสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพานิชกรรม เป็นต้น

๔) วาขเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดีมี คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ^{๑๐๗}

^{๑๐๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๔/๒๕๘.

^{๑๐๗} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์, หน้า ๑๔๑.

ฉ. สัปปริสธรรม

สัปปริสธรรม หรือสัปปริสธรรม ๗ คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี ซึ่งก็คือธรรมของผู้นำที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้ ดังพุทธพจน์ความว่า

“ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้รู้จักเหตุ ๑ เป็นผู้รู้จักผล ๑ เป็นผู้รู้จักตน ๑ เป็นผู้รู้จักประมาณ ๑ เป็นผู้รู้จักกาล ๑ เป็นผู้รู้จักบริษัท ๑ เป็นผู้รู้จักบุคคล ๑”^{๑๐๘}

ผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบบริบูรณ์ แม้พระพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิก็ทรงประกอบด้วยธรรมเหล่านี้ จึงทรงยังธรรมจักรและอาณาจักรให้เป็นไปด้วยดี สัปปริสธรรม ๗ ประการ มีดังนี้

๑) ธัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น

๒) อุตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

๓) อุตตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖) ปริสสัญญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อกับชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

^{๑๐๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔.

๗) บุคคลัญญตา หรือ บุคคลปโรปรัญญตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคล ว่า โดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๑๐๙}

ข. ราชธรรม

ราชธรรม หรือทศพิธราชธรรม แปลว่า ธรรมของพระราชาหรือธรรมสำหรับผู้ปกครอง ๑๐ ประการ ที่พระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองบ้านเมือง และผู้ปกครองในทุกระดับจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว มีปรากฏใน มหาหังสชาดก ว่าด้วยเรื่อง พญาหงส์ติดบ่วง เป็นบทสนทนา ระหว่างพระราชาและพญาหงส์ ที่แสดงให้เห็นหลักธรรมขององค์ราชาผู้เปี่ยมไปด้วยธรรม และเป็นหลักธรรมที่พระราชาหรือนักปกครองผู้ปรารถนาธรรมใช้เป็นหลักการ ความตอนหนึ่งว่า

“เมื่อสุวรรณหงส์ทั้งสองที่ประเสริฐ ซึ่งประพติธรรมอันประเสริฐ กำลังโต้ตอบกันด้วยประการฉะนี้ นายพรานถือท่อนไม้กระซับแน่น รีบเดินเข้ามา สุมหงส์เห็นนายพรานนั้นกำลังเดินมา จึงได้ร้องเสียงดัง ยืนอยู่ข้างหน้าพญาหงส์ ปลอบพญาหงส์ที่หวาดกลัว ให้เบาใจด้วยคำว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหงส์ทั้งหลาย อย่าทรงกลัวเลย ด้วยว่า บุคคลทั้งหลายเช่นกับพระองค์ย่อมไม่กลัว ข้าพระองค์จะประกอบความเพียรอันสมควร ประกอบด้วยธรรม พระองค์จะพ้นจากบ่วงด้วยความเพียร อันผ่องแผ้วนั้นได้โดยพลัน”^{๑๑๐}

ทศพิธราชธรรมนี้เมื่อพิจารณาด้วยดีจักเห็นได้ว่า มิใช่เป็นธรรมะเฉพาะท่านผู้ปกครองประชาชนชั้นสูงสุดเท่านั้น แต่เป็นธรรมะสำหรับผู้ปกครองทั่วไปตั้งแต่ส่วนใหญ่ เช่น ประมุขของประเทศชาติและรัฐบาล ตลอดถึงส่วนน้อย เช่น หัวหน้าครอบครัว ทั้งเป็นธรรมะสำหรับผู้อยู่ในปกครองด้วย เพราะการปกครองจักดำเนินไปได้เรียบร้อยดี ผู้ที่อยู่ในปกครองก็จำต้องประพฤติธรรมนี้ตามด้วยฐานะ เพราะฉะนั้นราชธรรมนี้จึงเป็นธรรมสำหรับคนที่อยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า ตั้งแต่ครอบครัวหนึ่งจนถึงประเทศชาติหรือทั้งหมดพึงประพฤติต่อกัน เพื่ออยู่ด้วยกันเป็นสุขสงบและมีความเจริญ โดยลำดับต่อไป^{๑๑๑} ทศพิธราชธรรมจะมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า ธรรมสำหรับพระราชา แต่ประชาชนพสกนิกรทั้งหลายก็สามารถนำมาเป็นหลักประพฤติปฏิบัติได้ เมื่อประพฤติตามนั้นแหละจะเกิดโอกาสมากมาย สะดวกในการที่พระองค์จะดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ขอให้มองกันดี ๆ ว่าทศพิธราชธรรมนั้นจะสามารถคุ้มครองบ้านเมือง ป้องกันบ้านเมือง พัฒนาบ้านเมืองในฐานะที่เป็นธรรมะที่จะช่วยได้จริง^{๑๑๒}

^{๑๐๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

^{๑๑๐} ชู.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

^{๑๑๑} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, *การปกครองแนวพุทธศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๑๑๒} พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), *โชคดีมีโอกาสดำตามรอยยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

ราชธรรม หรือทศพิธราชธรรม หรือธรรมของพระราชา หรือธรรมสำหรับผู้ปกครอง ๑๐ ประการ ที่พระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองบ้านเมือง และผู้ปกครองในทุกระดับจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้น เป็นคุณสมบัติประจำตัว ประกอบด้วย

๑) ทาน คือ การให้ทรัพย์สินสิ่งของและธรรมเพื่อช่วยเหลือประชาชน รวมทั้งการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ

๒) ศีล คือ การสำรวมระวังรักษาพฤติกรรมทางกายและทางวาจาให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม ทั้งที่เป็นอดีตหิตสมบัติคือความดีส่วนตัว และปรหิตสมบัติคือความดีงามเพื่อส่วนรวม

๓) ปริจาคะ คือ การเสียสละความสุขสบายส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม

๔) อาชวชะ คือ ความซื่อตรง สุจริต ไม่ฉ้อฉลหลอกลวง ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน

๕) มัททวะ คือ ความอ่อนโยน เป็นการปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความอ่อนโยน สุภาพ เรียบร้อย ไม่เย่อหยิ่งหลงตัวเอง

๖) ตปะ คือ ความเพียรเพิกเลศตัมหา ไม่หลงระเหิรไปกับคำสรรเสริญเยินยอ และความสำเร็จสำเร็จที่มาพร้อมกับอำนาจวาสนา จนลืมนึกปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์

๗) อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ เป็นการไม่ตกอยู่ในอำนาจของความโกรธ ไม่ใช่อำนาจบาตรใหญ่ มีความสุขที่ได้พบปะประชาชนทั่วไปอย่างใกล้ชิด

๘) อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ไม่หาเรื่องกดขี่ข่มเหงหรือลงอาญาแผ่นดิน โดยปราศจากเหตุอันควร

๙) ขันติ คือ ความอดทน เป็นความอดทนต่อสิ่งที่ไม่ปรารถนา หรือไม่พอใจ สามารถควบคุมกิริยาอาการให้สงบนิ่ง ไม่แสดงอาการหงุดหงิดหรือแสดงความไม่พอใจ

๑๐) อวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดจากธรรม ยึดมั่นในหลักปกครอง หลักนิติธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ โดยไม่ประพฤติดุปฏิบัติให้ผิดเพี้ยนไปจากหลักการเหล่านั้น^{๑๓๓}

สรุปได้ว่า ธรรมะของผู้ผู้นำซึ่งมาจากหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นทางที่จะนำองค์กรให้เกิดการพัฒนา สร้างประสิทธิภาพของผู้ผู้นำให้สำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์และนำไปประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องอย่างเหมาะสมกับองค์กรหรือสังคมที่ตนนำหรือปกครองอยู่ และจะเป็นผู้นำที่ดีที่พึงประสงค์ คือ มีทั้งความรู้ดี ความสามารถดี และความประพฤติดี อันเป็นภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในยุคปัจจุบันที่ต้องการผู้นำที่มีธรรม มีวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรดำเนินกิจกรรมขององค์กร หน่วยงานหรือสังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กรนั้น ๆ ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างมั่นคง ซึ่งหลักธรรมะดังกล่าวมีมากมาย อาทิ อธิปไตย อธิบาทธรรม พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม สัมปติธรรม ราชธรรม ฯลฯ แต่ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ผู้นำในยุคปัจจุบัน คือ ปาปนิกรรม ซึ่งประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) จักขุมา หมายถึง ปัญญา มองการณ์ไกล (๒) วิรุโรร หมายถึง จัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และ (๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี นั่นเอง

^{๑๓๓} ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๕ ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓-๔๒.

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด เกี่ยวกับพระสังฆาธิการ จากเอกสารทางวิชาการของ นักวิชาการหลากหลายท่าน จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “ความหมายของพระสังฆาธิการ” ผู้วิจัยได้ประมวล เนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเป็นทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและ ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจเต็มตามที่ตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงมีบัญญัติคำว่า “พระสังฆาธิการ”^{๑๑๔}

คำว่า “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ แปลว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทาง คณะสงฆ์ หรือ พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง นั่นเอง ซึ่งในตัวบท หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง ดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๑๑๕}

คำว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า “สังฆ” และ “อธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า พระภิกษุผู้ ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โลกมีอำนาจเต็มตามหน้าที่ ผู้ ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการดังกล่าว มีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำ สั่งของมหาเถร สมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมีลักษณะความเป็นผู้นำใน การพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด ในหมู่บ้าน และในชุมชน โดยใช้หลักธรรมะใน พระพุทธศาสนา^{๑๑๖} พระสังฆาธิการ คือ บุคลากรทางพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ระดับวัดมีเจ้าอาวาสเป็น ผู้บริหารจัดการวัด มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค ทำหน้าที่ปกครอง ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่ง มหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน^{๑๑๗}

^{๑๑๔} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), *วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

^{๑๑๕} กนก แสงประเสริฐ, *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

^{๑๑๖} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, *การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๘-๙.

^{๑๑๗} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือพระสังฆาธิการ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ราชบุรี: สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า คำนำ.

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ทั้ง ๑๒ ตำแหน่ง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคม ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครอง

๒.๓.๒ การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ ๗ ข้อ ดังนี้

- ๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- ๒) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
- ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- ๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- ๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- ๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- ๗) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน^{๑๔๘}

นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามที่ระบุไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ มีดังนี้

- ๑) การแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพ้น ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ
- ๒) การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๒๐ พรรษา และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอกหรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค
- ๓) การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพ้น ๑๐ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค
- ๔) การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ จะต้อง มีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพ้น ๑๐ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้น สัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือมีเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค

^{๑๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

๕) การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล จะต้องมิคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมิพรรษาพัน ๕ พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรมหรือนักธรรมเอก

๖) การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นพระอารามราษฎร์ จะต้องมิคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมิพรรษาพัน ๕ พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

๗) การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ต้องมิคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ ต้องมิพรรษาพัน ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมิสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมิสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก ส่วนพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมิพรรษาพัน ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์^{๑๑๙}

อนึ่ง พระสังฆาธิการจะพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุหรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการต้องมิคุณสมบัติทั่วไป คือ มีพรรษาสสมควร มีความรู้สมควร มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง อาทิ พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค นอกจากจะต้องมิคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมิพรรษาพัน ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะด้วย

๒.๓.๓ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ “อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ” ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังที่ตราไว้ในมาตรา ๒๐ ทวิ ว่า เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายธรรมนูญ^{๑๒๐} โดยที่กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ได้ระบุให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ผู้ปกครองใน ๕ เขตปกครองดังนี้

^{๑๑๙} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๒๖๕-๒๗๑.

^{๑๒๐} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, หน้า ๘๑-๘๑.

๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕

๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗

๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ และภาค ๑๘

๕) เจ้าคณะใหญ่หนธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาคทุกภาค
อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ที่ระบุไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วย ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ มีดังนี้

ข้อ ๗ เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาคหรือ มีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็น ไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๘ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะใหญ่ หรือเจ้าคณะใหญ่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะใหญ่ เมื่อได้ปฏิบัติตามความตามวรรคต้นแล้ว ให้ดำเนินการเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี ให้ผู้รักษาการเจ้าคณะใหญ่มีอำนาจ หน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๙ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ ให้มีเลขานุการเจ้าคณะ ใหญ่ ๒ รูป ทำหน้าที่การเลขานุการ

ในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค มีระบุไว้ตามความในมาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ว่า การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับ ได้แก่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล^{๑๒๑}

^{๑๒๑} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๖-๗.

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆ ก็ได้

เจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ ดังที่มีระบุไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ข้อ ๑๐ ว่า เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน^{๑๒๒} ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓) วินิจฉัยลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

เจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ ดังที่มีระบุไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ข้อ ๑๕ ว่า เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดของตน ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓) วินิจฉัยลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๑๒๓}

เจ้าคณะอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ ดังที่มีระบุไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ข้อ ๒๐ ว่า เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓) วินิจฉัยลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

^{๑๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๑๒๔}

เจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่ ดังที่มีระบุไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ข้อ ๒๕ ว่า เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๑๒๕}

เจ้าอาวาส มีอำนาจหน้าที่ ดังระบุไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ ดังนี้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

๑) บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิด คำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม^{๑๒๖}

อนึ่ง พระสังฆาธิการผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตามความในมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังต่อไปนี้

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๑๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙-๘๐.

^{๑๒๖} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, หน้า ๘๔.

มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา และตามความในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๔๘ และ มาตรา ๑๕๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา

การเป็นเจ้าพนักงานตามความหมายแห่งกฎหมายอาญาแล้ว ย่อมมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติของเจ้าอาวาส และมีผลต่อบุคคลผู้จำต้องปฏิบัติต่อเจ้าอาวาสนั้นด้วย หากความผิดนั้นผิดต่อกฎหมายอาญา ก็มีผลเป็นเจ้าพนักงานกระทำความผิด ซึ่งต้องรับโทษหนักกว่าบุคคลธรรมดากระทำความผิดในทางตรงกันข้าม หากบุคคลผู้กระทำต่อเจ้าอาวาสอาจต้องรับโทษหนักขึ้นได้ ฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น โดยที่ความผิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัับเจ้าพนักงาน คือ

- ๑) ความผิดฐานดูหมิ่นเจ้าพนักงาน
- ๒) ความผิดฐานทำร้ายเจ้าพนักงาน
- ๓) ความผิดฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงาน
- ๔) ความผิดฐานต่อสูั้ขัดขวางเจ้าพนักงาน
- ๕) ความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน
- ๖) ความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติโดยมิชอบ เป็นต้น

โดยใน มาตรา ๑๔๘ และ มาตรา ๑๕๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา มีรายละเอียด ดังนี้
มาตรา ๑๔๘ ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน ใช้อำนาจในตำแหน่งโดยมิชอบ ช่มชู้ใจหรือจงใจเพื่อให้บุคคลใดมอบให้หรือหามาให้ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่ตนเองหรือผู้อื่นต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี หรือจำคุกตลอดชีวิต และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสี่หมื่นบาทหรือประหารชีวิต^{๑๒๗}

มาตรา ๑๕๗ ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ^{๑๒๘}

คำว่า เจ้าพนักงาน ได้แก่บุคคลผู้ทำงานให้แก่รัฐโดยได้รับเงินเดือนจากงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินเดือน ซึ่งได้แก่ข้าราชการโดยทั่วไปนั่นเอง

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ฆาธิการมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ในปกครองให้ดำเนินการโดยเป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี วินิจฉัยลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่งหรือคำวินิจฉัย แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะชั้นปกครองรองลงมา ตรวจสอบและจัดประชุมในเขตปกครองของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย สำหรับพระสงฆ์ฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ยังต้องให้ความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศลอีกด้วย อนึ่ง พระสงฆ์ฆาธิการซึ่งได้แก่พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์นี้กฎหมายรับรองว่ามีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาด้วย

^{๑๒๗} คณะวิชาการ The Justice Group, **ประมวลกฎหมายอาญา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พีรภาส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗๖.

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐

๒.๔ ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลพื้นที่วิจัย ดังนี้

อำเภอปรางบุรี ในอดีตเป็นพื้นที่เขตปกครองเมืองปรางบุรี (เมืองชั้นจัตวา) ขึ้นตรงกับแขวงเมืองเพชรบุรี กระทั่งมีการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล จึงได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอเมืองปรางบุรี แขวงเมืองเพชรบุรี (จังหวัดเพชรบุรี) ต่อมา วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการเหนือเกล้าให้รวมเอาอำเภอเมืองปรางบุรี อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดเพชรบุรี และอำเภอกำเนิดนพคุณ จังหวัดชุมพร ซึ่งเป็นเมืองชั้นจัตวามาก่อนเข้าร่วมเป็นจังหวัดปรางบุรี ปัจจุบัน อำเภอปรางบุรีตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอหัวหิน, ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอไทย, ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสามร้อยยอด และทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตตะนาวศรี (ประเทศพม่า)^{๑๒๙}

คณะสงฆ์อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มี พระครูอาทรศิริรักษ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี^{๑๓๐} ปกครองวัดในสังกัด จำนวน ๑๖ วัด (มหานิกาย) ได้แก่

๑. วัดเขาน้อย
๒. วัดรังษีนิมิต
๓. วัดวังกุ่ม
๔. วัดเขาดิน
๕. วัดธรรมวารีศรีรัตนาราม
๖. วัดวังยาว
๗. วัดปากคลองปราง
๘. วัดเขาน้อยปากน้ำ
๙. วัดสุมนาวาส
๑๐. วัดนาห้วย
๑๑. วัดหนองตาแต้ม
๑๒. วัดสิทธิสังฆาราม
๑๓. วัดธรรมประชาราม
๑๔. วัดเขาเขียว
๑๕. วัดแหลมเจ้าสัว
๑๖. วัดเทพประสิทธิ์^{๑๓๑}

^{๑๒๙} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, “อำเภอปรางบุรี”, [ออนไลน์], < <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอปรางบุรี> >, [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๑๓๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, “เจ้าคณะผู้ปกครอง”, [ออนไลน์], < <http://pkn.onab.go.th/> >, [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๑๓๑} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, “รายชื่อวัดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, [ออนไลน์], < <https://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อวัดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์> >, [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) เจ้าอาวาสในอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (มหานิกาย) มีจำนวน ๑๖ รูป ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ พระสังฆาธิการในอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (มหานิกาย)^{๑๓๒}

ที่	ชื่อ-ฉายา	วัด	ตำบล
๑	พระครูอาทรศีรีรักษ์	เขาน้อย	เขาน้อย
๒	พระครูวิบูลพัฒนาการ	รังษีนิมิต	วังก้ง
๓	พระครูไพโรจน์ยติคุณ	วังก้ง	วังก้ง
๔	พระครูอุปถัมภ์บุญญสาร	เขาดิน	วังก้ง
๕	พระครูสถิตรัตนธรรม	ธรรมวารีศรีรัตนาราม	เขาน้อย
๖	พระสมุห์ชาติ ปภสสโร	วังยาว	วังก้ง
๗	พระครูพิทักษ์ปรางเขต	ปากคลองปราง	ปากน้ำปราง
๘	พระครูมงคลสีลาภินันท์	เขาน้อยปากน้ำ	ปากน้ำปราง
๙	พระครูสมุทรธรรมสถิต โยควิมุตโต	สุมนาวาส	ปากน้ำปราง
๑๐	พระครูประจักษ์ศีลคุณ	นาห้วย	ปรางมุนี
๑๑	พระครูวิริยาธิการี	หนองตาแต้ม	หนองตาแต้ม
๑๒	พระครูสุนทรกิตติวัฒน์	สิทธิสังฆาราม	หนองตาแจ้ม
๑๓	พระครูวุฒิธรรมประจักษ์	ธรรมประชาราม	หนองตาแต้ม
๑๔	พระครูสุวิบูลบรรพต จิรวโส	เขาเขียว	หนองตาแต้ม
๑๕	พระอธิการสุพจน์ สุนติกโร	แหลมเจ้าสัว	เขาน้อย
๑๖	พระอธิการพริ้ง ยติโก	เทพประสิทธิ์	หนองตาแต้ม

สรุปได้ว่า อำเภอปรางมุนีเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำหรับฝ่ายคณะสงฆ์ (มหานิกาย) นั้น อำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มี พระครูอาทรศีรีรักษ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอปรางมุนี ปกครองวัดในสังกัดจำนวน ๑๖ วัด ได้แก่ วัดเขาน้อย วัดรังษีนิมิต วัดวังก้ง วัดเขาดิน วัดธรรมวารีศรีรัตนาราม วัดวังยาว วัดปากคลองปราง วัดเขาน้อยปากน้ำ วัดสุมนาวาส วัดนาห้วย วัดหนองตาแต้ม วัดสิทธิสังฆาราม วัดธรรมประชาราม วัดเขาเขียว วัดแหลมเจ้าสัว วัดป่าสุญญตา และวัดเทพประสิทธิ์

^{๑๓๒} สำนักงานเจ้าคณะอำเภอปรางมุนี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอปรางมุนี, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๒. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” โดยมีรายละเอียด ตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

พระสมทบ ธิรปณโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสักวิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ผู้ตอบแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง ๓๘๔ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘ มีอายุระหว่าง ๑๓-๑๕ ปี จำนวน ๑๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗ ๘.๐ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึง มัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวนชั้นละ ๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗ ความสัมพันธ์ด้านการศึกษากับโรงเรียน ต่ำกว่า ๓ ปี จำนวน ๑๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๑ ไม่เคยเข้าอบรมคุณธรรม จำนวน ๑๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๙ ครอบครัวมีรายได้ต่อเดือน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ครอบครัวมีรายได้ ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน จำนวน ๑๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๙ ๒) เปรียบเทียบภาวะผู้นำของเยาวชนโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=๓.๘๗) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ระดับภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม ๔ อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน ๓) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ กับภาวะผู้นำของเยาวชนโรงเรียนหล่มสักวิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การนำหลักฆราวาสธรรม ๔ (หลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์) มาใช้ศึกษา ภาวะผู้นำเยาวชนของโรงเรียนหล่มสักวิทยาคม มีความเหมาะสมทำให้นักเรียนมีความรู้เรื่องหลักธรรมที่ดีและรู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ และนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน สาเหตุ ปัญหา อุปสรรค สภาพครอบครัวเกิดความแตกแยกครอบครัวไม่ใส่ใจดูแล ครอบครัวเปลี่ยนบทบาทจากเดิม ความไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของนักเรียนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ตัดสินใจไม่ถูกยังขาดความรับผิดชอบ ขาดการเสียสละ อยากรู้ อยากลอง สื่อโฆษณาสิ่งยั่วยุให้เกิดการกระทำตามใจตนเอง ตามกระแสสังคม ความสะดวกสบายทำให้เกิดความมักง่ายขาดความอดทน ตัวอย่างไม่ดีในสังคมมีมาก สื่อต่างๆถ่ายทอดตัวอย่างที่ไม่เหมาะสม ข้อเสนอแนะแนวทางวิธีแก้ไข ผู้ปกครองผู้ใหญ่นักเรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบต้องรู้จักเสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดีให้รู้จักคิดและทำในสิ่งที่ถูกต้อง สร้างความรักในโรงเรียนขึ้นและบอกหลักการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดูแลเอาใจใส่ครอบครัวดูแลเอาใจใส่บุตรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ให้ความรู้ความเข้าใจให้เด็กเยาวชนมีหน้าที่ในครอบครัว^{๑๓๓}

^{๑๓๓} พระสมทบ ธิรปณโณ, “ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสักวิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูพิศาลบุญญาภินันท์ อจจาโทร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนอยู่ในระดับมากทุกด้าน ตามลำดับคือ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านการบริหาร ด้านมนุษยสัมพันธ์ ส่วนผลการเปรียบเทียบคุณภาพความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับพุทธศาสนิกชน จำแนกตาม เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษาไม่แตกต่างกัน ส่วนอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน^{๑๓๔}

ไสว บุญขวัญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอตากคลี จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ปรับเปลี่ยนไปทำให้เหลือเพียง ๓ ภารกิจ ดังนี้ (๑) บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันได้แก่การปกครองและการรักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งเป็นหน้าที่หลักและสำคัญ การดำเนินนโยบายของรัฐไปสู่ประชาชน (๒) บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำชุมชน (๓) บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเป็นผู้ประสาน ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นำหลักธรรมปริสธรรม ๗ ไปปฏิบัติใช้ในชุมชนผู้นำ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า นำหลักธรรมสัปปริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมากที่สุดในเรื่อง การเป็นผู้นำที่ปกครองดูแลคนในชุมชนด้วยความยุติธรรม ผลการศึกษาพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของผู้นำ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุดในเรื่องการเป็นผู้นำเป็นมิตรไมตรีกับทุกคนในชุมชน ผลการศึกษการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำท้องถิ่นเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า ผู้นำต้องปรับกระบวนการทัศน์การพัฒนาโดยใช้รูปแบบการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อเป็นกระบวนการขั้นตอนการทำงานกับชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ผู้นำจัดทำฐานข้อมูลวิเคราะห์และประเมินสภาพชุมชน ผู้นำเรียนรู้การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีแนวความคิดการทำงานที่เกิดผลกับชุมชนโดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เว้นอคติ ๔ มีรูปแบบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ มาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แบบเชิงบูรณาการ ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมมือกันทำให้งานเกิดผลสำเร็จ^{๑๓๕}

^{๑๓๔} พระครูพิศาลบุญญาภินันท์ อจจาโทร, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๓๕} ไสว บุญขวัญ, “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอตากคลี จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

พระบัณฑิต ญาณธีโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกที่เหมาะสมในยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปณิกกรรม ๓ หลักอโคติ ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ หลักสัปปุริสธรรม ๗ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ หลักราชสังคหวัตถุ ๔ หลักสาราณียธรรม ๖ หลักสังคาลสูตรและ หลักอปริหานิยธรรม ๗ ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๒ ทั้ง ๖ ด้านที่โดดเด่น ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ สอดคล้องกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักปาปณิกกรรม ๓ และยังมีหลักธรรมของผู้นำที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ผู้นำองค์กรคณะสงฆ์ไทยสามารถนำภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปณิกกรรม ๓ หลักสัปปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ผู้นำคณะสงฆ์ไทยในระดับต่าง ๆ ควรมีภาวะผู้นำดังกล่าว เพื่อที่จะสร้างวิสัยทัศน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่คณะสงฆ์ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป^{๑๓๖}

พระครูไพโรจน์ภัทรคุณ (วิโรจน์ ภทฺทปญฺโญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมทั้ง ๗ ด้าน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ และเมื่อจำแนกรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดพบว่า ด้านการศึกษาอบรมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ รองลงมาคือ ด้านศาสนบุคคล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕ ด้านคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ และด้านปัจจัยการบริหารงานของเจ้าอาวาส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ ด้านศาสนวัตถุ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ ด้านศาสนพิธี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๖ และด้านการบริหารงานบุคคล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ ตามลำดับ และ ๒) ในด้านภาวะผู้นำ เมื่อจำแนกตามสถานสภาพส่วนบุคคลโดยรวม พระภิกษุที่มีอายุ พรรษา การศึกษาทางโลก และการศึกษาทางบาลี ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระภิกษุที่มีการศึกษาทางธรรม และตำแหน่งที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสแตกต่างกันซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๓๗}

^{๑๓๖} พระบัณฑิต ญาณธีโร, “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๓๗} พระครูไพโรจน์ภัทรคุณ (วิโรจน์ ภทฺทปญฺโญ), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระครูโชติพัฒนานุยุต (อุทัย สิริจันท) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารมีลักษณะเป็นจุดศูนย์รวม คือ สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ร่วมงาน เป็นผู้หน้าที่รู้จักหลักพรหมวิหาร หรือหลักการ วิธีการดำเนินงาน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทำงาน รู้จักความเมตตา รู้จักตนเองและผู้อื่น มีความกรุณาต่อผู้ร่วมงาน ประกอบด้วยมุทิตา และมีอุเบกขา รู้กาลเวลาที่เหมาะสม รู้จักระเบียบ กฎเกณฑ์และโครงสร้างของสังคม และหลักพรหมวิหารกับการใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมต่อหน้าที่ของพระสังฆาธิการในเขตตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จากบทสัมภาษณ์ พบว่า คณะสงฆ์ในเขตตำบลโพธิ์ทองได้นำหลักพรหมวิหารมาปรับใช้ในการปกครองโดยใช้หลักเมตตาต่อผู้ใต้ปกครองทั้งบรรพชิตและฆราวาส ยึดหลักกรุณาต่อเพื่อนร่วมงาน ประสานสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เมื่อสมาชิกประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานก็พลอยยินดี สร้างความอุเบกขาในคราวมีเรื่องมากระทบ นี่เป็นภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด^{๑๓๘}

พระมหาศุภโชค มณีโชติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดงบัง จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาส ในอำเภอดงบัง จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดงบัง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านกาลัญญตาอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่นๆอยู่ในระดับมากที่สุด ๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นพระภิกษุต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดงบัง จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาแผนกบาลี และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ที่แตกต่างกัน พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดงบัง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอายุ พรรษา ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาแผนกบาลี และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ไม่แตกต่างกัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ ๓) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดงบัง จังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ พระสังฆาธิการบางรูปไม่มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน พระสังฆาธิการบางครั้งเชื่อมั่นในการทำงานของตนเองสูงเมื่อเกิดข้อผิดพลาดแล้วทำให้เกิดความเสียหายและเสียเวลาแก้ไข เพราะไม่ยึดหลักการ และพระสังฆาธิการยังขาดเหตุผลในการปฏิบัติงาน ยึดติดอยู่กับรูปแบบเดิมในการบริหารงาน ถือสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว และไม่คอยแก้ไขหรือพัฒนาตนเอง ทำให้งานของพุทธศาสนาไม่เดินหน้า^{๑๓๙}

^{๑๓๘} พระครูโชติพัฒนานุยุต (อุทัย สิริจันท), “การศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๓๙} พระมหาศุภโชค มณีโชติ, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดงบัง จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุขอินทร์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปุริสธรรม ๗” ผลการศึกษาวิจัย ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปุริสธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย สรุปได้คือ ด้านปรีชาญาณ ด้านอดัตถญาณ ด้านอรรถญาณ ด้านบุคคลปรีชาญาณ ด้านธัมมญาณ ด้านมัตถญาณ และด้านกาลญาณ การเปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักสัปปุริสธรรม โดยรวมปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งหมด กล่าวคือ พรรษา ตำแหน่ง การศึกษานักธรรม การศึกษาบาลี ประสบการณ์การปฏิบัติงาน แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี คือ พระสังฆาธิการควรนำหลักสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม จะทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอุทัยธานี เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๑๔๐}

นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทผู้นำที่ดีตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกต้องประกอบด้วยบทบาทพื้นฐานสำคัญ ๔ ประการ คือ (๑) การกำหนดทิศทาง (Path finding) เป็นการกำหนดทิศทางขององค์กรให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่ได้วางไว้ (๒) การจัดการระบบการทำงาน (Alignment) (๓) การมอบอำนาจ (Empowerment) เป็นการมอบหมายอำนาจ ความรับผิดชอบให้แก่บุคคลที่เหมาะสม เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (๔) แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) สำหรับภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร ๔ ธรรมาธิปไตย พละ ๔ และสัปปุริสธรรม ๗ เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไปรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้นำตามแนวคิดตะวันตกและหลักพุทธธรรม ย่อมประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดน การพัฒนาคน และการพัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบ ทั้ง ๒ ด้าน คือ (๑) คุณภาพด้านความสามารถ เพื่อทำให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดน พัฒนาคน และพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำคุณภาพบุคลากรในองค์กรและคุณภาพขององค์กรให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ (๒) คุณภาพด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดการยกระดับจิตใจของผู้นำให้มีคุณธรรมจริยธรรม เห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นหลัก เพื่อให้สามารถนำพาหมู่คณะ องค์กร และสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป^{๑๔๑}

^{๑๔๐} พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุขอินทร์), “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปุริสธรรม ๗”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๔๑} นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

จิตติมา พงษ์ไพบูลย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร)” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ตามทัศนะของนักวิชาการทั่วไปและทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีลักษณะที่โดดเด่นเหนือบุคคลอื่น ทั้งในด้านความคิดเทคนิควิธีการในการทำงาน ความมีระเบียบวินัยและมีความรับผิดชอบ สามารถให้ความคุ้มครองดูแลผู้ร่วมงานได้อย่างมีความสุข แนวคิดของนักวิชาการทั่วไปอยู่ที่ผลสำเร็จของงานจากที่ทุกคนมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ส่วนแนวคิดในทัศนะพระพุทธศาสนานอกจากผลสำเร็จของงานอยู่ที่จุดมุ่งหมายของเพื่อนร่วมงานของทุกคนแล้ว ผลประโยชน์นั้นต้องสร้างความสุขให้กับตนเองและช่วยเหลือให้ผู้อื่นรวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลายทั่วไปให้พ้นทุกข์ด้วย ผลการวิจัยพบว่าชีวประวัติ และผลงานของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร), ผศ.ดร. นั้นถือว่ามีพื้นฐานที่มาจากครอบครัวที่ยากจน แต่เป็นผู้ที่ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากและมีจิตใจใฝ่ใฝ่ในการศึกษาจนสามารถพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าในชีวิตสมณเพศและการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางคณะสงฆ์ โดยปัจจุบันนี้ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ในส่วนผลงานด้านการบริหารคณะสงฆ์นั้นพบว่าพระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร), ผศ.ดร. ได้ดำเนินการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ครบทั้ง ๖ ด้านโดยสามารถสร้างประโยชน์ให้กับพระศาสนาและประชาชนเป็นจำนวนมาก ผลการวิจัย พบว่าภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี(สฤณี สิริโร)ผศ.ดร.ในการกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยท่านได้พยายามนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร), ผศ.ดร.นั้นในบางประเด็นมีความสอดคล้องกับหลักการบริหารและภาวะผู้นำของนักวิชาการสมัยใหม่ อันแสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำของพระสงฆ์สมัยปัจจุบันที่นำเอาพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้นั้นสามารถที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้เป็นอย่างดี^{๑๔๒}

สรุปได้ว่า ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงานและองค์กร ปัจจุบันมีความเชื่อว่า ผู้นำไม่ได้เป็นมาโดยกำเนิด การเป็นผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้ จากการที่ผู้นั้นใช้ความพยายามและการทำงานหนัก การเป็นผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ ภาวะผู้นำเป็นคำที่มีผู้ให้นิยามมากมาย แต่ที่คนส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันก็คือ เป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นเพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนด รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์กร ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้กลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมาย ซึ่งประกอบได้หลายด้วยองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความไว้วางใจและเชื่อมั่นในภาวะผู้นำเพื่อเป็นตัวบ่งชี้ความน่าเชื่อถือได้มากที่สุดในความพอใจของพนักงานในองค์กร รวมถึงการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพ โดยภาวะผู้นำที่มีประโยชน์ในขอบข่ายที่สำคัญสามขอบข่ายดังกล่าวนี้ คือ ภูมิจนในการเอาชนะความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของคนในองค์กร

^{๑๔๒}จิตติมา พงษ์ไพบูลย์, “ศึกษาภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๒.๕.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

พระเกษมศักดิ์ วรสุโข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดจนการพัฒนาบุคลากร การศึกษาและอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ, พรรษา, การศึกษาสามัญ, การศึกษาทางธรรม และตำแหน่งที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑^{๑๔๓}

พระครูสุชาติวุฒิกิจ (เฉลิมชัย อภิชาติ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง ๒) ผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพอายุพรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหานั้นก็คือ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากกว่าเดิม โดยเฉพาะงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ นั้นถือว่ามีความสำคัญในการพัฒนาสังคม และการพัฒนาองค์การคณะสงฆ์ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็มีความสำคัญในการสอนให้บุคคลทั่วไปยึดหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความมั่นคงและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองด้วย^{๑๔๔}

^{๑๔๓} พระเกษมศักดิ์ วรสุโข, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๔๔} พระครูสุชาติวุฒิกิจ (เฉลิมชัย อภิชาติ), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๖๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า (๑) ด้านการปกครองนั้นมีบทบาทในการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยมีค่าสูงสุด และมีข้อที่ว่าการบริหารจัดการกิจการของวัดเช่น บัญชีรายรับ-จ่ายให้เป็นไปด้วยดีเป็นอันดับสุดท้าย (๒) ด้านศาสนศึกษา มีบทบาทในด้านการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมชั้นภายในวัด และมีการจัดหาทุกการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลีเป็นระดับสุดท้าย (๓) ด้านศึกษาสงเคราะห์มีบทบาทให้ด้านการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ อยู่ในระดับสูงสุด และมีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินยาทยอยู่ในระดับสุดท้าย (๔) ด้านการเผยแผ่นั้นมีบทบาทในด้านการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน แต่มีการจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์เป็นลำดับสุดท้าย (๕) ด้านสาธารณูปการ มีการควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์อยู่ในระดับสูงสุด และมีการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัดเป็นลำดับสุดท้าย (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์มีการบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติเป็นอันดับสูงสุด และมีการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้งเป็นข้อสุดท้าย^{๑๔๕}

พระครูวีรธรรมานุสิฐ (วีรพล ธมฺมปาโล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๓.๓๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการปกครองและด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก สำหรับผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ อายุ จำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ ระดับการศึกษาทางธรรม และระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งต่างกันมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรวมแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีอายุ จำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ ระดับการศึกษาทางธรรม และระดับการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๔๖}

^{๑๔๕} พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๔๖} พระครูวีรธรรมานุสิฐ (วีรพล ธมฺมปาโล), “บทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระครูโสภณปทุมมากร (ชโล ธมฺมปาโล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและ ศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านการปกครองสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔ ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔ และด้านให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ และ ๒) ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ และตำบลที่อยู่ของพระสังฆาธิการต่างกัน มีผลทำให้ประสิทธิภาพของการบริหารงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีพรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง และสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามต่างกัน มีผลทำให้ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๔๗}

พระราชปริยัติโมลี (ไพบุลย์ วิบุโล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการปกครอง รองลงมาได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านการสาธารณูปการ และ ๒) ผลการเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพ พบว่า มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ แตกต่างกัน มีดังนี้ ที่มีอายุแตกต่างกัน การบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวม ไม่แตกต่างกัน เว้นแต่ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ที่มีพรรษาและวุฒิการศึกษาสายสามัญแตกต่างกัน มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกันในทุกด้าน และวุฒิการศึกษาสายปริยัติธรรมและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแตกต่างกัน มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวม ไม่แตกต่างกัน เว้นแต่ด้านการสาธารณสงเคราะห์แตกต่างกัน^{๑๔๘}

^{๑๔๗} พระครูโสภณปทุมมากร (ชโล ธมฺมปาโล), “ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๔๘} พระราชปริยัติโมลี (ไพบุลย์ วิบุโล), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดสุพรรณบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระอธิการชรัตน์ จิตคุโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระภิกษุและสามเณร มีความเห็นต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๖๐) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า พระภิกษุและสามเณรมีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด (๓.๗๐) ในด้านการปกครอง ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (๓.๔๘) ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๒) บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยภาพรวม พระภิกษุและสามเณร ที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความเห็น ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ ๓) ปัญหาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับพระสังฆาธิการภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพราะว่าพระภิกษุและสามเณร ผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาส่วนใหญ่ยังไม่เห็นผู้บริหารหรือผู้ปกครองทำหน้าที่ในการบริหารอย่างเต็มกำลังความสามารถ แต่กล่าวโดยภาพรวมถึงหน่วยงานต่างๆ ต่อบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อยู่ในระดับมาก แสดงว่ามีการวางแผน นโยบายและวัตถุประสงค์ ในการบริหารงานได้เป็นอย่างดีตลอดถึงการวางตัวบุคคลในการทำงานได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น พระภิกษุและสามเณรหรือผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาต้องการให้ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นมีภาวะความเป็นผู้นำที่ดีและทำงานอย่างเต็มความสามารถของตนเอง ด้วยความเสียสละ สามัคคี อุดหนุนและเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ^{๑๔๙}

พระครูวิมลขันติพลการ (ต้อยศ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า เจ้าอาวาสและพระลูกวัด มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับมากทุกด้าน และ ๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสกับพระลูกวัด ต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่า เจ้าอาวาสและพระลูกวัด มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๕๐}

^{๑๔๙} พระอธิการชรัตน์ จิตคุโณ, “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๕๐} พระครูวิมลขันติพลการ (ต้อยศ), “ศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระมหาวิระ วีระญาณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๘, ด้านการศาสนศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๓, ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๒, ด้านการเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๔, ด้านการสาธารณูปโภค โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕, ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๙ พระสังฆาธิการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคือด้านการปกครอง อยู่ในระดับมาก ส่วน พระสังฆาธิการที่มีประสิทธิภาพน้อยที่สุดคือด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษาทางธรรม และวัดในเขตอำเภอ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของ พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีสถานภาพอายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน^{๑๕๑}

พระครูสันติธรรมภริต (บุญชัย สนติกโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนในด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรีมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง และ ๒) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสภาพส่วนบุคคลโดยรวม พระสังฆาธิการที่มี ตำแหน่งและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ พระสังฆาธิการ ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา วุฒิกศศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๕๒}

^{๑๕๑} พระมหาวิระ วีระญาณ, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๕๒} พระครูสันติธรรมภริต (บุญชัย สนติกโร), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระพิระพงษ์ อาทิจจวิโส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๙๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐, มีตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๑๕๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๘, มีจำนวนพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๘๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒, มีวุฒิการศึกษาสายสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๒, มีวุฒิการศึกษาทางธรรม นักธรรมชั้นเอก จำนวน ๒๕๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๐, มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๑๔๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๑ และ มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๐๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๒ สภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ๑ ด้าน คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ส่วนด้านอื่นๆ พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ในระดับมาก สำหรับผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างของความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี จำแนกตามสถานภาพด้านอายุ ด้านตำแหน่ง ด้านจำนวนพรรษา ด้านวุฒิการศึกษาสายสามัญ ด้านวุฒิการศึกษาทางธรรม ด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง พบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวม ด้านอายุ, ตำแหน่ง, และด้านระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านจำนวนพรรษา ด้านวุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการบริหารงานของพระสังฆาธิการ พบว่า ในการบริหารงาน ยังขาดหลักธรรม ฉะนั้นในการบริหารงานจึงต้องประกอบด้วย พรหมวิหาร ๔ และเข้าตรวจเยี่ยมวัดภายใต้ปกครองของตนเองให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะความคุ้นเคยกันกับความใกล้ชิด ในระดับผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองช่วยให้การบริหารในส่วนด้านการปกครองมีความคล่องตัวมากขึ้น^{๑๕๓}

สรุปได้ว่า ภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองทุกระดับ มี ๖ ด้าน ที่ต้องรับผิดชอบโดยตรง คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งนอกจากพระสังฆาธิการจะต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไปตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วยแล้วนั้น ยังต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการเพื่อให้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูง ซึ่งศาสตร์เบื้องต้น ได้แก่ ศาสตร์ทางภาวะผู้นำ นั่นเอง

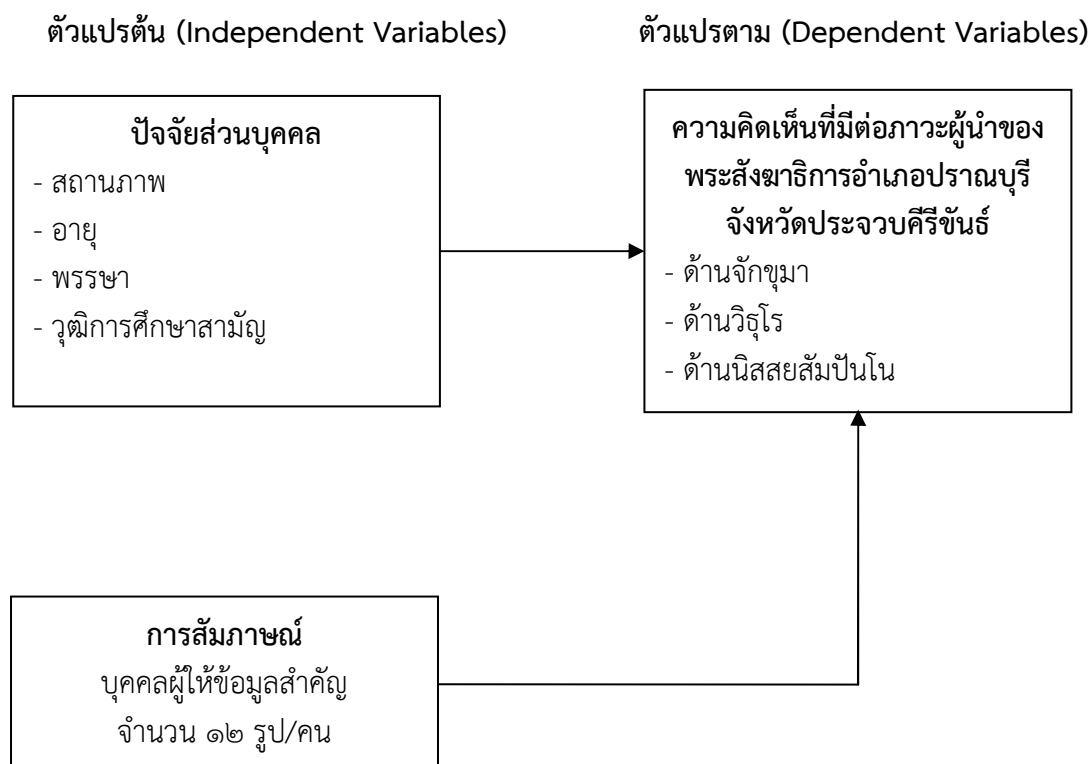
^{๑๕๓} พระพิระพงษ์ อาทิจจวิโส, “สภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยผู้วิจัยสังเคราะห์จากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต^{๑๕๔} ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านจักขุมา ๒) ด้านวิรุโ และ ๓) ด้านนิสสยสัมปันโน

แผนภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๑๕๔} วจ.ติก. ๒๐/๔๕๙/๑๔๖.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการจัดเก็บข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

๓.๒.๑ เชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลวิจัยโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑) ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน ๓๒๓ รูป^๑

^๑สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบราญบุรี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบราญบุรี, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๒. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

๒) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากระชากร โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๒ ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕

สูตร	n	=	$\frac{N}{1 + N(e)^2}$
เมื่อ	n	คือ	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N	คือ	ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	e	คือ	เปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (0.05)
แทนค่า	n	=	$\frac{323}{1 + 323(0.05)^2}$
		=	178.69 หรือ 179 รูป

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน ๓๒๓ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๗๙ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๓ กลุ่ม ตามสังกัดตำบลคณะสงฆ์ แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๓๒๓ รูป ออกเป็น ๓ กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

สูตร	n_i	=	$\frac{N_i}{N} \times n$
เมื่อ	n_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย
	N_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
	N	คือ	จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	n	คือ	จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การหาขนาดกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ ตำบลเขาน้อย จำนวน 93 รูป ได้แก่

$$n_i = \frac{179}{323} \times 93$$

$$= 51.53 \text{ หรือ } 52 \text{ รูป}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ตำบลเขาน้อย คือ 52 รูป

จากนั้นจึงใช้การสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อสุ่มตัวอย่างจากพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ รายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ ๓.๑

^๒ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

^๓ กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอ
ปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำแนกตามสังกัดตำบลคณะสงฆ์

ที่	ตำบลคณะสงฆ์	ประชากร (รูป)	กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑	ตำบลเขาน้อย	๙๓	๕๒
๒	ตำบลปรางบุรี	๑๐๘	๖๐
๓	ตำบลหนองตาแต้ม	๑๒๒	๖๗
	รวม	๓๒๓	๑๗๙

๓.๒.๒ เชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน ๑๒ รูป/คน จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ บรรพชิต จำนวน ๗ รูป ได้แก่

๑) พระครูอาทรศีรีรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล)

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๒) พระครูวิริยาธิการี (ทรงยศ กิตติวัฒนโณ)

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๓) พระครูสุนทรกิตติวัฒน์ (พนมชัย กิตติบุญโณ)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๔) พระครูวิบูลพัฒน์นกร (อดุลย์ พลวฑฒโน)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลเขาน้อย อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๕) พระครูอุปัถฌ์บุญญสาร (บุญเชิด รตนนาโธ)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาหิน อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๖) พระปลัดสมเพียร ญาณวีโร

ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๗) พระสมุห์ทองมา อุตตสนโน

ตำแหน่ง เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

กลุ่มที่ ๒ คฤหัสถ์ จำนวน ๕ คน ได้แก่

๑) นายเสถียร เหล่าคนคำ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๒) นายเกริกชัย ชาติไทยไตรรงค์

ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๓) นายกิตติพงษ์ สุขภาคกุล

ตำแหน่ง นายอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๔) นายบำรุง ตรีเพชร

ตำแหน่ง วิทยากรวัดนาห้วย อำเภอปรามบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๕) นายสุพล เพื่องสุวรรณ

ตำแหน่ง กรรมการวัดปรามบุรี อำเภอปรามบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

๓.๓.๑ เชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ และลักษณะของเครื่องมือ ดังนี้

๑) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับใช้ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ สร้างเครื่องมือการวิจัยตามกรอบแนวคิด โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา

ขั้นตอนที่ ๓ นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ ๔ นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

ขั้นตอนที่ ๕ ปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ ๖ จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์นำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๒) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๒.๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา

๒.๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบตามลำดับ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระสมุทรชิโรโสภณ, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตร

พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตร

พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระมหากังวาล อธิธมฺโม, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตร

พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๔ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๖๐-๑.๐๐ และมีบางข้อที่ใช้ค่าไม่เหมาะสมจึงได้ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓) การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-Out) กับพระสงฆ์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha Coefficient) ของ ครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๗๐๐ จากนั้นจึงได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย ตามลำดับ

๔) ลักษณะของเครื่องมือ

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวม ๓ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ดังนี้

- ๑) ด้านจักษุมา มีคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ
- ๒) ด้านวิสุทธิโร มีคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ
- ๓) ด้านนิสสัยสัมปโน มีคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๕ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open Ended Question)

๓.๓.๒ เชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured Interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัยนำไปใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวข้างต้น โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

^๕ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

๓.๔.๑ เชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการขออนุมัติหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ผู้ศึกษาวิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปยังพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลทำการศึกษวิจัย

๓) ผู้ศึกษาวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยการวิจัย

๓.๔.๒ เชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ คือ การเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมกับเตรียมเอกสาร และศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ขั้นตอนการดำเนินการด้านเอกสาร คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

๓) ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ การปฏิบัติการเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงไว้

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๓.๕.๑ เชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ได้จากแบบสอบถาม (Questionnaire) มีรายละเอียด ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเลือกตอบ (Check List) สถิติวิจัยที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) สถิติวิจัยที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ค่าที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance)

๓) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

๓.๕.๒ เชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ได้จากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีรายละเอียด ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” นี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

t แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t- distribution)

F แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)

SS แทน ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)

df แทน ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)

MS แทน ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)

Sig. แทน ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)

* แทน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** แทน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของพระสงฆ์อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน ๑๓๙ รูป และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๑๒ รูป/คน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม โดยจำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n = ๑๗๙)		
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. สถานภาพ		
พระสังฆาธิการ	๑๗	๙.๕๐
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๙๐.๕๐
รวม	๑๗๙	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
๒๐-๓๐ ปี	๖๙	๓๘.๕๕
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๑๓.๙๗
๔๑-๕๐ ปี	๒๙	๑๖.๒๐
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๑๘.๔๔
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๓	๑๒.๘๕
รวม	๑๗๙	๑๐๐.๐๐
๓. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๘๘	๔๙.๑๖
๕-๑๐ พรรษา	๕๓	๒๙.๖๑
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๐	๕.๕๙
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๘.๙๔
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๒	๖.๗๐
รวม	๑๗๙	๑๐๐.๐๐
๔. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ประถมศึกษา	๖๗	๓๗.๔๓
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๖	๑๔.๕๓
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๕๑	๒๘.๔๙
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๖	๓.๓๕
ปริญญาตรี	๒๖	๑๔.๕๓
สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๑.๖๘
รวม	๑๗๙	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุทั่วไป จำนวน ๑๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๕๐, มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕๕, มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑๖ และมีวุฒิการศึกษาประถมศึกษา จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔๓

๔.๒ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม

(n = ๑๗๙)

ที่	ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านจักษุมา	๔.๑๑	๐.๖๐๓	มาก
๒	ด้านวิธูโร	๔.๑๘	๐.๖๐๘	มาก
๓	ด้านนิสสัยสัมปโน	๔.๒๔	๐.๕๖๖	มาก
ภาพรวม		๔.๑๘	๐.๕๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักษุมหา

(n = ๑๗๙)

ข้อ	ด้านจักษุมหา	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเจตคติที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่	๔.๒๑	๐.๗๑๙	มาก
๒	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีศักยภาพในการสร้างวิสัยทัศน์การบริหารกิจการคณะสงฆ์	๔.๐๘	๐.๗๑๘	มาก
๓	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กำหนดทิศทางที่จะดำเนินงานขององค์กรคณะสงฆ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ	๔.๐๕	๐.๗๘๘	มาก
๔	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรคณะสงฆ์	๔.๐๐	๐.๗๗๒	มาก
๕	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีแนวความคิดที่สอดคล้องกับแนวโน้มความสำเร็จในอนาคต	๔.๐๔	๐.๗๗๐	มาก
๖	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวางแผนการดำเนินการโดยสอดคล้องกับเป้าหมายที่ชัดเจน	๔.๐๙	๐.๗๖๒	มาก
๗	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๔.๒๕	๐.๗๐๘	มาก
๘	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความสามารถครอบคลุมภารกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๔.๑๗	๐.๗๑๗	มาก
๙	พระสังฆาธิการอำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีกระบวนการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ	๔.๑๓	๐.๗๓๗	มาก

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ข้อ	ด้านจักษุมา	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีแนวความคิดใหม่ ๆ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๔.๐๓	๐.๘๑๔	มาก
รวม		๔.๑๑	๐.๖๐๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักษุมา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวิเคราะห์สถานภาพปัจจุบันขององค์กรคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโ

(n = ๑๗๙)

ข้อ	ด้านวิรุโ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความหมั่นเพียรในการทำงาน	๔.๓๑	๐.๘๒๑	มาก
๒	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตั้งใจอดทนต่อสภาพปัญหาอันเกิดจากการปฏิบัติงาน	๔.๑๖	๐.๗๔๘	มาก
๓	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมั่นฝึกฝนเทคนิคต่าง ๆ อยู่เสมอ	๔.๐๖	๐.๘๒๒	มาก
๔	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความรับผิดชอบต่อการกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ	๔.๓๐	๐.๗๑๖	มาก
๕	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มุ่งมั่นส่งเสริมประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน	๔.๒๕	๐.๗๔๘	มาก
๖	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตื่นตัวในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ	๔.๒๑	๐.๗๓๔	มาก

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ข้อ	ด้านวิรุโ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๗	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความชำนาญการในการทำงาน	๔.๑๖	๐.๗๔๘	มาก
๘	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ มาพัฒนาการทำงานอยู่ตลอดเวลา	๔.๐๓	๐.๗๓๔	มาก
๙	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตั้งใจอดทนในการทำงาน	๔.๒๐	๐.๗๑๔	มาก
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการโดยต่อเนื่อง	๔.๑๗	๐.๗๕๓	มาก
รวม		๔.๑๘	๐.๖๐๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความหมั่นเพียรในการทำงาน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๘ พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ มาพัฒนาการทำงานอยู่ตลอดเวลา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปโน

(n = ๑๗๙)

ข้อ	ด้านนิสสัยสัมปโน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้มีความสุภาพ อ่อนโยน	๔.๒๖	๐.๗๕๘	มาก
๒	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้ควบคุมอารมณ์ได้ดี แม้ในยามเกิดภาวะวิกฤติหรือผลกระทบจากเหตุการณ์ผันผวนจากภายนอก	๔.๒๓	๐.๗๔๘	มาก

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

ข้อ	ด้านนิสยสัมปโน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๓	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้เอาใจใส่และมีใจผูกพันอยู่กับงาน	๔.๒๖	๐.๖๘๑	มาก
๔	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้มีความกระตือรือร้น พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้อง	๔.๒๒	๐.๗๑๕	มาก
๕	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้สร้างมิตรภาพและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร	๔.๒๗	๐.๗๓๙	มาก
๖	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้หลักเลียงความขัดแย้ง	๔.๑๘	๐.๘๒๔	มาก
๗	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ	๔.๓๓	๐.๗๐๙	มาก
๘	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไข หรือพัฒนาการบริหารจัดการ	๔.๑๘	๐.๖๘๘	มาก
๙	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการยกย่องให้เกียรติบุคลากรทั้งต่อหน้าและลับหลัง	๔.๑๙	๐.๗๔๘	มาก
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการทำงานอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ	๔.๒๘	๐.๗๔๔	มาก
รวม		๔.๒๔	๐.๕๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสยสัมปโน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้หลักเลียงความขัดแย้ง และข้อ ๘ พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไข หรือพัฒนาการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สามัญของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย ทั้ง ๔ ข้อ ได้แก่

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบว่ามีค่าแตกต่าง จึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยผลการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม
จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๒๑	๐.๕๔๔	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๑๗	๐.๕๖๓	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๕๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามสถานะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของ
พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตาม
สถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๒๑	๐.๕๔๔	๐.๒๔๙	๐.๘๐๓
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๑๗	๐.๕๖๓		

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๑๐	๐.๕๓๗	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๑๑	๐.๖๑๑	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๑	๐.๖๐๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามสถานะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๑๐	๐.๕๓๗	-๐.๐๕๒	๐.๙๕๙
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๑๑	๐.๖๑๑		

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๒๑	๐.๕๘๐	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๑๘	๐.๖๑๓	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๖๐๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร จำแนกตามสถานะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๒๑	๐.๕๘๐	๐.๑๙๕	๐.๘๔๖
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๑๘	๐.๖๑๓		

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๓๒	๐.๕๘๕	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๒๓	๐.๕๖๕	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๒๔	๐.๕๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามสถานะ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๑๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๗	๔.๓๒	๐.๕๘๕	๐.๕๘๘	๐.๕๕๘
พระภิกษุทั่วไป	๑๖๒	๔.๒๓	๐.๕๖๕		

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอ
ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม
จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๖๙	๔.๒๐	๐.๖๐๔	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๙๑	๐.๕๓๔	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๒๙	๔.๑๙	๐.๕๙๕	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๓๓	๐.๔๕๑	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๓	๔.๑๘	๐.๔๙๒	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๕๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของ
พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตาม
อายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๕๒๓	๔	๐.๖๓๑	๒.๐๕๘	๐.๐๘๘
ภายในกลุ่ม	๕๓.๓๔๙	๑๗๔	๐.๓๐๗		
รวม	๕๕.๘๗๒	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำ
ของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๖๙	๔.๑๔	๐.๖๕๓	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๘๔	๐.๔๙๓	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๒๙	๔.๑๒	๐.๗๑๙	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๒๒	๐.๔๕๘	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๓	๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๑	๐.๖๐๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๐๘	๔	๐.๕๗๗	๑.๖๑๐	๐.๑๗๔
ภายในกลุ่ม	๖๒.๓๗๒	๑๗๔	๐.๓๕๘		
รวม	๖๔.๖๘๑	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปาง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๖๙	๔.๑๘	๐.๖๘๑	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๙๖	๐.๕๗๔	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๒๙	๔.๑๙	๐.๖๔๕	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๓๓	๐.๔๙๑	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๓	๔.๒๒	๐.๔๘๐	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๖๐๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปาง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปาง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๙๗๒	๔	๐.๔๙๓	๑.๓๔๓	๐.๒๕๖
ภายในกลุ่ม	๖๓.๙๐๔	๑๗๔	๐.๓๖๗		
รวม	๖๕.๘๗๖	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปาง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปโน จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๖๙	๔.๒๖	๐.๕๗๒	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๙๓	๐.๖๒๘	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๒๙	๔.๒๘	๐.๔๙๙	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๓	๔.๔๒	๐.๔๙๗	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๓	๔.๒๐	๐.๕๕๘	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๒๔	๐.๕๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปโน จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปโน จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๖๐๘	๔	๐.๙๐๒	๒.๙๓๙*	๐.๐๒๒
ภายในกลุ่ม	๕๓.๔๐๕	๑๗๔	๐.๓๐๗		
รวม	๕๗.๐๑๒	๑๗๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปโน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๒

ตารางที่ ๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปโน จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	มากกว่า ๖๐ ปี
		๔.๒๖	๓.๙๓	๔.๒๘	๔.๔๒	๔.๒๐
๒๐-๓๐ ปี	๔.๒๖		๐.๓๓*	-๐.๐๒	-๐.๑๖	๐.๐๖
๓๑-๔๐ ปี	๓.๙๓			-๐.๓๕*	-๐.๔๙*	-๐.๒๗
๔๑-๕๐ ปี	๔.๒๘				-๐.๑๔	๐.๐๘
๕๑-๖๐ ปี	๔.๔๒					๐.๒๒
มากกว่า ๖๐ ปี	๔.๒๐					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปโน ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่ไม่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปโน ในระดับน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี และ ๕๑-๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอ
ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม
จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๘๘	๔.๑๑	๐.๖๑๘	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๕๓	๔.๒๐	๐.๕๐๔	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๐	๔.๐๘	๐.๕๒๘	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๔.๔๐	๐.๓๘๑	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๒	๔.๓๔	๐.๕๓๒	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๕๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของ
พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตาม
พรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๕๒	๔	๐.๔๑๓	๑.๓๒๖	๐.๒๖๒
ภายในกลุ่ม	๕๔.๒๒๐	๑๗๔	๐.๓๑๒		
รวม	๕๕.๘๗๒	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๘๘	๔.๐๔	๐.๖๖๑	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๕๓	๔.๑๓	๐.๕๕๒	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๐	๔.๐๐	๐.๕๕๒	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๔.๒๙	๐.๔๒๐	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๒	๔.๓๗	๐.๕๗๓	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๑	๐.๖๐๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๒๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๙๑๓	๔	๐.๔๗๘	๑.๓๒๖	๐.๒๖๒
ภายในกลุ่ม	๖๒.๗๖๘	๑๗๔	๐.๓๖๑		
รวม	๖๔.๖๘๑	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๒๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๘๘	๔.๑๐	๐.๖๘๘	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๕๓	๔.๒๓	๐.๕๒๔	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๐	๔.๐๕	๐.๕๐๒	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๔.๔๖	๐.๔๐๒	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๒	๔.๓๖	๐.๕๔๘	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๖๐๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๒๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๔๕๕	๔	๐.๖๑๔	๑.๖๘๔	๐.๑๕๖
ภายในกลุ่ม	๖๓.๔๒๑	๑๗๔	๐.๓๖๔		
รวม	๖๕.๘๗๖	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๒๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๘๘	๔.๑๙	๐.๖๐๕	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๕๓	๔.๒๕	๐.๕๔๐	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๐	๔.๒๐	๐.๖๑๑	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๔.๔๖	๐.๓๙๕	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๑๒	๔.๓๑	๐.๕๔๕	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๒๔	๐.๕๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๓๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๑๖	๔	๐.๒๕๔	๐.๗๘๙	๐.๕๓๔
ภายในกลุ่ม	๕๕.๙๙๗	๑๗๔	๐.๓๒๒		
รวม	๕๗.๐๑๒	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๓๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๖๗	๔.๑๘	๐.๕๔๖	มาก
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๖	๔.๐๕	๐.๕๗๖	มาก
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๕๑	๔.๑๙	๐.๖๑๓	มาก
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๖	๔.๔๒	๐.๒๙๓	มาก
ปริญญาตรี	๒๖	๔.๒๕	๐.๕๒๖	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๙๗	๐.๕๙๐	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๕๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๓๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๕๘	๕	๐.๒๑๒	๐.๖๖๘	๐.๖๔๘
ภายในกลุ่ม	๕๔.๘๑๔	๑๗๓	๐.๓๑๗		
รวม	๕๕.๘๗๒	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๓๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๖๗	๔.๐๗	๐.๖๐๗	มาก
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๖	๔.๐๑	๐.๖๗๗	มาก
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๕๑	๔.๑๑	๐.๖๒๒	มาก
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๖	๔.๔๐	๐.๓๓๕	มาก
ปริญญาตรี	๒๖	๔.๒๔	๐.๕๑๓	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๘๓	๐.๖๖๖	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๑	๐.๖๐๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๓๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๒๔	๕	๐.๓๐๕	๐.๘๓๕	๐.๕๒๗
ภายในกลุ่ม	๖๓.๑๕๖	๑๗๓	๐.๓๖๕		
รวม	๖๔.๖๘๑	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๓๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๖๗	๔.๑๘	๐.๕๙๘	มาก
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๖	๔.๐๑	๐.๖๗๘	มาก
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๕๑	๔.๒๓	๐.๖๔๑	มาก
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๖	๔.๕๓	๐.๓๔๔	มาก
ปริญญาตรี	๒๖	๔.๒๔	๐.๕๓๖	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๘๗	๐.๔๖๒	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๑๘	๐.๖๐๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๙๘๒	๕	๐.๓๙๖	๑.๐๗๓	๐.๓๗๗
ภายในกลุ่ม	๖๓.๘๙๔	๑๗๓	๐.๓๖๙		
รวม	๖๕.๘๗๖	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๓๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประถมศึกษา	๖๗	๔.๒๘	๐.๕๔๒	มาก
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๖	๔.๑๒	๐.๔๙๒	มาก
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๕๑	๔.๒๔	๐.๖๔๓	มาก
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๖	๔.๓๒	๐.๔๓๑	มาก
ปริญญาตรี	๒๖	๔.๒๗	๐.๕๗๘	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๔.๒๐	๐.๗๒๑	มาก
รวม	๑๗๘	๔.๒๔	๐.๕๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๓๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๓๒	๕	๐.๑๐๖	๐.๓๒๖	๐.๘๙๗
ภายในกลุ่ม	๕๖.๔๘๐	๑๗๓	๐.๓๒๖		
รวม	๕๗.๐๑๒	๑๗๘			

จากตารางที่ ๔.๓๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๙ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน	๐.๒๔๙	-	๐.๘๐๓	-	✓
๒. พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน	-	๒.๐๕๘	๐.๐๘๘	-	✓
๓. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน	-	๑.๓๒๖	๐.๒๖๒	-	✓
๔. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกัน	-	๐.๖๖๘	๐.๖๔๘	-	✓

จากตารางที่ ๔.๓๙ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานทุกข้อที่ตั้งไว้

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) วิเคราะห์เป็นความเรียงประกอบตาราง ดังนี้

๔.๔.๑ ด้านจักขุมา

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔๐ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. พระสังฆาธิการบางรูปขาดความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งที่เป็นโทษและเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา จึงส่งผลให้ไม่สามารถกำหนดวิสัยทัศน์หรือจัดทำแผนงานในการทำงานด้านต่าง ๆ ได้	๑. ควรพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีวิสัยทัศน์ที่สามารถวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว
๒. พระสังฆาธิการบางรูปมอบอำนาจตัดสินใจให้กับพระลูกวัดที่ด้อยประสบการณ์ โดยไม่ได้กำกับติดตามการทำงาน ส่งผลให้การดำเนินงานบางอย่างเกิดความผิดพลาด เสียหาย	๒. ควรให้ความสำคัญกำกับ ติดตาม ดูแลการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชาที่ขาดประสบการณ์

๔.๔.๒ ด้านวิธูโร

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔๑ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. การทำงานของพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่ในระดับเดียวกัน เช่น เจ้าอาวาสด้วยกัน เป็นต้น เป็นการทำงานประเภทต่างคนต่างทำ โดยยึดถือและมั่นใจในวิธีดำเนินงานของตนเป็นหลัก แม้จะได้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพึงพอใจก็ตาม แต่โดยความเป็นจริง ขาดการทำงานที่มีการประสานงานและทำงานเป็นทีม	๑. ควรฝึกทำงานเป็นทีมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะสงฆ์
๒. พระสังฆาธิการบางรูป ไม่ได้นำเทคนิคและเครื่องมือใหม่ ๆ เข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ไม่นำกล้องวงจรปิดมาใช้ภายในวัด ดังนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดี พระเณรในวัดอาจตกเป็นจำเลยของสังคมได้	๒. ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารวัด

๔.๔.๓ ด้านนิสสัยสัมปันโน

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔๒ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. ประชาชนบางกลุ่มมีความเข้าใจที่ผิด ๆ ต่อพระสังฆาธิการบางรูปด้วยการกล่าวหาว่าไม่เป็นกลาง	๑. ควรหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง หรือหลีกเลี่ยงการเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้ง
๒. พระสังฆาธิการบางรูปไม่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนในเชิงรุก	๒. ควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องและคุ้มครองพระพุทธศาสนา

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

- ๑) พระครูอาทรศีรีรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล)
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๒) พระครูวิริยาธิการี (ทรงยศ กิตติวัฒน์)
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๓) พระครูสุนทรกิตติวัฒน์ (พนมชัย กิตติปัญโญ)
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลหนองตาแต้ม อำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๔) พระครูวิบูลพัฒน์ (อดุลย์ พลวฑฒโน)
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลเขาน้อย อำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๕) พระครูอุปัฏมภ์บุญญสาร (บุญเชิด รตนนาโถ)
ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาติน อำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๖) พระปลัดสมเพียร ญาณวีโร
ตำแหน่ง เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๗) พระสมุห์ทองมา อุตตสนโน
ตำแหน่ง เลขาธิการรองเจ้าคณะอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๘) นายเสถียร เหล่าคนคำ
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๙) นายเกริกชัย ชชาติไทยไตรรงค์
ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๑๐) นายกิตตพงศ์ สุขภาคกุล
ตำแหน่ง นายอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๑๑) นายบำรุง ตริเพชร
ตำแหน่ง ไวยาวัจกรวัดนาห้วย อำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๑๒) นายสุรพล เพื่องสุวรรณ
ตำแหน่ง กรรมการวัดปราณบุรี อำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๕.๑ ด้านจักขุมา

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา พบว่า

ในภาวะที่เป็นแนวทางของการพัฒนาภาวะผู้นำ ด้านจักขุมา คือ ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถมองเหตุการณ์ออก และมีการวางแผนงาน เพื่อความเจริญของพระพุทธศาสนา เตรียมวางแผนที่จะต้องรองรับสถานการณ์ว่าวันข้างหน้าในอนาคต สถานภาพของพระพุทธศาสนาจะเป็นอย่างไร แล้วควรแก้ไขอย่างไร^๑ การพัฒนาภาวะผู้นำนั้น ด้านจักขุมาก็มองให้ไปในทางเจริญออกมาไปบุญในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการรักษาจิตใจให้เป็นสุข หลุดพ้นจากกิเลสธรรมมีความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น^๒

ผู้นำนั้นจะต้องมีความขยันดังที่พระพุทธองค์สอนไว้ว่า “วิริเยน ทุกขมจเจติ” บุคคลจะล่วงทุกข์ได้ก็เพราะความเพียรพยายาม ถึงจะถึงซึ่งความเจริญทั้งในด้านวัตถุและในด้านจิตใจ^๓ คำว่าพัฒนา คือ การสร้างความเจริญ ถ้ามองตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม คือ ธรรมที่ทำให้ผู้ที่ทำงานในด้านนั้น ๆ มีความเจริญฝ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย^๔ ผู้นำต้องคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ความเป็นไปของพระพุทธศาสนาให้กว้างไกล เพราะพระพุทธศาสนานั้น พระบรมศาสดาพยากรณ์เอาไว้ ๕,๐๐๐ ปี ดังนั้น ผู้นำก็คือครูผู้ปกครองในองค์กรที่ ๑ ต้องมีความซื่อตรง สุจริตและยุติธรรม^๕

ด้านจักขุมานั้น ผู้นำต้องมองเหตุและผลในด้านอนาคตให้มองไปข้างหน้า เพื่อหวังพัฒนาให้กว้างไกลในอนาคต^๖ แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ต้องมีคุณธรรม๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา พร้อมทั้งต้องมองการณ์ไกลด้วย^๗ แนวทางในการพัฒนาด้านจักขุมา ควรจัดทุนการศึกษาให้พระสังฆาธิการได้ศึกษาเล่าเรียนมีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยระดับปริญญาตรี และทางธรรมควรมีวุฒิน้อยในระดับนักธรรมชั้นเอก^๘

^๑ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๒ พระครูวิริยาธิการี (ทรงยศ กิตติคุณโณ), รองเจ้าคณะอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๓ พระครูสุนทรกิตติวัฒน์ (พนมชัย กิตติปัญโญ), เจ้าคณะตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๔ พระครูวิบูลพัฒน์กร (อดุลย์ พลวฑฒโน), เจ้าคณะตำบลเขาน้อย อำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๕ พระครูอุปถัมภ์บุญญสาร (บุญเชิด รตนนาโณ), เจ้าอาวาสวัดเขาหิน อำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๖ พระปลัดสมเพียร ญาณวิโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๗ พระสมุห์ทองมา อตตสนโน, เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๘ นายเสถียร เหล่าคนคำ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

การปกครองคณะสงฆ์มีการคณะสงฆ์ต้องสนองนโยบายจากสงฆ์ ผู้ปกครองในระดับสูงมา โดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ต้องเป็นหลักของคณะสงฆ์ที่จะ ดำเนินงานตามพระราชบัญญัติ กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง อย่างครบถ้วน^๙

แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำในบริบทของด้านจักขุมา ต้องพัฒนาให้มองการณ์ไกล ใช้ สติสัมปชัญญะ และจรรยาบรรณได้เป็นศูนย์รวมในการนำประกอบพิธีต่าง ๆ ซึ่งทำให้พุทธศาสนิกชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรักความสามัคคี ใช้ความคิดให้มีความละเอียดรอบคอบ รู้จักใช้เหตุ รู้จักใช้ ผล ในการวางแผนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย^{๑๐} ด้านจักขุมา ในการพัฒนาเราอย่าลืมนึกว่า ณ ปัจจุบันมีการแข่งขันด้านวัตถุ มีอยู่มาก แต่ก็อย่าลืมนึกเรื่องการวางแผนในทางด้านจิตใจควบคู่ไปด้วย และต้องมองเหตุการณ์ให้ออก มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา และต้องเตรียมตัวพัฒนาด้านจิตใจให้มาก ให้ คุปัจฉัยภายนอก คุปัจฉัยภายใน เตรียมแผนรับมือไว้ในอนาคต^{๑๑}

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี เห็นควรตั้งกลุ่มหรือองค์กร พระสงฆ์ ให้ความเสนอแนะที่เห็นปรึกษาเรื่องต่าง ๆ ที่เห็นเป็นเรื่องกระทบต่อชุมชนหรือวัด เพื่อตัก กลงร่วมกัน วิจัยฝ่ายรัฐหรือเอกชนเป็นคนกำหนดหรือตกลงฝ่ายเดียว ตัวอย่างเรื่องเงินทอนวัด เป็น ปัญหาที่พระสงฆ์ขาดกลุ่มหรือองค์กรให้คำแนะนำโดยพระสังฆาธิการ แม้แสดงศักยภาพผู้นำแต่ก็ไม่สามารถต้านกลุ่มผู้มีอำนาจหรือผู้แสวงหาผลประโยชน์ได้^{๑๒}

๔.๕.๒ ด้านวิรุโ

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโ พบว่า

แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านวิรุโ นั้น ต้องเด็ดขาด คือ ถ้าจะ ทำอะไรนั้นต้องมีสติสัมปชัญญะและสัจจะขันติซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเพราะผู้นำนั้น ต้องนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองที่เรียกว่า “พัฒนา”^{๑๓} ต้องเตรียมความพร้อมมาตั้งแต่เข้าบวชในพระพุทธศาสนา เพราะกว่าจะเป็นผู้นำแล้วก็ ย่อมจะศึกษาเรียนรู้มามากพอสมควร ย่อมจะมีความชำนาญในด้านต่าง ๆ ของงานอย่างครบถ้วน^{๑๔} ต้องเป็นผู้ชำนาญในด้านการงานในฐานะเป็นผู้นำและเป็นหัวหน้าผู้ปกครอง^{๑๕}

^๙ นายเกริกชัย ขาดีไทยไตรรงค์, วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐} นายกิตติพงศ์ สุขภาคกุล, นายอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} นายบำรุง ตรีเพชร, ไวยาวัจกรวัดนาห้วย อำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒} นายสุรพล เพ็ญสุวรรณ, กรรมการวัดปรางมุนี อำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓} พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฌนทปาล), เจ้าคณะอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} พระครูวิริยาธิการี (ทรงยศ กิตติวัฒน์), รองเจ้าคณะอำเภอปรางมุนี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} พระครูสุนทรกิตติวัฒน์ (พนมชัย กิตติปัญโญ), เจ้าคณะตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปรางมุนี จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์, ๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ผู้นำที่ดีต้องปฏิบัติให้ถึงพร้อมด้วยภูมิธรรม ๔ ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แล้วต้องควรละเว้นด้วยหลักธรรมที่ควรเว้น ได้แก่ อคติ ๔ มีฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และ ภยาคติ^{๑๖} ผู้นำที่ดีต้องมีหลักธรรมคอยค้ำจุนเป็นเสาหลัก ไม่ขาดสติ ไม่ลู่อ่อน ไม่ทะเยอทะยาน ต้องทำในทางที่ถูกต้อง ควรให้บุคคลยอมรับนับถือ จึงจะเป็นผู้นำที่ดี^{๑๗} ถ้ามีความชำนาญแล้ว จำเป็นต้องประกอบด้วยสติระลึกได้ สัมปชัญญะความรู้ตัวอยู่เสมอ จะทำ จะพูด จะคิด ก็พัฒนา ได้ถูกต้อง ไม่ผิดพลาด ถ้าเป็นผู้มีความชำนาญย่อมรู้รอบคอบในวิธีการนั้น ๆ^{๑๘}

การพัฒนาด้านวิจิตร จำเป็นต้องเป็นผู้ชำนาญในด้านการงาน ในฐานะที่เป็นผู้นำและเป็น หัวหน้ากลุ่มหรือเป็นผู้ปกครอง ดังนั้น ต้องมีความชำนาญในการงานด้านต่าง ๆ^{๑๙} พระสังฆาธิการต้อง พัฒนาความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ควรจัดให้มีคอมพิวเตอร์ภายในวัด ให้เท่ากับจำนวนพระเถรภายในวัด จัดหาปัจจัยมาเป็นเงินบำรุงห้องคอมพิวเตอร์ และจัดอบรมคอมพิวเตอร์แก่พระลูกวัดอย่างน้อยเดือน ละ ๑ ครั้ง^{๒๐}

ปัจจุบัน ทางคณะสงฆ์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ มีการ ปรับปรุงพัฒนาส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการ เจ้าคณะ ผู้ปกครอง ได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้อุปสรรคในการปกครองภายใต้หลักธรรมวินัยมี ปัญหาน้อย และเมื่อมีก็มีการแก้ไขในแต่ละประเด็นตามหลักการปกครองคณะสงฆ์ได้^{๒๑}

แนวทางในการพัฒนาด้านวิจิตร ต้องรู้จักวิธีการต่าง ๆ ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ ประสบการณ์ ให้มีความชำนาญด้านเทคนิคและทักษะในการปฏิบัติงาน^{๒๒} แนวทางในการพัฒนา สามารถพัฒนาให้ครบทุกด้าน เช่น ด้านสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ต้องเป็นผู้ชำนาญ ไม่บกพร่อง ในหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย^{๒๓} ต้องจัดอบรมให้ความรู้ในส่วนของภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยเฉพาะ เรื่องของวิปัสสนาธุระให้เกิดความชำนาญ^{๒๔}

^{๑๖} พระครูวิบูลพัฒนานกร (อดุลย์ พลวฑฒโน), เจ้าคณะตำบลเขาน้อย อำเภอปราณบุรี จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} พระครูอุบลภักก์บุญญสาร (บุญเชิด รตนนาโถ), เจ้าอาวาสวัดเขาหิน อำเภอปราณบุรี จังหวัด ประจวบ- คีรีขันธ์, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} พระปลัดสมเพียร ญาณวีโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} พระสมุห์ทองมา อุตตสนโน, เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} นายเสถียร เหล่าคนคำ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} นายเกริกชัย ขาติไทยไตรรงค์, วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒} นายกิตตพงศ์ สุขภาคกุล, นายอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} นายบำรุง ตรีเพชร, ไวยาวัจกรวัดนาห้วย อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} นายสุรพล เพื่องสุวรรณ, กรรมการวัดปราณบุรี อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๔.๕.๓ ด้านนิสสัยสัมปันโน

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน พบว่า

แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำนั้นต้องตักตองหาข้อมูลในด้านการกระทำ ไม่ว่าเราจะกระทำการใดก็ตามก็ต้องคิดให้แน่ใจเสียก่อนจึงจะทำ ดังคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงลงมือกระทำ”^{๒๕} ควรสร้างความเจริญให้แก่พระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการศึกษา การประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา และทาน ศีล ภาวนา ให้มีความเจริญมาก ๆ ยิ่งยิ่งขึ้นไป^{๒๖}

การพัฒนาด้านนิสสัยสัมปันโน คือ ต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อตรง จริงใจต่องานที่จะต้องทำในการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย ให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองในสถานที่ ชุมชน ตลอดจนในด้านของสังคมและประเทศชาติ^{๒๗} ผู้นำด้านการปกครอง ต้องมีสายตาวินิจฉัยไกล กว้างไกลว่าในยุคนั้นต้องมีความรู้คู่คุณธรรมและประพฤติดี มีการแนะนำผู้อยู่ในการปกครอง^{๒๘}

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในด้านนิสสัยสัมปันโน ต้องมุ่งสร้างพระสังฆาธิการที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของบุคคลได้ ตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ ทาน การให้ ปิยวาจา พุดจาอ่อนหวาน ไพราะ อุตถ-จริยา ไม่ถึงกลัว และรู้จักวางแผนงานในหน้าที่ที่จะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองสืบไป^{๒๙} ต้องเป็นคนมีจิตใจดี อารมณ์เย็น มีความสุขุมรอบคอบ รอบรู้ด้วยสติปัญญาความสามารถ^{๓๐} ต้องเป็นพระสุปฏิปันโน และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีควรแก่การเคารพนับถือของชุมชน^{๓๑}

ในการพัฒนาจำเป็นต้องหาพระเลขาณการมาช่วยเจ้าอาวาสทุกวัด เพื่อช่วยในการจัดทำบุญ ประชาสัมพันธ์ งานธุรการ สื่อสารกับสังคมภายนอกได้อย่างทันทั่วถึงและรวดเร็ว^{๓๒} ต้องจัดอบรมให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการเป็นหลัก^{๓๓}

^{๒๕} พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาล), เจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} พระครูวิริยาธิการี (ทรงยศ กิตติวัฒน์), รองเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} พระครูสุนทรกิตติวัฒน์ (พนมชัย กิตติปัญโญ), เจ้าคณะตำบลหนองตาแต่ม อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} พระครูวิบูลพัฒน์กร (อดุลย์ พลวฑฒโน), เจ้าคณะตำบลเขาน้อย อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} พระครูอุปถัมภ์บุญสาร (บุญเชิด รตนนาโถ), เจ้าอาวาสวัดเขาหิน อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบ-คีรีขันธ์, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} พระปลัดสมเพียร ญาณวิโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} พระสมุห์ทองมา อุตตสนโน, เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} นายเสถียร เหล่าคนคำ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} นายเกริกชัย ขาติไทยไตรรงค์, วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ผู้นำจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีความสามารถที่จะต้องประสานงานกับบุคคลอื่นให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และสามารถเป็นผู้นำที่ผู้อื่นยอมรับนับถือ คือ ให้สามารถครองใจคน เป็นที่รักของบุคคลทั่วไป การเป็นผู้นำจะต้องเป็นผู้มองการณ์กว้างไกล^{๓๔} ปัจจัยสำคัญที่สุด ไม่ว่าจะเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่แค่ไหน ต้องมีนิสัยสัมพันธ์โน้มน้าวอยู่เสมอ การพัฒนาทุกด้านก็จะประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน^{๓๕}

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสัยสัมพันธ์ คือ การอบรมศึกษาวิธีการด้านมนุษยสัมพันธ์ โดยวิทยากรผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญมาเสริมแนวความคิด ทั้งในเรื่องของการจัดการงานในวัด การแบ่งงาน หรือการบรรยายธรรมเพื่อก่อให้เกิดศรัทธา การจัดกิจกรรมเพื่อการสามัคคี เหล่านี้ ล้วนสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันสรุปคือให้มีการอบรมเพื่อนำไปปฏิบัติตามได้^{๓๖}

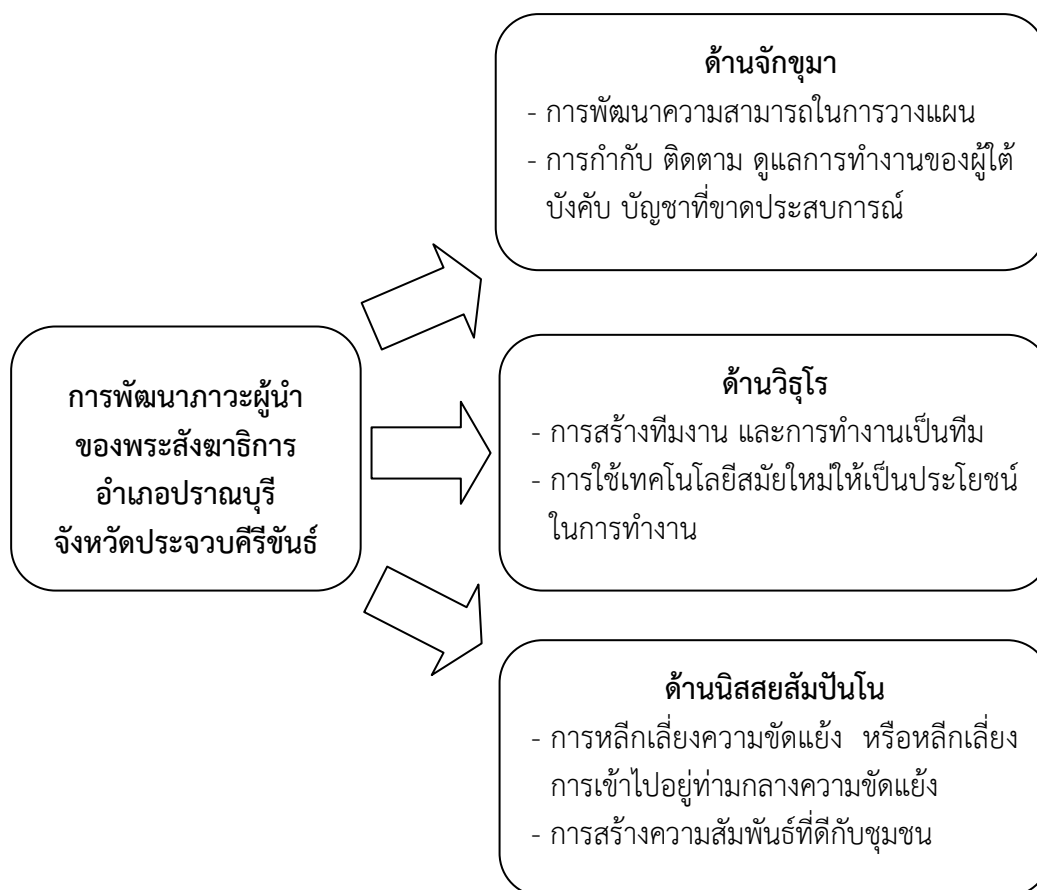
^{๓๔} นายกิตตพงศ์ สุขภาคกุล, นายอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} นายบำรุง ตรีเพชร, ไวยาวัจกรวัดนาห้วย อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๖} นายสุรพล เพื่องสุวรรณ, กรรมการวัดปรางบุรี อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์^{๓๓๗}

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตามรายด้านของการวิจัย ดังนี้

๑) ด้านจักษุมา

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักษุมา ได้แก่ การพัฒนาความสามารถของพระสังฆาธิการในการวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว, การให้ความสำคัญกำกับ ติดตาม ดูแลการทำงานของผู้นใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นใต้บังคับบัญชาที่ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน

^{๓๓๗} จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย.

๒) ด้านวิธูโร

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร ได้แก่ การสร้างทีมงานและการทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะสงฆ์, การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารวัด

๓) ด้านนิสสยสัมปันโน

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปันโน ได้แก่ การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง หรือหลีกเลี่ยงการเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขัดแย้งเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมือง, การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องและคุ้มครองพระพุทธศาสนา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระสงฆ์ในอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน ๑๗๙ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดลองตามค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) ในกรณีตัวแปรตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอลำปางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุทั่วไป จำนวน ๑๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๕๐, มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕๕, มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑๖ และมีวุฒิการศึกษาประถมศึกษา จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔๓

๕.๑.๒ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

(๑) ด้านจักขุมา

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบ คีรีขันธ์ มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวิเคราะห์สถานการณ์สภาพปัจจุบันขององค์กรคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

(๒) ด้านวิรุโ

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบ คีรีขันธ์ มีความหมั่นเพียรในการทำงาน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๘ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบ คีรีขันธ์ มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ มาพัฒนาการทำงานอยู่ตลอดเวลา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

(๓) ด้านนิสสยสัมปันโน

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสยสัมปันโน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบ คีรีขันธ์ เป็นผู้หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และข้อ ๘ พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบ คีรีขันธ์ หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไข หรือพัฒนาการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สามัญของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานทุกข้อที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ อำเภอปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

(๑) ด้านจักขุมา

ปัญหา อุปสรรค

๑) พระสังฆาธิการบางรูปขาดความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งที่เป็นโทษและเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา จึงส่งผลให้ไม่สามารถกำหนดวิสัยทัศน์หรือจัดทำแผนงานในการทำงานด้านต่าง ๆ ได้

๒) พระสังฆาธิการบางรูปมอบอำนาจตัดสินใจให้กับพระลูกวัดที่ด้อยประสบการณ์ โดยไม่ได้กำกับติดตามการทำงาน ส่งผลให้การดำเนินงานบางอย่างเกิดความผิดพลาด เสียหาย

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีวิสัยทัศน์ที่สามารถวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว

๒) ควรให้ความสำคัญกำกับ ติดตาม ดูแลการทำงานของผู้นำบังคับบัญชาที่ขาดประสบการณ์

(๒) ด้านวิริโร

ปัญหา อุปสรรค

๑) การทำงานของพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่ในระดับเดียวกัน เช่น เจ้าอาวาสด้วยกัน เป็นต้น เป็นการทำงานประเภทต่างคนต่างทำ โดยยึดถือและมั่นใจในวิธีดำเนินงานของตนเป็นหลัก แม้จะได้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพึงพอใจก็ตาม แต่โดยความเป็นจริง ขาดการทำงานที่มีการประสานงานและทำงานเป็นทีม

๒) พระสังฆาธิการบางรูป ไม่ได้นำเทคนิคและเครื่องมือใหม่ ๆ เข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ไม่นำกล้องวงจรปิดมาใช้ภายในวัด ดังนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดี พระเถรในวัดอาจตกเป็นจำเลยของสังคมได้

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรฝึกทำงานเป็นทีมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะสงฆ์

๒) ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารวัด

(๓) ด้านนิสสยสัมปันโน

ปัญหา อุปสรรค

๑) ประชาชนบางกลุ่มมีความเข้าใจที่ผิด ๆ ต่อพระสังฆาธิการบางรูปด้วยการกล่าวหาว่าไม่เป็นกลาง

๒) พระสังฆาธิการบางรูปไม่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนในเชิงรุก

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง หรือหลีกเลี่ยงการเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้ง

๒) ควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องและคุ้มครองพระพุทธศาสนา

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” มีประเด็นสำคัญซึ่งอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ ดำรงตนอยู่บนพื้นฐานของหลักการของพระพุทธศาสนาที่มีทัศนะเกี่ยวกับผู้นำที่ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๓ ประการ (๑) จักขุมา คือ ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออกและจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้อย่างไร (๒) วิรุโธ คือ ความเป็นผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการต่าง ๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ และ (๓) นิสสยสัมปันโน คือ ความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น ทั้งนี้ ยังประพฤติชอบตามหลักพระธรรมวินัยและดำรงตนให้เป็นที่ยกย่องแก่ชาวโลกได้ตามสมควรแก่ธรรม ซึ่งดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” จากผลการวิจัยพบว่า แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) ตามหลักพุทธธรรม คือ ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร ๔ ธรรมาธิปไตย พละ ๔ และสัพปุริสธรรม ๗ เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไปรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์อันประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน^๑

(๑) ด้านวิรุโธ

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิรุโธ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีปัญญามองการณ์ไกล ดังเช่น พ่อก้าวาณิชย์ที่รู้ว่าสินค้าใดจกทำกำไรแก่ตนได้ จากการอาศัยประสบการณ์และการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผลในการตัดสินใจ ซึ่งดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระบัณฑิต ญาณธีโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์” จากผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปนิกรธรรม ๓ หลักสัพปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน^๒

^๑นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^๒พระบัณฑิต ญาณธีโร, “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

(๒) ด้านวิธูโร

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ รู้จักจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ดังเช่น นักการเงินต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญทางการเงินสามารถคำนวณอัตราผลตอบแทนต่าง ๆ ได้หรือเข้าใจในงบการเงินที่ใช้ในการประกอบการตัดสินใจได้ หรือกรณีของแพทย์ผ่าตัดตมอเองก็มีความเชี่ยวชาญในการผ่าตัดตมอ เป็นต้น ซึ่งดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระครูโชติพัฒนานุยุต (อุทัย สิริจันท) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” จากผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารมีลักษณะเป็นจุดศูนย์รวม คือ สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ร่วมงาน เป็นผู้นำที่รู้จักหลักพรหมวิหาร หรือหลักการ วิธีการดำเนินงาน เป็นผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในการทำงาน รู้จักความเมตตา รู้จักตนเองและผู้อื่น มีความกรุณาต่อผู้ร่วมงาน ประกอบด้วยมุทิตา และมีอุเบกขา รู้กาลเวลาที่เหมาะสม รู้จักระเบียบ กฎเกณฑ์และโครงสร้างของสังคม^๓

(๓) ด้านนิสสัยสัมปโน

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปโน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานกันแต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคนได้ ซึ่งดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ ไสว บุญขวัญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์” จากผลการวิจัยพบว่า ผู้นำปรับกระบวนการพัฒนาโดยใช้รูปแบบการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อเป็นกระบวนการขั้นตอนการทำงานกับชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ผู้นำจัดทำฐานข้อมูลวิเคราะห์และประเมินสภาพชุมชน ผู้นำเรียนรู้การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีแนวความคิดการทำงานที่เกิดผลกับชุมชนโดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เว้นอคติ ๔ มีรูปแบบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ มาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แบบเชิงบูรณาการ ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมมือกันทำให้งานเกิดผลสำเร็จ^๔

^๓พระครูโชติพัฒนานุยุต (อุทัย สิริจันท), “การศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารของพระสังฆาธิการในเขตตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๔ไสว บุญขวัญ, “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอ ปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สามัญของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย ทั้ง ๔ ข้อ พบว่า

(๑) สถานภาพ

พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการอำเภอปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ปัญญา คือ มีหุตาไวและกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการปกครอง และเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาทุกรูป/คนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านสถานภาพ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ พระครูพิศาลบุญญาภินันท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า สถานภาพส่งผลให้เกิดความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน^๕

(๒) อายุ

พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการอำเภอปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ปัญญา คือ มีหุตาไวและกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการปกครอง และเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาทุกรูป/คนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ พระครูสุชาตวุฒิจิ (เฉลิมชัย อภิชาติ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

^๕พระครูพิศาลบุญญาภินันท์ อจจาโร, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๖พระครูสุชาตวุฒิจิ (เฉลิมชัย อภิชาติ), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

(๓) พระราชา

พระสงฆ์ที่มีพระราชาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ปัญญา คือ มีหุตาไวและกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการปกครอง และเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาทุกรูป/คนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านพระราชา จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ พระครูไพโรจน์ภทฺธคุณ (วิโรจน์ ภทฺทปญฺโญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุที่มีพระราชาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^๗

(๔) วุฒิการศึกษาสามัญ

พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ปัญญา คือ มีหุตาไวและกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการปกครอง และเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาทุกรูป/คนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาสามัญ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ พระมหาศุภโชค มณีโชติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์” จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ไม่แตกต่างกัน^๘

^๗พระครูไพโรจน์ภทฺธคุณ (วิโรจน์ ภทฺทปญฺโญ), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๘พระมหาศุภโชค มณีโชติ, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอดากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไป ดังนี้

- ๑) พระสังฆาธิการควรพัฒนาความสามารถในการวางแผนได้ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว
- ๒) พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญกำกับ ติดตาม ดูแลการทำงานของผู้นำบังคับบัญชาที่ขาดประสิทธิภาพ
- ๓) พระสังฆาธิการควรทำงานเป็นทีมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะสงฆ์
- ๔) พระสังฆาธิการควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารวัด
- ๕) พระสังฆาธิการควรหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือหลีกเลี่ยงการเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมือง
- ๖) พระสังฆาธิการควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องและคุ้มครองพระพุทธศาสนา

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อการตัดสินใจของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคการบริหารจัดการความขัดแย้งของพระสังฆาธิการอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๓) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคไทยแลนด์ ๔.๐

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๓.

กวี วงศ์พูน. ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๔๕.

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กัลยา วาณิชย์บัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กิติ ตัยคานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: เปลวอักษร, ๒๕๔๓.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. เคลื่อนลูกที่ ๕ ปราชญ์สังคม. กรุงเทพมหานคร: บริษัทซัคเซสมีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓.

คณะวิชาการ The Justice Group. ประมวลกฎหมายอาญา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พีรภาส จำกัด, ๒๕๕๑.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

จรรยา คุณมี. การบริหารจัดการ. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทต้นอ้อ แกรมี จำกัด, ๒๕๓๙.

เจษฎา บุญโฮม. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๖.

ชูศักดิ์ ตรงเที่ยง. การบริหารงานบุคคลในภาครัฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ธีระ รุญเจริญ. ผู้บริหารศึกษามีอาชีพ : ศักยภาพเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: เอลโล่ การพิมพ์, ๒๕๔๕.
- นงลักษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์. พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- นิตย สัมมาพันธ์. ภาวะผู้นำพลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอินโนกราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- บุญทัน ดอกไธสง. การจัดการองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด้านสหวิชาการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ประยงค์ รณรงค์. ผู้นำการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๕๐.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สามัคคีสาสน์ จำกัด, ๒๕๔๐.
- ปริญญ์ ต้นสกุล. ศาสตร์แห่งผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จิตจักรวาล, ๒๕๔๓.
- พระครูสิริจันทวิจิตร (บุญจันทร์ เขมกาโม). ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ). การพัฒนาจิต. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓.
- พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). โชคดีมีโอกาสดำรงรอยยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๙.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ๕ ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- _____. พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระพิพัฒน์ศาสนกิจวิธาน (พิพัฒน์ สุเมธโส). **หลักการแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัดพัฒนา ๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มงคลชัยพรินติ้ง, ๒๕๔๘.
- พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทร). **ยอดแห่งผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๐.
- พิสิฐ เจริญสุข. **คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.
- มัลลิกา ต้นสอน. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔.
- เมาริก จอห์น แวน (แต่ง). แปลและเรียบเรียงโดย ยุดา รักไทย และสุภาวดี วิหะประพันธ์. **คัมภีร์การพัฒนาภาวะผู้นำจากปรมาจารย์ระดับโลก**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เนท, ๒๕๔๕.
- ยงยุทธ เกษสาคร. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เอกสารและตำราสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วิเชียร วิฑูม, **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อีระฟิล์มและโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. **พุทธปรัชญาการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.
- ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคนิค ๑๙, ๒๕๔๐.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: อีระฟิล์มและโซเท็กซ์, ๒๕๔๑.
- สถาบันพระสงฆ์สงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือพระสงฆ์สงฆ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ราชบุรี: สถาบันพระสงฆ์สงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.
- สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. **วิสัยทัศน์ขุนคลัง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.
- สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: วิฑูม, ๒๕๕๘.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร). **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **การปกครองแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑.
- สมพิศ วิญญูวิเชียร. **หัวไม่ใช้หาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๓.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหารและพฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, ๒๕๔๐.
- สมัย จิตต์หมวด. **พฤติกรรมผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖. **คู่มือปฏิบัติงานคณะสงฆ์**. สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, ๒๕๔๗.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ. **การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

สุธรรม พงศ์สำราญ. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, ๒๕๔๙.

สุพานี สฤกษ์วานิช. **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่: แนวคิดและทฤษฎี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

สุรพล สุยะพรหม. **การเมืองกับการปกครองของไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาบรรณาคาร, ๒๕๔๗.

เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

หม่อมหลวงชัยวัฒน์ ชยางกูร. **ผู้นำหลายมิติ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙.

เอกชัย กีสุขพันธ์. **การบริหารทักษะและการปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๕๓.

(๒) บทความ :

จุมพล หนิมพานิช. “การจูงใจและการเป็นผู้นำ”. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาองค์การและการจัดการ เล่ม ๒ หน่วยที่ ๙-๑๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑): ๒๗.

สุรศักดิ์ ปาเฮ. “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”. ใน **วารสารข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา**. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม-พฤศจิกายน, ๒๕๔๓): ๓๗-๓๙.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. “ภาวะผู้นำ”. ใน **ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ ๕**. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖): ๔๖.

(๓) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

จิตติมา พงษ์ไพบูลย์. “ศึกษาภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

นันทวรรณ อีสรานวัฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเกษมศักดิ์ วรสุโข. “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูโชติพัฒนานุยุต (อุทัย สิริจันท). “การศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารของพระสังฆาธิการในเขตตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระครูพิศาลบุญญาภินันท์ อจจาทร. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระครูไพโรจน์ภักทรคุณ (วิโรจน์ ภททปญโญ). “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูวิมลขันติพลากร (ต้อยศ). “ศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระครูวีรธรรมานุสิฐ (วีรพล ธรรมปาโล). “บทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระครูสันติธรรมภาวิรัต (บุญชัย สุนติกโร). “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูสุชาตวิฑูมกิจ (เฉลิมชัย อภิชาติ). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระครูโสภณปทุมมากร (ชลอ ธรรมปาโล). “ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์). “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปริสธรรม ๗”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระเทพปริยัติเมธี (สุฤษดิ์ สิริธโร). “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระบัณฑิต ญาณธีโร. “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระพิระพงษ์ อาทิจจวิโส. “สภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาวิระ วีรณาโณ. “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัด อ่างทอง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาศุภโชค มณีโชติ. “ภาวะผู้นำตามหลักสัปบุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้าจังหวัด นครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระราชปริยัติโมลี (ไพบูลย์ วิบุโล). “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ในจังหวัดสุพรรณบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระสมทบ ถิระปัญโญ. “ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักธรรมาธรรม ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสัก วิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระอธิการชรัตน์ จิตคุโณ. “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- ไสว บุญขวัญ. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

- สำนักงานเจ้าคณะอำเภอปรางบุรี. สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอปรางบุรี จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐. ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานเจ้าคณะ อำเภอปรางบุรี, ๒๕๖๐. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).
- ปิยะนุช เงินคล้าย. เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีองค์การ (PS 708). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓. (อัดสำเนา).

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๕) เว็บไซต์ :

นิตยสารผู้จัดการ. เปิดไตรสูตรสร้างนักบริหารใช้หลักธรรมสู่ความสำเร็จธุรกิจ. [ออนไลน์]. < <http://info.gotomanager.com>>. [๒๑ กันยายน ๒๕๖๐].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “รายชื่อวัดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. [ออนไลน์]. < <https://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อวัดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์>>. [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

_____. “อำเภอปราณบุรี”. [ออนไลน์]. < <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอปราณบุรี>>. [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, “เจ้าคณะผู้ปกครอง”, [ออนไลน์] < <http://pkn.onab.go.th/>>, [๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙].

(๖) สัมภาษณ์ :

นายกิตตพงศ์ สุขภาคกุล. นายอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายเกริกชัย ขาติไทยไตรรงค์. วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายบำรุง ศรีเพชร. ไวยาวัจกรวัดนาห้วย อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายสุรพล เพื่องสุวรรณ. กรรมการวัดปราณบุรี อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายเสถียร เหล่าคนคำ. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูวิบูลพัฒน์ (อดุลย์ พลวฑฒโน). เจ้าคณะตำบลเขาน้อย อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูวิริยธรรมา (ทรงยศ กิตติคุณ). รองเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูสุนทรกิตติวัฒน์ (พนมชัย กิตติปัญโญ). เจ้าคณะตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม อนุทปาล). เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูอุปถัมภ์บุญญสาร (บุญเชิด รตนนาโถ). เจ้าอาวาสวัดเขาติน อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระปลัดสมเพียร ญาณวิโร. เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระสมุห์ทองมา อุตตสนโน. เลขาธิการรองเจ้าคณะอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๒. ภาษาอังกฤษ

- David J. Campbell. **Organizations and the business Environment**. U.K.: Oxford Butterworth Heinemann, 1997.
- Dessler Gary. **Management : Principles and Practices For Tomorrow's Leaders**. 3rd ed.. New Jersey: Peason Education Inc., 2004.
- Franklin Covey. **The Four Roles Leadership**. USA: Frankin Covey Co., Ltd., 1999.
- Hersey and Blanchard, quoted in Robert N. Lussier. **Management Fundamentals**. New York: South-Western College Publishing, 2000.
- J.L. Gibson, J.M. Ivancevich, & J.H. Donnelly. **Organization Behavior Structure Process**. 9th ed.. New York: McGraw-Hill, 1997.
- Micheal W. Drafke and Stan Kossen. **The Human Side of Organizations**. 8th ed.. New Jersey: Prentice-Hall, 2002.
- N.L. Frigon and H.K. Jackson. **The Leader**. New York: Amecom, 1996.
- Normand L. Frigon and Harry K. Jackson Jr.. **The Leader : Developing the Skill & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**. New York: American Management Association, 1996.
- Rebort Blake and Jane S Mouton. **The Managerial Grid**. Houston: Gulf Publishing Company, 1994.
- Robert B. Buchele. **The Management of Business and Public Organization**. New York: McGraw-Hill, 1997.
- Steven R. Covey. **The 8th Habit : From Effectiveness to Greatness**. New York: Free Press, 2005.
- William J. Reddin. **Managerial Effectiveness**. New York: McGraw-Hill, 1990.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๓๕๔ ภายใน (๒๓๓๘)

ที่ ศธ.๖๓๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,มศ.ตร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ที่ปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๑๒๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางนุชจังหวัดประจวบคีรีขันธ์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ตรวจลงชื่อ

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,มศ.ตร.
ใน.ก.ย.๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ที่ปกโร

โทรติดต่อบ.๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๓๕๕ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๓๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๓๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระสมุทรวิโรจน์,ดร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ที่ปภโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๓๐๒๐๕๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสมุทรวิโรจน์, ดร.)

๒๖ ก.ย. ๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ที่ปภโร

โทรติดต่อน.๐๘๖-๘๓๓-๘๗๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โพร/แพกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๓๕๔ ภายใน (๒๐๓๘)

ที่ ศธ.๒๓๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๓๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ,ดร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ที่ปภโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ที่ปภโร

โทรศัพท์ ๐-๒๘๖-๘๓๓-๘๗๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๓๕๕ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๓๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระมหากษัตริย์ จิรอมไม,ดร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรานเขต ฉายา ทีปโกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรานบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเชื่อเพื่อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

รองค.ส.ค.
นาง. นกขัตติยา รุ่งโรจน์
๒๓.๖.๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรานเขต ฉายา ทีปโกโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๖-๘๓๓-๘๗๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๓๕๕ ภายใน (๒๓๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๓๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ที่ปกโร รัหฺสประจําตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ฆาธิการอำเภอปราณบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ที่ปกโร
โทรศัพท์ ๐๘๖-๘๓๓-๘๗๒๘

ภาคผนวก ข
ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผู้วิจัย พระครูพิทักษ์ปรมาณเขต (ลำยอง ทัพโกโร)

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

๑. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑
๒. พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๒
๓. พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๓
๔. พระมหากังวาล อีธรรมโม, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๔
๕. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๕

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๑. ด้านจักษุมา								
๑	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเจตคติที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่	๐	๑	๑	๐	๑	๓	๐.๖๐	ใช้ได้
๒	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีศักยภาพในการสร้างวิสัยทัศน์การบริหารกิจการคณะสงฆ์	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กำหนดทิศทางที่จะดำเนินงานขององค์กรคณะสงฆ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ	๐	๑	๑	๑	๐	๓	๐.๖๐	ใช้ได้
๔	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวิเคราะห์สถานภาพปัจจุบันขององค์กรคณะสงฆ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีแนวความคิดที่สอดคล้องกับแนวโน้มความสำเร็จในอนาคต	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๖	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวางแผนการดำเนินการ โดยสอดคล้องกับเป้าหมายที่ชัดเจน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความสามารถครอบคลุมภารกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๙	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีกระบวนการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีแนวความคิดใหม่ ๆ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ด้านวิธวิธี									
๑	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความหมั่นเพียรในการทำงาน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตั้งใจอดทนต่อสภาพปัญหาอันเกิดจากการปฏิบัติงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๓	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมั่นฝึกฝนเทคนิคต่าง ๆ อยู่เสมอ	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความรับผิดชอบต่อการกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มุ่งมั่นส่งเสริมประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน	๑	๑	๑	๐	๐	๓	๐.๖๐	ใช้ได้
๖	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตื่นตัวในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความชำนาญการในการทำงาน	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๘	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ มาพัฒนาการทำงานอยู่ตลอดเวลา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตั้งใจอดทนในการทำงาน	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการโดยต่อเนื่อง	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๓. ด้านนิสยสัมปັນโน								
๑	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้มีความสุภาพ อ่อนโยน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้ควบคุมอารมณ์ได้ดี แม้ในยามเกิดภาวะวิกฤติหรือผลกระทบจากเหตุการณ์ผันผวนจากภายนอก	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้เอาใจใส่และมีใจผูกพันอยู่กับงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้มีความกระตือรือร้น พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้อง	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้สร้างมิตรภาพและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๘	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไข หรือพัฒนาการบริหารจัดการ	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๙	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการยกย่องให้เกียรติบุคลากรทั้งต่อหน้าและลับหลัง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการทำงานอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค
ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient)

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา [Alpha coefficient]

สารนิพนธ์ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ผู้วิจัย พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยอง ทัพปกิจโร)

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	121.2333	245.2195	.6022	.9698
A2	121.2667	245.7195	.7766	.9687
A3	121.3000	244.9759	.6722	.9693
A4	121.4333	242.4609	.8169	.9684
A5	121.3000	243.1828	.7988	.9682
A7	121.2000	245.4759	.6972	.9691
A8	121.2667	244.6851	.7654	.9687
A9	121.3333	246.4368	.6695	.9693
A10	121.4667	244.0506	.6809	.9692
B1	121.2000	240.7172	.7680	.9687
B2	121.2333	246.8747	.6990	.9691
B3	121.3000	241.8724	.7211	.9690
B4	121.0667	242.4092	.8486	.9682
B5	121.2333	243.5644	.7998	.9685
B6	121.3000	244.9759	.7174	.9690
B7	121.4667	246.1885	.6744	.9692
B8	121.4333	246.1851	.8346	.9685
B9	121.3000	246.4241	.7021	.9691
B10	121.3667	246.5161	.7459	.9689
C1	121.1333	243.7057	.7537	.9687
C2	121.0333	245.8954	.7353	.9689
C3	121.2667	248.6851	.6268	.9695
C4	121.1000	245.6793	.7053	.9690
C5	121.1333	249.6368	.4943	.9703
C6	121.0667	242.2713	.8002	.9684
C7	121.0667	246.6851	.7035	.9691
C8	121.1667	245.9368	.6649	.9693
C9	121.4000	246.8690	.4657	.9711
C10	121.1000	243.9552	.7339	.9689

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 30

Alpha = .9700

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
นามสกุล พระครูอาทิตย์รักษ์ เจ้าคณะอำเภอบางบาล
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปารเมศ ฉายา ทิปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการอำเภอบางบาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

น้อมสมการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปารเมศ ฉายา ทิปกโร
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิริยาธการี รองเจ้าคณะอำเภอบรณบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปารณเขต ฉายา ทิปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการอำเภอบรณบุรีจังหวัดพระจวบศิริพันธ์”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปารณเขต ฉายา ทิปกโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุนทรทิตวิวัฒน์ เจ้าคณะตำบลหนองตาแต้ม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรานเขต ฉายา ที่ปกโร รัชสประจำตวันิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรานบุรีจังหวัดพระจวบศิริพันธ์”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรานเขต ฉายา ที่ปกโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิบูลพัฒนากร เจ้าคณะตำบลเขาน้อย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรานบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปกโร

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
นามัการ พระครูอุปถัมภ์บุญสาร เจ้าอาวาสวัดเขาดิน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปโกโร รัทสประจักษ์วินิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการอำเภอบางบัวทองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นามัการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปโกโร
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระปลัดสมเพียร ญาณวิโร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบรณบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ทิปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการอำเภอบรณบุรีจังหวัดพระจวบศิริขันธ”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ทิปกโร
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระสมุห์ทองมา อุตตสนโน เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอบางบาลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบางบาลบุรีจังหวัดพระจวบคีรีขันธ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปกโร
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายเสถียร เหล่าคนคำ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ทิปโกโร รัทสประจักษ์วินิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการอำเภอบ้านบึงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปธานเขต ฉายา ทิปโกโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายเกริกชัย ขาดีไทยไตรรงค์ วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการอำเภอปรางบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาและศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปกโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายกิตติพงศ์ สุขภาคกุล นายอำเภอปรามบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรามเขต ฉายา ทิปกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการอำเภอปรามบุรีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรามเขต ฉายา ทิปกโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายบำรุง ตรีเพชร ไวยาวจรวัฒนาห้วย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรานเขต ฉายา ทิปโกโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ฆาติการอำเภอบ้านแพรกบุรีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาและศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรานเขต ฉายา ทิปโกโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายสุพล เพ็ญสุวรรณ กรรมการวัดปรางมนูรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปโกโร รัทสประจำตวันนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางมนูรีจังหวัดพระจวบคีรีขันธ์”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาและศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ปรางเขต ฉายา ทิปโกโร
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๑-๘๗๒๘

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ
 - ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
 - ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๒. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ
๓. ข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านโดยผู้วิจัยจะนำผลมาใช้ในการวิจัย เท่านั้น
๔. การตอบแบบสอบถามของท่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถามนี้

พระครูพิทักษ์ปธานเขต (ลำยอง ธีปกโร)
นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑: ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. สถานภาพ

- ☐ พระสงฆ์สามเณร
☐ พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง)

๒. อายุ

- ☐ ๒๐-๓๐ ปี
☐ ๓๑-๔๐ ปี
☐ ๔๑-๕๐ ปี
☐ ๕๑-๖๐ ปี
☐ มากกว่า ๖๐ ปี

๓. พรรษา

- ☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา
☐ ๕-๑๐ พรรษา
☐ ๑๑-๑๕ พรรษา
☐ ๑๖-๒๐ พรรษา
☐ มากกว่า ๒๐ พรรษา

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

- ☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า
☐ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี

ตอนที่ ๒: แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ว่าอยู่ในระดับใด ตามความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านจักษุมา					
๑	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเจตคติที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่					
๒	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีศักยภาพในการสร้างวิสัยทัศน์การบริหารกิจการคณะสงฆ์					
๓	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กำหนดทิศทางที่จะดำเนินงานขององค์กรคณะสงฆ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ					
๔	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรคณะสงฆ์					
๕	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีแนวความคิดที่สอดคล้องกับแนวโน้มความสำเร็จในอนาคต					
๖	พระสังฆาธิการอำเภอบราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทักษะในการวางแผนการดำเนินการโดยสอดคล้องกับเป้าหมายที่ชัดเจน					

ข้อ	ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๗	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์					
๘	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความสามารถครอบคลุมภารกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์					
๙	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีกระบวนการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ					
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีแนวความคิดใหม่ ๆ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์					
	๒. ด้านวิรุโ					
๑	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความหมั่นเพียรในการทำงาน					
๒	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตั้งใจอดทนต่อสภาพปัญหาอันเกิดจากการปฏิบัติงาน					
๓	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมั่นฝึกฝนเทคนิคต่าง ๆ อยู่เสมอ					
๔	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความรับผิดชอบต่อการกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ					
๕	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มุ่งมั่นสั่งสมประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน					
๖	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตื่นตัวในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ					

ข้อ	ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๗	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความชำนาญการในการทำงาน					
๘	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ มาพัฒนาการทำงานอยู่ตลอดเวลา					
๙	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความตั้งใจจดทนในการทำงาน					
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการโดยต่อเนื่อง					
๓. ด้านนิสัยสัมผัสปันโน						
๑	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้มีความสุขภาพ อ่อนโยน					
๒	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้ควบคุมอารมณ์ได้ดี แม้ในยามเกิดภาวะวิกฤติหรือผลกระทบจากเหตุการณ์ผันผวนจากภายนอก					
๓	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้เอาใจใส่และมีใจผูกพันอยู่กับงาน					
๔	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้มีความกระตือรือร้น พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้อง					
๕	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้สร้างมิตรภาพและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร					
๖	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้หลักเลียงความขัดแย้ง					
๗	พระสังฆาธิการอำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ					

ข้อ	ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๘	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไข หรือพัฒนาการบริหารจัดการ					
๙	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการยกย่องให้เกียรติบุคลากรทั้งต่อหน้าและลับหลัง					
๑๐	พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการทำงานอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ					

ตอนที่ ๓: ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอ
ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑) ด้านจักษุมา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒) ด้านวิรุโ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓) ด้านนิสสยสัมปโน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ- นามสกุล

วุฒิการศึกษา

ตำแหน่ง

วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

สถานที่

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

- ๑) จากสภาพการณ์ในปัจจุบัน แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านจักขุมา ควรเป็นอย่างไร
- ๒) จากสภาพการณ์ในปัจจุบัน แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิธูโร ควรเป็นอย่างไร
- ๓) จากสภาพการณ์ในปัจจุบัน แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านนิสสัยสัมปันโน ควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยอง ทีปโกโร)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ข
ภาพถ่ายการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

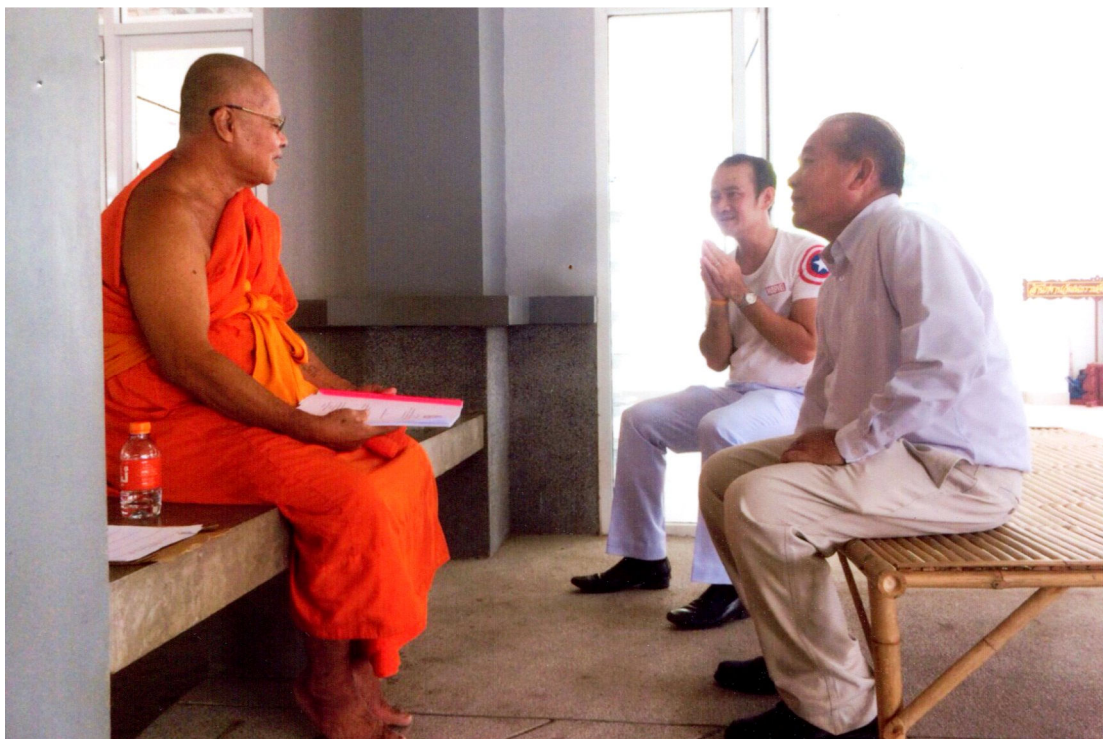
สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูพิทักษ์ปรางมเขต (ลำยอง ทิปกโร)
- เกิด : วันอังคารที่ ๒๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๗
- สถานที่เกิด : บ้านปรือน้อย เลขที่ ๓๐ หมู่ที่ ๓
ตำบลปากน้ำปราน อำเภอปรางบุรี
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก
สำนักเรียนวัดปากคลองปราน พ.ศ. ๒๕๒๑
: ประถมศึกษาปีที่ ๗
โรงเรียนปากน้ำปราน พ.ศ. ๒๕๓๐
: มัธยมศึกษาปีที่ ๖
ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อ. ปรางบุรี พ.ศ. ๒๕๕๕
: หลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๖
: พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๘
- อุปสมบท : วันที่ ๒๓ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๙
: โดยมี พระครูธรรมโสภิต วัดปากคลองปราน เป็นพระอุปัชฌาย์
- สังกัด : วัดปากคลองปราน ตำบลปากน้ำปราน อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ตำแหน่ง/หน้าที่ : พระผู้ทรงจำพระปาติโมกข์ พ.ศ. ๒๕๒๗
: เจ้าอาวาสวัดปากคลองปราน พ.ศ. ๒๕๕๒
: เจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดปากคลองปราน พ.ศ. ๒๕๕๒
: เจ้าคณะตำบลปรานบุรี พ.ศ. ๒๕๕๗
: ครูสอนปริยัติธรรมประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๒
: ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๒
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดปากคลองปราน
: ตำบลปากน้ำปราน อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
: โทร. ๐๘-๖๘๑๑-๘๗๒๘